

В Наше Власотинце

Број 11, јун 2023. године - Часопис власотиначке библиотеке

ПРИЈАТЕЉЕВАЊА

**„ВЛАСОТИНЦЕ ИМА ГРАДСКО МНОГО
ВИШЕ ОД МНОГИХ ВЕЛИКИХ ГРАДОВА”**

Страна 7.

РАЗГЛЕДНИЦА

ВАЛЧИЋЕВА ПАЛАТА

Страна 2-3.

ИЗДВОЈЕНО

**ЗАПИС О „ВЛАСОТИНАЧКОМ
МОРУ” ИЗ 1938. ГОДИНЕ**

Страна 6.

ИНТЕРВЈУ - Мр Лука Крстић

**ВЛАСОТИНЦЕ
ЈЕ СКРАЈНУТА
ОАЗА ЛЕПОТЕ**

Страна 8-9.

СВЕДОЧЕЊА

**СТРЕЉА - НЕПОКОРНИ ХАЈДУК
ДО КРАЈА ЖИВОТА**

Страна 20-21.

ТЕМА БРОЈА

**ЖИВОТ ЈЕ ЛЕП
КАД СЛУШАШ РЕП**

Страна 10-11.

НАСЛЕЂЕ

**ВЕЛИКА СВЕТСКА ИЗЛОЖБА У ПАРИЗУ 1889. ГОДИНЕ -
ОД АЈФЕЛОВЕ КУЛЕ ДО ВЛАСОТИНАЧКЕ ЖУТЕ БОРАНИЈЕ**

Страна 7.

ОДГОВОРНИ ПРЕМА СВОМ ПОСЛУ

Часопис „Наше Власотинце“ својим 11. бројем још једном потврђује неопходност свога постојања. Потврдио се квалитетом прилога, добрим сарадницима, одабиром тема, посвећеношћу аутора, устаљеним ритмом излагања... Настао из жеље уредника да буде „мали Власотинчки зборник,“ односно да се њему објављују прилози мањег обима, који у Зборнику не могу да се нађу, он је успео да га надрасте, јер се показао као ниво који уредништво и сарадници могу без већих проблема да испуњавају.

Издаваштво Библиотеке је (ма колико да смо му наклоњени и ма колико да га сматрамо неопходним) аматерски посао! Аматеризам сам по себи значи и таленат, опредељеност, пожртвованост, спремност на одрицање и додатно ангажовање, запостављање других активности, па и личних потреба и веза. Можда смо, због свега напред реченог, претходне године успели да припремимо чак 15 књига за штампу. Поред тога и „Наше Власотинце.“ По свему судећи, број нових наслова ове године биће приближан овом, слободно можемо рећи, за нас, рекордном броју.

Тако, поред редовних обавеза које захтева рад у Библиотеци, успевамо да се са потпуном одговорношћу посветимо и овом послу по коме смо постали познати у ширим оквирима. У ту причу „увлачимо“ (на обострано задовољство) све већи број заинтересованих. У прошлом смо се броју хвалили да смо са почетних 16 страна нарасли на 28, а ево сада их има чак 32. И, наравно, неколико нових сарадника.

Очигледно, о Власотинцу има шта да се пише, али и има ко да пише. Нека буде тако и надаље, и још више, и још боље.

ФОТОГРАФИЈА ГОВОРА

Пријатељи - Максим и маца

ВАЛЧИЋЕВА ПАЛАТА

Својим положајем, изгледом и величином породична кућа Милана Т. Валчића доминира центром Власотинца. Мада се одмах поред ње, преко пута зграде општинске скупштине, налазе два (од четири) објекта проглашена за споменике културе у Власотинцу (Споменик ослободиоцима 1804–1918. и Турска кула, тј. Завичајни музеј), ипак Валчићева палата (назив који се је одомаћио међу Власотинчанима) привлачи посебну пажњу. Даница Валчић, кустос музеја у пензији, у својој књизи „Градитељско наслеђе Власотинца,“ запис „Палата Милана Т. Валчића,“ почиње овако: „Најмонументалнија и најрепрезентативнија грађевина у Власотинцу...!“ Стручно објашњавање ове историчарке уметности, у вези са стилем градње и изгледом, можете прочитати у поменутој књизи (коју је наша Библиотека издала, као друго допуњено издање, 2018. године), али оно што нас овом приликом интересује јесте када је и како грађена породична кућа Валчића и ко је био Милан Т. Валчић, чију су имовину „народне власти“ конфисковале после Другог светског рата, а њега прогласили „народним непријатељем.“ Да бисмо добили одговоре на ова и још нека питања, обратили смо се за помоћ Милану Ј. Валчићу, праунуку градитеља куће. Уместо одговора, Милан нам је послао ауторски текст, који смо одлучили да објавимо у целини, јер чини једну добро написану причу.

Породица Милана Валчића

Валчићи су једна од најстаријих породица у Власотинцу. Претпоставља се да су у Власотинце дошли из околине Предејана у Грделичкој клисури, крајем 18. века. Најстарији предак који се памти је Угрин, а његова три сина Стојан, Младен и Петко су раширили презиме Валчић у Власотинцу.

Око порекла презимена постоје различите теорије, али највероватнија је она која гласи да је презиме првобитно касило Влчић, из времена док се код Срба именица „вук“ изговарала „влк.“ Тако би Влчић у модерном српском језику значило, у ствари, Вучић, а презиме је добило коначан облик додавањем самогласника -а. Потврду

овој тврдњи можемо да нађемо код Лазара Арсенијевића – Бата Лаке, у књизи „Историја српског устанка.“ Наиме, пишући о Србима који су напуштали територију данашње Македоније и прелазили у Шумадију, наводи и Влчу (Велчу) Џикића, градитеља утврђења на Делиграду. Каснија историографија га препознаје као Вучу Жикића.

За нашу причу битна је грана од Стојана и његовог сина Антанасија, односно Тасе Валчића. Таса је био познати трговац у Власотинцу и имао је три сина: најстаријег Милана, који је остао са оцем да се брине о породичним пословима, Уроша, који је послат на студије медицине у Аустрију,

али је, нажалост, умро млад и без наследника и Јосифа, који је завршио медицину и био оснивач Одељења за болести ушију и гуше у Нишу.

Милан Т. Валчић се показао као врло предузимљив и способан човек. Породични посао се ширио и обухватао је производњу и извоз вина и ракије, рентирање зграда и локала, као и банкарске послове. Краљевина Србија пре балканских ратова била је пуна поштених, вредних и родољубљем задојених српских домаћина. Ти обични породични људи, који су расли уз приче и народне песме о Марку Краљевићу и Косовском боју, преко ноћи су постали ратници

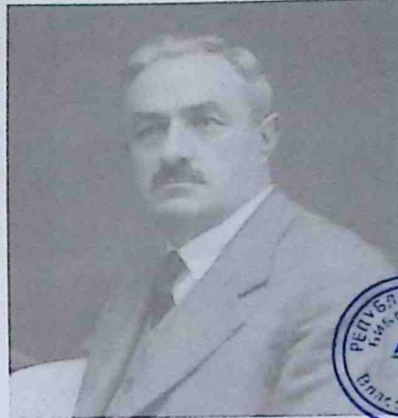
којима се дивео цео свет. Позив отаџбине био је већи и значајнији од било чега. Тако је и Милан Т. Валчић пошао у Први балкански рат, па затим у Други балкански рат и на крају Први светски рат (стари ратници су, иначе, ове ратове звали Турски, Бугарски и Велики рат). Служио је у Гвозденом пуку, био под Једренама када је српска II армија под командом ђенерала Степе Степановића са артиљеријом дошла у помоћ Бугарима и када је Шукри паша изричито захтевао да се преда српској војсци, био на Брегалници у Бугарском рату, прешао Албанију. У захтеву за рехабилитацију унуци Милана Т. Валчића, Јован и Милан, навели су да је био и учесник Церске и Колубарске битке, као и пробоја Солунског фронта и да је коначно био демобилисан после плебисцита у Јужној Корушкој. Милан Т. Валчић је оставио сведочење како је, при повлачењу српске војске и цивила, пут од Призрена до Елбасана прешао за 10 дана, без хлеба и да је ноћивао на пољу у снегу.

У новоствореној краљевини, нажалост, прекаљени српски ратници су стављени у исту раван као и они против којих су се до јуче борили, а области где су живели словенски народи који су верно служили аустроугарског цара брже су привредно напредовале у односу на потпуно разорену Србију. И поред тога, до изражаја је дошла српска предузимљивост и ствара се јака српска буржоазија, али не по узору на западноевропске земље, где су капиталисти углавном изабљивали своје раднике, већ буржоазија која поред бриге о својој породици брине и о општем интересу, народу и држави. Скоро сви водећи српски домаћини водили су бригу да их историја запамти и као неимаре и задужбинаре. У локалима Милана Т. Валчића биле су смештене прва књижница и читалоница, прва пошта и прва штампарија. Захваљујући тим вредним и предузимљивим људима, Власотинце и југ Србије постају пожељно место за живот, а фотографије и филмски записи Власотинца између два светска рата откривају модерну, чисту и архитектонски сређену варош.

Милан Т. Валчић ће остати највише запамћен по велелепној палати коју је саградио са сином Живојином у центру Власотинца. Темељи палате су освештани 1933. године, а изградња је у потпуности завршена 1934. године. Идејно решење и изглед зграде осмислио је сам Милан Т. Валчић, име пројектанта који је замислио власника преточио у конкретан пројекат остало је непознато, а грађевинским радовима је руководио локални грађевински предузимач, Црнотравац Милан Ђорђевић. У новој породич-

Антанасије Таса Валчић

Милан Т. Валчић

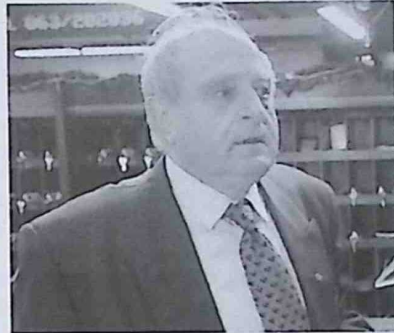
Живојин М. Валчић

Венчање Живојина Валчића и Босанке Мијаилове

ној кући Милан Т. Валчић живи са супругом Јулком, сином Живојином (рођен 1910), снајом Босанком (родом такође из старе власотиначке породице Михаиловић или, како би Власотинчани рекли, од Мијајлових), а до удаје са њима живи и ћерка Милана и Јулке - Симка. У новој породичној кући рађају се и два унука: Милан Ж. Валчић (рођен 1935. год) дугогодишњи генерални секретар Рукометног савеза и наш најуспешнији међународни рукометни судија, који је између осталих битних спортских догађаја спортску правду делио четири пута на Олимпијским играма и Јован Ж. Валчић (рођен 1939) дугогодишњи директор за техничка и производна питања Телевизије Београд и светски признати стручњак у области телевизијске технике и технологије, који је дао немерљив допринос развоју Телевизије Београд, посебно у области директних преноса, увођењу телевизије у боји и електронском новинарству (Electronic news gathering - ENG).

Период благостања, како за Србију, тако и за породицу Валчић, није дуго трајао. Исти они који су се обрушили на Србију у Великом рату, поново су кренули у свој нови „крсташки поход“ и затирање Србије и српског народа. На-

Милан Ж. Валчић

Јован Ж. Валчић

жалост, поред већ традиционалних непријатеља, српски народ, српска патријархална породица и Српска православна црква се сусрећу са новим непријатељем – комунистима, који се, под изговором угрожености свих осталих од стране српске буржоазије, најсуровије обрачунавају са свим политичким и класним непријатељима. Живојин Валчић, који је учествовао у Априлском рату, свом унуку, аутору ових редова, Милану Ј. Валчићу причао је да су пета колона управо били комунисти и већим делом Хрвати који су се масовно предавали Немцима или чак активно саботирали одбрану земље. По уласку Црвене армије у Србију 1944. наступају црни дани, јер су после црвеноармејаца и под њиховом заштитом наступили комунисти. Виђенији људи се хapse, стрељају, пребијају, отима им се имовина, а све под изговором сарадње са окупатором. Тако је и Милан Т. Валчић, учесник оба балканска и Великог рата, носилац Албанске споменице, поделио судбину осталих часних и поштених Срба који нису хтели да се клањају новом комунистичком богу и осуђен је „у име народа“ као народни непријатељ 1947. год, уз конфискацију целокупне имовине. Годинама се судио са државом и доказивао да је неправедно осуђен, али узалуд. Комунисти су му говорили да буде срећан што га нису стрељали. Када би пролазио поред своје некадашње породичне куће, питао би децу која су се играла околу „Чија је ово кућа децо?“ Они би одговорили „Па Милана Валчина.“ Дао би им понеку пару и више за себе проговорио „Кућу могу да ми узму, али име никада.“

Унуци Милана Т. Валчића, Милан и Јован су 2008. год. поднели захтев за рехабилитацију свога деде. Одлуком Окружног суда у Лесковцу Милан Т. Валчић је 29. 1. 2009. рехабилитован, односно утврђено је да је био жртва насиља и прогона из политичких и идеолошких разлога, а све претходне пресуде сматрају се ништавним од тренутка њиховог доношења, а ништавне су и све правне последице осуде, укључујући и казну конфискације целокупне имовине. Породица Валчић је напокон добила моралну сатисфакцију. Скинута је деценијска љага са имена поштеног и часног претка, али после свега морамо да нагласимо да је љага више на образу оних Срба којима је био ближи аустроугарски каплар припадник 42. Вражје дивизије, која је у Великом рату направила највеће злочине у Србији од српских домаћина, ратника, официра и коначно Карађорђевић потомака.

У палати Милана Т. Валчића тренутно се налази Народна библиотека „Десанка Максимовић,“ а наследници, који су процесом реституције остварили право на природни повраћај имовине, по изричитој жељи браће, сада покојних, Милана Валчића и Јована Валчића, који су рођени у палати, исказали су намеру да палату поклоне на трајно коришћење библиотеци и тако наставе низ дела за опште добро који су давно покренули њихови преци, надајући се да ће то бити путоказ и порука и другима у Србији да богатство само по себи нема истинску вредност, ако иза њега не стоји поштено и часно име.

Наше Власотинце, часопис Народне библиотеке „Десанка Максимовић“ Власотинце.

Редакција: Срба Такић, главни и одговорни уредник; Драган Миљковић, компјутерска припрема и електронски слог; Јована Петковић, лектор; Драган Видосављевић и Саша З. Станковић. Фотографије на насловној страни, Зоран Стојичић.

Занимљив и пажње вредан запис дао нам је наш стални сарадник Бранко Димић. Веран бележењу живота и адета својих Црнотраваца овде нам је исписао, рекли бисмо, топлу и искрену причу о печалбарима

ВЕРОВАЊА И ОБИЧАЈИ ПЕЧАЛБАРА ПО ПОВРАТКУ КУЋАМА

После Митровдана (8. новембра), највећи број црнотравских печалбарских тајви (тајфа, ж. турски – група, врста, општина, ред људи, сталеж, племе, сој, народ, дружина – Речник косовско-метохијског дијалекта, Глиша Елезовић, стр. 293) враћао се из печалбе. До Предејана су печалбари долазили возом, а одатле до Црне Траве ишли су пешице. У једној су руци носили торбу са дунђерским алатом, а у другој руци торбу са поклонима за чланове својих породица. Поједини печалбари су, само њима знаним начинима, јављали својима да дођу тог дана коњем у Предејане, како би могли на њега да натоваре свој товар.

Бранко Димић

Печалбаре су најчешће чекале супруге, посебно одевене и радосне што им долазе „њиви печаловници,” њихова заштита. Долазак печалбара је нарочито био празник за оне који су недавно склопили бракове или су млађи брачни парови. Зато су они дан свога повратка кућама прозвали „печалбарски благи дан.”

Приликом сусрета печалбара са својим женама у Предејану, или у кући, ако их нису чекале, они били су суздржани, све се завршавало на обичном поздраву. Свеједно где да су се сусрели, младе супружнике су будно пратиле неживљене старе очи. Ако би се ко слободније поздравио са супругом, таквог „бесрамника” нису примали назад у тајву. Наравно, слободнији поздрав ни пред родитељима или бабом и дедом такође се није могао ни замислити.

Трећег дана после повратка из печалбе, вођа тајве, кога су звали баша, почињао је да дели зараде својим члановима. Баша је имао посебну „левину,” зградицу зидану непосредно уз кућу, са дебелим вратима од талпи. Она се закључавала дебелом гредом, засуном, из башине собе. У тој левини нико од башине фамилије није имао приступ осим њега.

Кад пошаље дете из куће да позове печаловника, баша га сачека испред левине. Сваки члан тајве долази сам и на башин поздрав: „Помоз Бог” одговара: „Бог ти помогао.” Затим улазе у левину и седају на столице трношке, које су поред совре. На соври је славска упале-

на свећа, поред ње су Свето писмо и икона. Икона домаћинове крсне славе, уз већи крст, учвршћена је на постоље од дебеле даске. Све ово симболично показује да ће баша поштено исплатити зарађену печаловину.

Поред ових светиња налазио се и један штап дугачак шездесетак сантиметара (дужина дунђерског аршина). Звали су га „рабуш башиник.” Други део, звани „рабуш печаловник,” доносио је печалбар. Сваки рабуш имао је свој урезани знак за сваког печалбара у тајви, када се саставе оба дела. На том рабушу су урезиване дневнице печалбара, плитким зарезом у облику вертикалне цртице на оба дела. Када напуни месец дана, печалбар уписује „рабушку” у облику слова икс. То је значило да има тридесет печалбарских дана, па су тај знак звали и месечник. Недељник је урезиван у облику римског број пет и означавао је да печаловник има седам радних дана.

Када се споје башиник и печаловник у једну целину и поклопе се урезане рабушке, онда се изброје месеци, недеље и дани. Тад баша исплаћује печалбара, али се пре тога прекрсти пред светињама, иконама и крстом. После тога печалбар је дужан да вођи тајве исплати „башевину,” односно да му надокнади трошкове које је он имао, за своје и за његове путне трошкове, док је тражио посао, плаћао стан и храну. Важило је правило, које је оснажено уговарањем одласка у печалбу, да печаловник да трећину своје зараде баши.

Неки од баша који „нису имали душу,” нарочито у време несташнице посла, тражили су од печалбара да им дају половину своје печаловине. Они који су тражили четвртину печалбарске зараде били су реткост. Развојем капитализма, тајве су се распале, баше су постали „предузимачи,” а печалбари су своју зараду зарађивали према ценама које је одређивало тржиште.

Нешто више о дунђерима, печалби и тајфама сазнали смо из књиге Срећка С. Станковића „Монографија о подизању споменика и неимарство црнотравског краја.” Део текста преносимо у целости, уз сагласност аутора, са неопходним изменама које изискује графичка припрема

ДУЊЕРИ, ПЕЧАЛБА И ТАЈФЕ

Слабљењем турске државе средином 19. века смањило се и обим рударских радова, а престанком рударских радова у црнотравском крају, око 1860. године, било је још изразитије сиромаштво, јер су приходи од сточарства и земљорадње били мали. Због тога је већина мушкараца одлазила да ради у околину Власотинца, Лесковца, Врања, Ниша и у Бугарску.

Користећи стечено градитељско искуство и знање, радећи у рудницама и градећи објекте за потребе рударских радова и становништва, мушкарци су одлазили у печалбу као самоуки мајстори – дунђери и градили сеоске куће, штале, амбаре, појате и друге објекте које су градили и себи и другима у црнотравском крају.

Назив дунђерин је настао од турске речи дунђер – дрводељац, тесар. Вук Стефановић Караџић је у „Даници,” број 2, на страни 102. навео: „Дунђерин је сваки дрводељац и зидар.” У овом периоду, у црнотравском крају дунђерин (дрводељац) је био човек који је радио: тесање греда, стубова и талпи од облог дрвета и израду кућа бондручара и других објеката од дрвета.

Зидарски занат је посебан занат (зидане зидове од опеке и камена, малтерисање...) који су мајстори из црнотравског краја научили у периоду 1878–1900. године, радећи са мајсторима из Мађарске, Италије, Бугарске и других крајева. Касније су мајстори из црнотравског краја постали цењени за оба заната и уговарали објекте за све грађевинске радове, „од темеља до крова.”

Новчана зарада дунђерина је печалба, а дунђерин је печалбар који ради ван свог сталног места боравка, повремено и сезонски. Други назив у црнотравском крају за одлазак печалбара да ради је работа. Обично се говорило: „Идем да работим,” а када се врате: „Врну се из работу.”

Мајстор – дунђерин је са својим помоћницима, одлазио марта месеца да ради, а враћао се кући око Петровдана (12. јула), да породици донесе новчану зараду – печалбу. После завршетка косидбе и других радова, поново је одлазио да ради у друге крајеве и то најчешће после Светог Илије (почетком августа), а враћао се око Аранђеловдана или око Светог Николе.

У почетку су дунђери одлазили да раде са једним или два помоћника (обично са својим синовима или ближњим родбином). Са повећањем обима послова увећавала се и потреба за већим бројем радника који су били организовани у дружину – групу коју су називали „тајба” или „тајва.” Она се формирала у зимском периоду од неколико мајстора, помоћника мајстора (калфе) и шегрта и бројала је од пет до двадесет чланова, зависно од величине послова који су уговорени или за које се очекује да се уговоре.

Групу, тајбу сачињавали су, у већини случајева, мајстори из исте махале и блиски рођаци. Предводио их је главни мајстор – груповођа, који је проналазио и уговарао послове, организовао рад, исхрану, смештај и радио са осталим члановима групе. Они нису радили за дневнице, већ су добијали новчани износ у одређеном проценту који је одређивао груповођа за сваког члана приликом формирања групе, и то од чисте зараде по завршетку посла.

После извесног времена груповођа није радио на извођењу радова, већ је налазио посао, уговарао, обезбеђивао радну снагу и материјал, организовао посао и постао је предузимач, не деливши зараду са осталим члановима групе – тајбе, већ је исплаћивао дневнице члановима, а за себе је задржавао чисту добит.

Срећко С. Станковић

АЛБУМ

Са осећења темеља Валчићеве палате

Наш сарадник од првог броја, Слободан Ђукловић, добар познавалац историје Власотинца између два светска рата, овога пута, у два своја прилога, обратио је нарочиту пажњу на учешће Власотинчана у балканским и Првом светском рату, са посебним нагласком на јуначки чин Уроша Црниловића

Слободан Ђукловић

СУСРЕТ СА ИСТОРИЈОМ ПУТ ПОБЕДЕ

Ове године, 30. маја, навршило се сто десет година од завршетка Првог балканског рата. Рат у коме је Србија у савезу са: Бугарском, Грчком и Црном Гором ослободила Балкан од Турака. Током рата, од 8. октобра 1912. до 30. маја 1913. године, српска војска је ослободила територије старе и јужне Србије (данас познате као Косово и Северна Македонија).

Великом победом у Кумановској бици, 23. октобра 1912. године, која је у историји запамћена као „Куманово за Косово,” а у народу доживљавана као „Освета Косова,” отворен је ослободилачки пут према југу. Српска I армија, у чијем саставу је била и Моравска II дивизија, после победе код Куманова наставила је да ослобађа окупиране српске територије преко Скопља, Велеса и Прилепа до Битоља.

Важном победом код Битоља, отворила је пут ка Ресену, Охриду и Струги и омогућила да мањи одреди стижу до Елбасана и избију на море. Битка за ослобођење Битоља водила се од 16. до 19. новембра 1912. године. Највећи терет у овој победи поднела је Моравска дивизија.

Наш песник, Алекса Шантић, испевао је песму у част ослободилаца, назвавши је „Пред Битољем,” из које овом приликом цитирам само први стих:

„Још јабука сунца заронила није,
Ко да сврха гледа оно царско дело,
Где витези српски, јачи од дивова свију,
У ријеку Црну загазише смело,
Са бедема ричу топови и грме;
Надалеко, низ то поље водоплавно,
Са ријеке, звони пјесма ко од срме:
'Ој Мораво, моје село равно!'”

У саставу Моравске дивизије било је много ратника из Власотинца и околине, али овом приликом бих поменуо само Стевана Милошевића и Јована Т. Јовића, који су према запису г. Јовића прешли победоносни пут српске I армије од Бујановца и Куманова преко: Скопља, Велеса, Прилепа, Битоља, Ресена, Охрида и Струге, до Елбасана и Драготина близу мора.

На фотографији на којој је г. Ј. Јовић у ратној опреми, која је снимљена 30. априла 1913. године у Битољу, он на полеђини пише где су Стеван и он прошли.

Данас, гледајући фотографију и запис на њој, можемо да је доживимо као кратак сусрет са историјом

Јован Т. Јовић

Полеђина фотографије са исписаним местима

који треба да нас подсети на херојске подвиге наших очева. Један песник је написао: „Историји се суди или јој се пева.”

ПРЕ 111 ГОДИНА УРОШ П. ЦРНИЛОВИЋ ПОБЕДИО НА СВЕСЛОВЕНСКОМ СОКОЛСКОМ СЛЕТУ У ПРАГУ

ДОЧЕКАНИ СА ОДУШЕВЉЕЊЕМ

Прошле године смо пропустили да обележимо један значајан јубилеј, 110 година од учешћа нашег суграђанина г. Уроша П. Црниловића на свесловенском Соколском слету у Прагу. Овим подсећањем желим да исправим „неправду” према својеврсном српском витезу, али и да укажем на нашу заборавност.

Шести свесловенски Соколски слет одржан је јуна 1912. г. у Прагу. На њему су учествовали соколци из свих соколских савеза. У свечаној поворци било је 25.000 соколаца из целог света. Просте вежбе је заједнички вежбало 11.200 чланова и 5.500 чланица и нараштајаца. За ову прилику Чеси су изградиле стадион „Страхов” који је могао да прими највећи број гледалаца у свету (више него касније сagraђена „Маракана” у Бразилу). На слету је учествовало и једно одељење чланова Соколског друштва Београд – Матица, жупе Београд, а као њен најмлађи члан – наш Урош.

Урош је одмах после полагања матуре отишао на београдско пристаниште где су га на броду чекали остали соколи са којима је отишао у Праг. У Прагу су српске соколце Чеси дочекали са одушевљењем, називајући их „српски витезови.” Освајањем златне медаље у дисциплини скок удаљ, млађани Урош је оправдао назив „српски витез.” Овај епитет је потврдио и вежбом на вратилу за коју је, након завршетка, одушевљен чешки судија узвикнуо: „Ово заслужује 11!,” иако је максимална оцена 10.

Врло брзо по повратку у домовину почео је Први балкански рат у коме је започео своју ратничку каријеру. Учествовао је у свим ослободилачким ратовима Србије од 1912. до 1918. године. После рата г. Урош служио је у Скопљу, Битољу и Ђуприји, увек активан као старешина и члан месног Соколског друштва. Почетак II светског рата га затиче у Крагујевцу. Као потпуковник учествује у одбрани града, командујући топовском батеријом.

11. априла 1941. године, одолевајући немачком нападу, батерија је остала без муниције, Урош је, тешко рањен, разрешио своје саборце заклетве и наредио им да скину затвараче са топова и да се повуку са положаја.

Топови су утихнули... Немци су освојили положај и затекли смртно рањеног Уроша поред својих топова. Немачки командант, уверен да се радило о српској артиљеријској дивизији, био је запањен и задивљен када је схватио да их је мала, али храбра посада артиљеријске батерије спречавала да уђе у град. Наредио је својим војницима да плотуном одају почаст мртвом противнику.

Урош П. Црниловић

Споменик Урошу Црниловићу на власотиначком гробљу

Урош је сахрањен у Крагујевцу, да би после рата његови посмртни остаци били пренесени у родно Власотинце, где се и данас налазе. На Власотиначком гробљу налази се скроман споменик, са соколом сломљеног крила на врху, за чију скулптуру путници намерници, а и многи Власотинчани, не знају шта симболизује и ко лежи испод ње.

Више од сто година се пише о развоју Власотинца као туристичког места. Један чланак у Лесковачком гласнику бр. 33 из 20. августа 1938. показује како је Сретен Динић, чувени народни учитељ и новинар, писао о „Власотиначком мору.“ Он развој туризма у Власотинцу везује за Лесковац, хвали оно што је урађено и предлаже шта треба да се уради.

ЗАПИС О „ВЛАСОТИНАЧКОМ МОРУ“ ИЗ 1938. ГОДИНЕ

„Власотинце има три главна услова,“ пише Сретен Динић у Лесковачком гласнику бр. 33: „Ваздух са планине, реку за купање и варошки комфор за живот. Али све то није још оно што би требало да буде. Власотинце са својом реком Власином и власинским подгорјем представља једну првокласну плажу и ваздушно опоравилиште.“

Саша З. Станковић

Сретен Динић посебно истиче добар пример Гаврила Милошевића, који је 1936. поконио плац за Ловачко удружење, где је сада хотел „Грозд.“ У суштини оно што је Динић написао и данас делује актуелно.

Када смо се ми једне године јавили са мора једном пријатељу из Лесковца, он нам је одговорио из Власотинца, па каже: „Ми ево дођосмо на 'Власотиначко море' да проведемо 'плажу'.“ А тај Лесковчанин то већ одавно ради, сваке године проводи лето у Власотинцу и купа се на Власини. И многи други, па чак неки из Београда иду тамо не летовање. Многи Лесковчани иду у Власотинце обданице на купање.

Што значи да је Власотинце, још давно, било као једно одлично летовалиште са најбољим условима од свију других у околини. Јер има три најглавнија услова: ваздух са планине, реку за купање и варошки комфор за живот. Али све то није још оно што би требало да буде.

На првом месту треба имати на уму две врсте излетника тамо: они који долазе обданице из Лесковца на купање и враћају се увече и они који дођу да гостују ту. И за једне и за друге треба се постарати, за оне који се враћају јевтинији подвоз (јевтинији превоз, данас би се рекло, примедба С.С.), а за оне који дођу са даљине треба имати станове. Многи су се враћали овога лета натраг, не нашавши станове с оне стране реке. Међутим, тамо има места за станове само их треба подићи чисто бањски, за прво време десетак – двадесет соба са по једном до две заједничке кујне. Поставити ту једног закупца који ће издавати станове.

Станови има да буду прости, мањи, јевтинији, ништа луксузни да се може и сиромашнији свет послужити.

Богатима и имућнима нико не смета да подижу виле, које би се могле наврстати уз Власину навише. И осим тога, подићи кабине за свлачење и осигурати чистоту на обали и степенце за силажење у воду.

То нису велике ствари, ни скупоцене, али ето, потребне су. Кабине би могла да изради општина, станове – собе, неки приватни капиталиста, или нека установа, а ресторани већ постоје.

Што се подвоза (превоза) тиче за обданичне излетнике Лесковца, то би могли сопственици аутобуса да учине повластицу са картама тур ретур. И тако би се то питање на врло лак начин решило, да Власотинце постане најпосећеније летовалиште са три испуњена услова: станови, кабине и подвоз (превоз) са попустом.

Стара разгледница Власотинца

Гаврилче са његовим поклоњеним плацем крај реке Ловачком удружењу већ је дао један добар пример. Сад само треба на том плацу подићи што треба и што се може. Кооперација ловачког друштва са још неком установом не би била на одмет.

Тако то мора ићи да Лесковац тражи место за купање у околини својој. Све дотле док он не реши питање Ветернице, њене плаже и њенога кеја, која има све услове за летње купање грађана, јер свака стално жива вода, па макар била и најмања, може увек да служи за купање; и на којој је здравствена задруга пре десетак година била започела и постројила такав један базен и за купање и за плажу и грандиозно отпочела тај рад. Да се нису нашли добри људи, да омету то зарад својих личних каприса и да осујете остварење једне хигијенске идеје, којој не би било равне дотле и одложе то питање за даља времена, док се не роде свесније и енергичније генерације да то поново предузму у рад до коначног остварења.

Сретен Динић

Наш сарадник Драган Видосављевић је, претражујући интернет, наишао на занимљиве податке у вези са Власотинцем, о којима до сада нисмо ништа знали.

ВЕЛИКА СВЕТСКА ИЗЛОЖБА У ПАРИЗУ 1889. ГОДИНЕ – ОД АЈФЕЛОВЕ КУЛЕ ДО ВЛАСОТИНАЧКЕ ЖУТЕ БОРАНИЈЕ!

На изложбеном простору на Кеју д' Орсеј у Паризу, нашле су се и жута боранија Власотинчанина Глигорија Паруновића и пшеница белија Тасе Цветановића из Орашја! А у Главном службеном каталогу изложбе (*Catalogue général officiel de l'exposition universelle*) налазимо и експонате: раж Кристе Крајинчанића, клипове кукуруза Гаврила Валчића и прекривач госпођице Станке Крајинчанић.

Драган Д. Видосављевић

Поводом стогодишњице Француске револуције и пада Бастиље, у Паризу је 1889. године организована Светска изложба (*Exposition Universelle*). Овом приликом за јавност је свечано отворена Ајфелова кула, тада највиша грађевина на свету, висока 324 метра, највећа атракција изложбе. Изложбени простор који се простирао дуж Марсових поља, Трокадера, Кеја д' Орсеј, од 6. маја до 31. октобра посетило је, тада невероватних, 28 милиона људи.

Ова светска изложба за нас је значајна по томе што је Србија први пут као држава узела

учешће на једној оваквој манифестацији, али и по томе што је била прва земља која је две године раније потврдила учешће на њој. У земљи су спроведене систематске припреме. Наредне 1888. године формиран је Одбор за париску изложбу, на челу са министром Јефремом Гудовићем. Одбор је имао 22 члана, међу којима су били истакнути професори Велике школе, познати научници и стручњаци разних привредних грана: Сима Лозанић, Михаило Валтровић, др Лаза Лазаревић, Марко Лeko, Лука Ђеловић, Јован Бајлони, Коста Таушановић и други.

Одбор се путем штампе обратио народу „Позивом на париску изложбу,” а у сваком окружном и средњом месту формиран су пододбори преко којих су вршили одабир излагача.

И тако су се на изложбеном простору на Кеју д' Орсеј у Паризу, заједно са најбољим пољопривредним производима из Андоре, Аргентине, Боливије, Чилеа, Костарике, Доминиканске Републике, Еквадора, Сједињених Америчких

Држава, Грчке, Гватемале, са Хаитија, Хаваја, из Хондураса, Индије, Јапана, Марока, Мексика, Никарагве, Норвешке, Парагваја, Персије, Салвадора, Сијама, Јужне Африке, Швајцарске, Уругваја, Венецуеле, са Новог Зеланда и Тасманије, нашле и жута боранија Власотинчанина Глигорија Паруновића и пшеница белија Тасе Цветановића из Орашја! А у Главном службеном каталогу изложбе (*Catalogue général officiel de l'exposition universelle*) налазимо и експонате: раж Кристе Крајинчанића, клипове кукуруза Гаврила Валчића и прекривач госпођице Станке Крајинчанић.

Према писању штампе тог времена, успех излагача из Србије био је изузетан. Добили су чак 372 награде! Од тога 185 медаља (19 златних, 68 сребрних и 98 бронзаних) и 187 похвалница. Нажалост, за сада нам нису доступни извори на основу којих бисмо открили да ли међу награђенима има излагача из Власотинца и околине.

ПРИЈАТЕЉЕВАЊА

„ВЛАСОТИНЦЕ ИМА ГРАДСКО МНОГО ВИШЕ ОД МНОГИХ ВЕЛИКИХ ГРАДОВА”

Трагајући за нечим другим, сасвим случајно наишао сам на писмо старо готово деценију. И то чије - писмо Даре Секулић, у којем ми се она захваљује на првом броју „Нашег Власотинца” (где је објављен прилог о њој) и на мом песничком првенцу, које сам јој послао. Објављујемо то писмо у целости, као још један доказ њене наклоности Власотинцу и његовим људима. Уз ово писмо Дара је послала и две своје песме, од којих је једна управо посвећена Власотинцу (месту које је она сама назвала „својим малим завичајем”). Ево тог њеног писма и песме:

Сарајево, 25. 12. 2013.

Драги пријатељу Србо Такићу, Ваше схватање судбине оправдаће ме пред Вама, оправдаће моје нејављање. Намјеравала сам доћи још у октобру, разбољех се, било је гадно. Сад, кад сам то преживјела, почеле су очи да ме враћају уназад, обнављају се стара обољења. Осамдесет и четврта ми је, била сам дуго жива и здрава, Боже хвала Ти и слава!

Обрадовала сам се Вашем писму и књизи и свему што сте ми послали о Власотинцу, волим ја ту убаву варош – Власотинце је стари град и давни град и има градско много више од многих великих градова. Шта бих дала да могу побјећи од ових ужасних сарајевских магли и смогова – у Власотинце! Шетати поред Власине и враћати се Станковићима, Јелици, Светлани, Вама, прегласним Циганима у улазу у зграду гдје сам станувала. Надам се да ћу то моћи овог првог прољећа, раног, негдје у марту, рецимо. Надам се да ћу презимити никаку зиму, пустош и сивило, црно сивило.

У последићој штампаној мојој књизи „ВИСЕЋИ МОСТ,” коју Вам, на жалост, не могу сада послати, налази се и ова пјесма. Цеци сам поклонила задње двије књиге, два примјерка.

ИЗ СЈЕЋАЊА НА ВЛАСОТИНЦЕ

Све се може образовати, што значи и основасти, створити. То показивање је свога лика, ко лик има, ако се застиди умјесто другога.

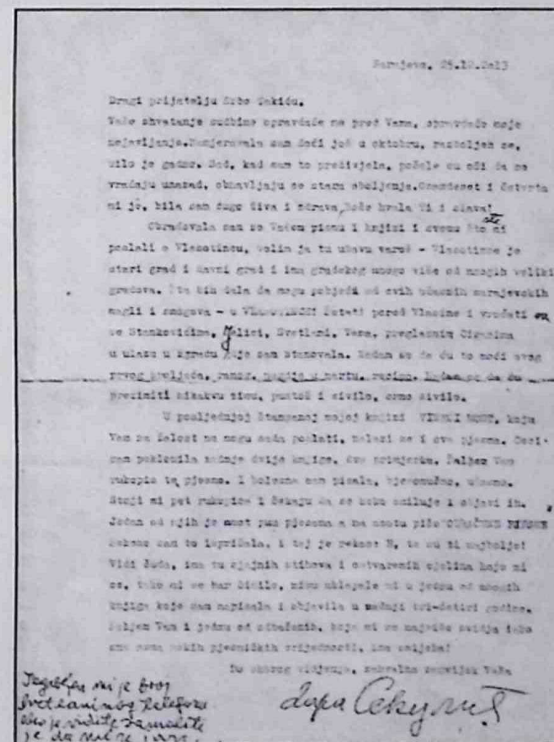
Таквога, мисао само обасјава, да му се образ види.

Образовање није ватрено ни сњежно сипање варница из рукава, умом сиромашног смртника.

То је напајање духа, дух нешто пије, невидљивим се напаја, нас кад није.

То појење је душе, узгајање грождја, земље живо дојење из винограда, то круг и лук је слова одувијек, и до сада.

Шаљем Вам рукопис те пјесме. И болесна сам писала, бјесомучно, ужасно. Стоји ми пет рукописа и чекају да се неко смилује и објави их. Један од њих је омот пун пјесам, а на омоту пише „ОДБАЧЕНЕ ПЈЕСМЕ.” Некоме сам то

испричала, и тај је рекао: Е, те су ти најбоље! Види чуда, има ту сјајних стихова и остварених цјелина које ми се, тако ми се бар чинило, нису уклапале ни у једну од многих књига које сам написала и објавила у задњих три – четири године. Шаљем Вам и једну од одбачених, која ми се највише свиђа иако она нема неких пјесничких вриједности, има смијеха!

До скорог виђења, захвална заувјек
Ваша Дара Секулић

Професор мр Лука Крстић читав свој радни век посветио је култури Власотинца. Као професор српског језика и књижевности у Гимназији, као директор Културног центра, потпредседник општине у два мандата, он је покренуо многе акције и манифестације, организовао је безброј књижевних сусрета и изложби. Један је од оснивача Књижевног клуба „Росуља,” в. д. директора и уредник листа „Власина,” аутор неколико књига, писац многих предговора и поговора за књиге других. За његовог мандата, а уз његову помоћ и подршку, покренут је Међународни научни скуп социолога села, као и „Песнички час – учитељству у част.” Ипак, највећем броју својих суграђана остаће у сећању као један од покренача обнове „Винског бала” и његов први директор. Уз то, одличан говорник, уводничар небројених културних и уметничких садржаја и јавних окупљања.

ВЛАСОТИНЦЕ ЈЕ СКРАЈНУТА ОАЗА ЛЕПОТЕ

Са више од пола века посвећених култури средине у којој живи, као њен истакнути представник, проф. Лука Крстић је најпозванији да говори о времену на размеђи два миленијума, турбулентном и превртљивом, а опет одговорном и захтевном да се одбрани и очува самобитност и посебност. Посленици културе у таквим временима имају, чини се, посебну одговорност, а професор Крстић је, по свему судећи, био на висини задатака који су му били поверени.

Поштовани професоре, на почетку разговора кажите нам нешто о данима Вашег одрастања који су одредили Ваш животни пут.

Као прво, растао сам на сунцу и песку крај Власине, испод врба на њеним обалама, у њеним вртлозима. Чини ми се да не бих могао да живим у граду који нема реку. Друго, мој деда Трајко бавио се свим сеоским пословима, али му је поштар, који је пролазио селом средом и петком, редовно доносио новине „Политика.” Деда је био њихов претплатник, а у кишним и зимским данима читао је књиге. Био сам њак основне школе када ми је он пружио књигу коју је управо прочитао. Био је то роман Јанка Веселиновића „Хајдук Станко.” Од тога дана нисам престајао да читам. И треће, сваког дана сам, од петог до осмог разреда, путовао до школе у Свођу пешице, десет километара дневно.

Како сте успевали да ускладите свој рад у образовању и у култури и да много година успешно делуете у обе области?

Предавати књижевност добрим ђацима, а ученици власотиначке гимназије су баш то, право је уживање и задовољство. С друге стране, рад у култури се савршено удружује и везује за образовање. Као директор Културног центра, у организовању бројних књижевних сусрета, читања..., сретао сам и упознавао многе значајне књижевне ствараоце. Увек ћу се сећати Дејана Медаковића, академика, који је, док смо седели после књижевне вечери у Новом Земуну, изрецитовао наизуст поему Лазе Костића „Santa Maria della Salute.” Такође ћу памтити и Николу Милошевића, филозофа културе, академика, који је читаве вечери говорио о дубинама мисаоног света Достојевског. Поменућу и српског Орфеја међу шљивама – Добрицу Ерића, српског Толстоја – Добрицу Ћосића и мајку

уметничке садржаје које сам остварио као уметничко-културну надградњу у времену док сам био директор Културног центра.

Проф. мр Лука Крстић: „Задовољан сам манифестацијама и садржајима које сам остваривао као директор Културног центра.”

Детаљ са промоције књиге „Године маслачка,” професора Луке: Данило Коцић, Тихомир Петровић, Лука Крстић и Зоран Давинић

Омиљени сте професор бројних генерација власотиначке гимназије. Шта бисте препоручили, шта бисте рекли младим просветарима?

Волео бих да сваки просветни радник схвати да су ученици вредност по себи и да наставник самопомаже њихов развој. Много је важно да вас ученици поштују и воле, па ће онда волети и ваш предмет. Прави просветни радник је хуманиста, широке културе и стручан за своју област. Свиђају ми се часови који личе на старогрчке академије и слободан и спонтан разговор у коме наставник преноси деци све што зна. И не чудите се дечјем незнању из одређеног предмета, јер она више знају од професора, у њима је накупљено знање и из хемије, математике, српског и других предмета, док професор зна само свој.

српске лирике – Десанку Максимовић. Сви су они доживљавали Власотинце као скрајнуту оазу лепоте духа и душе.

Бринули сте о културном животу Власотинца дуги низ година, а и сами сте били стваралац. Опште је познато да сте у најтежим временима за нашу земљу, а то је последња деценија 20. века и прва деценија 21. века, покренули бројне књижевно-уметничке манифестације!

Слажем се са Вама. Ви као успешан директор најзначајније културне установе у нашем граду, градске Библиотеке, притом афирмисани књижевни стваралац и као ненадмашни промотер књижевног стваралаштва и издаваштва, најбоље можете да оцените достигнућа на плану уметности и културе. Ипак, ја ћу овде само да набројим манифестације, књижевно-

- Са колегицом Маријом Стојановић био сам иницијатор и оснивач, уз то и први председник књижевног клуба „Росуља”;

- Као потпредседник општине Власотинце и директор Културног центра, заједно са председником општине Војиславом Љубеновићем, обновили смо „Вински бал” 1994. године, који је био у прекиду 25 година. Притом, ја сам био и директор Дирекције Винског бала;

- У жељи да и Власотинце има неку лепу песничку манифестацију осмислио сам избор најлепше песме на тему вина и гржђа;

- Са Жиком Ђонићем, директором основне школе „8. октобар,” осмислили смо врло успешну манифестацију „Песнички час – учитељству у част,” 1996. године, у спомен на рано преминулу учитељицу Даницу Горунковић;

- Тих '90-их година устаљује се велика ликовна ревија власотиначких сликара „Октобарски салон ликовних стваралаца”;

- Од 1995. године Културни центар и ја, као професор – магистар, пружамо сваку врсту помоћи у организовању међународног научног скупа социолога села „Власински сусрети”;

- С нескривеним задовољством и поносом истичем своју пресудну улогу у напору да Културни центар укњижи на своје име прелепу галерију у Новом Земуну, на кеју.

Иза себе сте оставили неколико књига чији сте аутор, не чини ли Вам се да сте могли још више да дате, тим пре јер сте многим били узор у говорењу и писању?

Написао сам две збирке стихова – „Године маслачка” 2002. и „Кад липе замиришу” 2011. године. Критички сам пропратио завичајно књижевно стварање, написао много критичких освр-

Лука Крстић у разговору са нашим уредником

та, приказа, предговора и једног трена све то скупио у књигу „Песничка сазвежђа над Власином,” 2011. године. Слажем се са Вама да сам могао више да дам, да напишем још коју књигу, али... Трошио сам себе на анализама стварања других, према себи сам био немаран, благо речено.

Да ли је за Вама остало неко дело започето, а недовршено, нешто за чим жалите зашто нисте урадили?

Месецима, годинама носим у глави скоро целовит садржај ненаписане књиге. Три месеца сам био на ратишту, на Косову, као официр у резерви, у време НАТО агресије на нашу земљу. Оно што сам видео доживео, промишљао... и даље је у мени. Али књиге нема.

На литерарну сцену Власотинца долазе „младе снаге,” спремне да се доказују. Пратите ли њихов рад, како оцењујете њихове домете?

„Младе снаге” не пратим, а волео бих. Лако ми је било са „старим ствараоцима,” сви су они били чланови Књижевног клуба „Росуља” и доносили су ми своје рукописе пре штампања. Прилика је да их се сетимо: Невенка Поповић, Марија Стојановић, Славица Анђелковић, Јасмина Митровић, Милица Шушулић, Ковилка Миленковић, Радослав Шушулић, Срђан Милош, Звонко Стојиљковић, Љубомир Глигоријевић, Гаврило Стојановић и други.

Неку средњу генерацију представљају два изразито снажна ставараоца који су својим плодним, успешним, разноврсним стваралаштвом изашли из оквира локалног и стали у ред значајних стваралаца српске књижевности. То су Данило Коцић и Срба Такић.

Данило Коцић, као историчар књижевности, књижевни критичар и аутор неколико романа, истински интелектуалац, постао је незаобилазно име савремене српске књижевне сцене. Срба Такић је својом дечјом поезијом стао у ред најбољих савремених дечјих песника, а бројна признања и награде које добија најбоље потврђују истинску вредност његовог стваралаштва.

Да ли имате неку поруку за младе, креативне људе, предане своме завичају и култури. Можда као охрабрење за пут којим су пошли, а који је све само не лак!

На ово питање одговорићу тако што ћу цитирати Исидору Секулић: „Оно у чему неко живи, или ради, или ствара, то је његова стварност. Песници на највиши праг свог стварног степеништа додају лествице будних снова, слутње, визије, фантастичне комбинације које путују по понорима... или у висинске области сублимних или апсолутних вредности.”

Младим песницима поручујем да у овом свету ограничене слободе више верују у себе и да се боре да освајају свој малени простор

људске слободе. Да читају, уче, да граде себе. Поезија, иако данас није на цени, она је, ипак, еликсир, чак и лек и за аутора и за читаоце.

ПОНОСАН САМ НА СВОЈЕ УЧЕНИКЕ

Сећате ли се неког посебног тренутка из Вашег рада са ученицима?

Не заборавља се нешто што човека учини поносним, као и установу у којој ради. Било је то 1995. године, када су моје ученице победиле на Регионалном такмичењу из српског језика. Кренули смо у Тршић, на Републичко такмичење, на којем су учествовали гимназијалци из читаве Србије.

Био је јун месец, двориште родне куће Вука Караџића било је препуно такмичара, њихових професора, покоји родитељи, чланови просветних управа из многих градова – сви нестрпљиво ишчекујемо резултате такмичења.

Конечно, појављује се представник Министарства просвете и чита: „Прво место на тестирању заузела је ученица Гимназије „Стеван Јаковљевић” из Власотинца, Кристина Канострелац, професор Лука Крстић. Друго место заузела је ученица Гимназије „Стеван Јаковљевић” из Власотинца, Марина Анђелковић, професор Лука Крстић.

Како нам је било у колима у повратку не могу да вам опишем. Морам рећи да је моја заслуга као професора у овим победама ипак мала. Ученице су биле надарене за српски језик и успех је резултат њиховог рада и смисла за језик. Моја радост као професора тиме није умањена, јер сам запазио њихов таленат, усмеравао их и храбрио да успеју.

Наравно било је и тешких тренутака, оних када се схвати колико је дужност професора велика и значајна, самим тим и обавеза да се буде на висини задатка. Био сам млад професор када сам са својим одељењем, као разредни старшина кренуо на своју прву екскурзију. Крајњи циљ путовања била је Суботица, путовало се возом, на свакој станици јурио сам по купеима, проверавајући да ли су сва деца на броју. Мало смо разгледали град, а онда смо приградским аутобусом кренули за Палић. Опет постројавање, пребројавање, али нема ми једног ђака. Не могу да се сетим ни како изгледа, само ми га друг са којим седи у клупи описује. Остављам своје одељење колегама професорима, седам у аутобус и враћам се у Суботицу. Где да га тражим? Стао сам на месту где смо били сви на окупу и зурio у пролазнике, очекујући чудо. Не знам колико је времена прошло, тек, изненада, дечак је од некуд притрчао и чврсто се привио уз мене. Не знам ко је у том тренутку био срећнији, да ли ја или он.

(Из вредног песничког опуса професора Луке Крстића овом приликом вам дајемо тек две његове песме)

ПРИЧА О СЛАВКУ

Ово је прича о Славку
Артиљерцу из Врања
Добровољцу

У поодмаклим годинама
Дошао на ратиште
Од НАТО – агресије
Да брани земљу
Да, ако може,
Замени сина јединца

Остаде Славко у рововима
У рововима, негде на Косову
Остаде и Славков син

Ми смо стајали
У подне, у шипражју
И багрем поче да мирише
Ручак је
У мањеркама
Био је пасуљ
Стајали смо и руке су нам
Биле пуне
Славко је скакутао

Тражио је безуспешно
Место да седне
Камен или пањ

Шест месеци није видео сина
Син је у дну Косова
На опасном месту –
Каже Славко

У дну јаруге
Једва се назире шатор
Отуда, ненадано, чу се глас:
Славко у команду!

Ми се гледамо
Нико да искаже своју слутњу
Страх
А онда, одоздо
Чусмо мукли јаук
Затим дође и шалат
Славку погинуо син

(На повећем камену у багремару, остаде мањерка са још топлим пасуљем, поклопац порције у коме је купус салата, кашика, виљушка, Славков ножић, хлеб и главица белог лука)
20. април 1999.

БАЛАДА ЗА ТАЊУ

Сада би Тања била девојка
Тања би сада имала момка
Девојку Тању грдила би мајка
Што бива у шетњи до касно у ноћи

А беше април и дан препун сунца
Црвен је брежуљак, трешње заруделе
Морава сања испод старихврба
А њиве празне без својих ратара

Подне, а живот се скрио
У подруме, јаме, сутерене,
У ровове, шуме и шљивике
У земљу би, само да се може

Горе, високо, величанствен призор,
Металне птице и сребрних крила
Круже мирно као јастребови
И вребају живот што земљом мигуљи

И беше година деведесет и нека
И април црвен од раних трешања
И беше Тања, Милица и Сања
И са гелерима одоше у свет трава

На небу плавом, на јарком сунцу
Трепере летилице као беле птице
У дворшту малом, према небу
Подигнуте мале, беле ручице

Анђелу милосрдном, отменом убици
Засмета у пољу чудесни цвет
Тек уместо девојчице Тање
Остаде црвена мрља, пут у други свет

Тања на обали Моравице, беше бели крин
И постаде црвена ружа, само за трен
Сада би Тања била девојка
Тања би сада имала момка
Април, 1999.
Околина Врања

Власотинце су некадашњи путописци називали „идилским местом,“ не само због природних лепота којима обилује већ и због отвореног духа његових становника, патриотизма и посвећености завичају и другим људима. Раније генерације се са носталгијом присећају времена између два светска рата, када је у Власотинцу постојало неколико певачких друштава, позоришна секција, стрељачка дружина, неколико фудбалских клубова, општинске новине, друштво за улепшавање Власотинца, чак и џез клуб и много тога другог. Посебан дух његових становника, предузимљив и креативан, подстицао је неговање и поштовање тих посебности. Зато смо за Тему броја сада узели музику – шта је оно што млади Власотинчани данас слушају, да ли се неки од њих у нечему посебно истичу и како то показују.

ЖИВОТ ЈЕ ЛЕП КАДА СЛУШАШ РЕП

Свет који постаје глобално село, развојем технологије и комуникација намеће нове вредности и стандарде, а разлике међу државама, генерацијама, уверењима и веровањима се смањују. Живот у свим крајевима планете као да постаје униформнији, уједначенији, извеснији. Ни Власотинце није имуно на те изазове. Међутим, као да се отима, кочоперно и самосвојно, оно захтевима глобализма одговара тако што наглашава своје посебности. То се огледа у сликарству, где имамо велики број младих, школованих ликовних уметника, који своје инспирације налазе у завичајним темама; у издаваштву, где је наша Библиотека упорна да подстиче и помаже локалне ствараоце; у музици, где се светски трендови најлакше и најбрже калеме ако су обојени бојама и нотама родног краја.

Сандра Коцановић

Можда је све напред наведено највидљивије у области хип хоп покрета и реп музике, који су, било где у свету да су прихваћени, обојени колоритом средине која их је пригрлила. О свему томе разговарали смо са Александром Стевановићем, мастер професором енглеског језика, међу млађим Власотинчанима познатијим као Чика Бенцика. Овај талентовани музичар, репер, своју је музику зачинио локалним нијансама, говори дамаром чаршије, пева о њеним проблемима и усудима, о лепим стварима и оним за избегавање... И све то чини свакодневним језиком, говором који нам је најближи, и најдражи, карактеристичан за нашу средину.

Како си почео са својом каријером у репу, одакле толика љубав према тој врсти музике?

Дете сам које је „израсло из народњака“ и као већина мојих вршњака слушао сам популарну музику деведесетих: фолк, денс, реп и у одређеној мери рок. Стално сам одлазио код ујака у теретану где се вежбало уз звукове репа. Док су остали вежбали, ја сам играо и по мало реповао. Таленат за реповање је приметила моја мајка која ме охрабрила да почнем тиме да се бавим. Са 15 година сам почео да продуцирам музику, што сам касније усавршио знањем стеченим на друштвеним мрежама и преко пријатеља који се баве музиком.

Да ли си од почетка каријере наступао самостално или си имао неке сараднике?

Прве песме сам компоновао у сарадњи са продуцентом и ди-џејем електронске музике из Власотинца познатим као Ranchatek. Неко време сам са Ненадом (званим L3) радио на пројекту N1H1&L3. Касније сам оформио власотиначку реп групу „Vlascoastin Crew“ са којима сам снимао два микстејпа. Иако сада наступа

Чика Бенцика и ди-џеј Људски максимум на наступу

самостално, ортаци из моје старе екипе су моја стална и велика подршка. Сарађујем са људима и ван Власотинца који ми помажу да се моје песме комерцијализују.

С обзиром на то да најпопуларнији репери певају на енглеском језику, да ли те љубав према репу навела да студираш англистику?

Реп музика је настала у Америци, а први репери су били афро-америчког порекла. Стихове су изводили на енглеском језику користећи варијанте сленг термина. Када је реп достигао апсолутни врхунац у свету негде средином деведесетих и био наметнут на глобалном нивоу, онда се подвукао у мање средине, па и код нас, где је полако али сигурно стекао популарност. Енглески језик је најраспрострањенији у свету и у великој мери је допринео популаризацији реп музике. Поред реп музике заволео сам тај страни језик и одлучио да постанем мастер енглеског језика.

Стих твоје песме „Све што ми треба“ каже: „Хип хоп није фора него начин живота.“

Шта је у ствари хип хоп и која је разлика између хип хопа и репа?

Реп је изникло из најнижих слојева друштва и био третиран као музика за сиромашне. Тада је представљао бунт угњетаваних афро-американаца. Временом је еволуирао и постао део хип хоп културе која се проширила и на остале слојеве друштва. Данас реп представља врсту поезије са песмама које носе јаке поруке и које могу да утичу на младе.

Хип хоп је културни покрет, а реповање је један од четири главна елемента хип хоп културе. Остали главни елементи су: ди-џејинг, брекденс и графити. Како се развијао временом, хип хоп је обухватао не само реп музику, него читав животни стил који спаја различите елементе технологије, уметности и урбаног живота. То кажу и моји стихови: „Све што ми треба је мирис улица, моји људи, један микрофон и пар звучника.“ Хип хоп подразумева и одређени начин облачења, а сваки репер представља свој део града. Моја реп музика представља Власотинце.

Оно што је карактеристично за твоје песме је да пишеш на дијалекту. Какав је твој процес писања и продуцирања песама?

Репери користе одређену терминологију повезану са говором дела града коме припадају. Своје песме пишеш искључиво на говору карактеристичном за власотиначки крај, јер «имамо си наш језик ко засебна држава.» Себе сматрам репрезентативцем и ако не репујем на власотиначком губим идентитет. Власотинце је ја и ја сам Власотинце.

У својим песмама употребљавам метафоре и идеје које су вези са Власотинцем. Приликом писања приступам аналитички. Доста размишљавам о стварима, рашчлањујем мисли и покушавам да све што напишем буде двослојно. У свакој песми се крије нешто што носи поруку.

Слушам све врсте музике, јер сматрам да није социјално прихватљиво, ни ментално нормално бити ограничен на један жанр. Музика је жива ствар, у основи музичког стваралаштва је тон. Тон је вибрација, а вибрација је исто што и емоција. Не може човек бити ограничен на једну емоцију. За сваку животну ситуацију мора да постоји одређена емоција која нас чини социјално прихватљивим бићима.

То замера класичном репу, јер се људи који нису потпуно у тој причи не осећају добро дошло. Зато у својој музици користим разне жан-

роднос према животу који се мени јако допада. Његова свакодневна појава са трубачима у пратњи служила је да разбије монотонију наше вароши и изазове свакојаке реакције мештана. Дефинитивно је обележио један животни период у Власотинцу.

Који су твоји планови у каријери и каква је твоја улога у будућности реп музике у Власотинцу?

На неки начин сам представник своје генерације и носилац духа Власотинца, бар ме тако пријатељи доживљавају. Трудим се да кроз реп презентујем опуштенији приступ животу, да се схвати контекст у ком стварам и феномени који ме окружују. Музику стварам на мало другачији начин у складу са временом и глобалним тенденцијама. Моје песме позивају на љубав, јер сматрам да нам што више требају људи који се „годе“ (договарају).

У будућности планирам да радим континуирано, да стварам комерцијалнију музику у смислу музичког израза и да више наступам како би се чуло за мене. Најављено је и моје учешће на овогодишњем Власина фесту. На тај начин желим да утичем на формирање музичког укуса код младих и да Власотинце поставим на мапи културних дешавања.

Који савет би дао младим реперима који тек почињу са каријером и да ли тренутно у Власотинцу има таквих?

С обзиром на то да музика стално напредује и еволуира, младим реперима бих саветовао да буду аутентични и сигурни у себе. Једино ће својом оригиналношћу привући следбенике и стећи подршку околине.

Власотинце је тренутно у дефициту што се тиче младих реп талената. Мој даљи рад наставиће се на популаризацији реп музике. Волео бих да пренесем знање младима који су заинтересовани за реп музику, јер живот је леп ако си у културном фазону.

У жељи да од заборава сачувамо стваралаштво нашег младог репера којег смо интервјуисали, објављујемо и један део текста песме „Богe Мрена“

Богe Мрена

*Врљам риме на чочек, вику гледај за човек.
Рокам Доња мала flow (флоу), сви другари раде flex (флекс).
Викај цигани да свиру, Власотинце Гуча vibe (вајб).
Ја сам куче из чаршију, па ми браћа праве хуре (хајп).*

*Нисмо рокери с Мораву, него репери с Власину.
Мени гето је у out (аут), ја сам лига изван лигу.
Кад сам био мали ложио сам се на fresh (фреш) принца.
Снимам песме за другари што за паре пуне Пинца.*

*Не мрштим се по default (дифолт), само под морање.
Нисам West (вест), него South (саут), ал' сам добар као Капуе (Кање).
Репрезентујемо VLA синко научи земљопис.
DJ појачај beat (бит) па да направимо попис.*

*Неко ме посматра стално.
Неко ме посматра на кварно.
А мени је до јаја стварно.
По град само мајем лагано.*

Богe! Мрена!

Čика Бенџика и оркестар „Мерцедес бенд“ на снимању спота за песму „Богe Мрена“

рове од фанка, блуза, кантри и блех музике до арапског мелоса којим прошарам песму како бих пробудио емоције код слушалаца. Такође, прилагођавам музику да би и други народи могли да је слушају. На тај начин правим компромис, јер сматрам да није добро ограничити се само на српско.

Како се зове пројекат на коме тренутно радиш и по чему је он препознатљив?

Назив мог првог албума у припреми је „Врућни ветар.“ Инструментали за песме подсећају на музику из филма „Јужни ветар,“ модерни су и комерцијални. Текстови песама подсећају на реченице из серије „Врућ ветар,“ сценаристе Сенише Павића. Спој та два феномена је „Врућни ветар.“ Велики сам поштовалац стваралаштва Сенише Павића који је инспирацију за своја дела налазио управо у Власотинцу, интересантним личностима и њиховим карактерним особинама.

Власотинце је стална тема мог стваралаштва, инспиришу ме ствари и личности које славе живот. Песма „Богe Мрена“ представља познату личност из Власотинца и узет је као метафора. Богe Мрена је имао један симпатичан

ОТВОРЕНО О СВЕМУ

Александар Стевановић у својим песмама отворено и храбро износи своје ставове о проблемима са којима се сусрећу његови суграђани, становници Власотинца, па и он сам. Тако он кроз њих изражава револт због честих несташица воде или загађења животне средине, због немарног односа и недоличног понашања појединаца на улици и јавним местима, због неодговорног односа одговорних према неким важним питањима...

Његови стихови су искрени и без милости према било коме ко је то заслужио, он не прави компромисе, нити је спреман на уступке. Сматра себе гласом савести младих и труди се да кроз своје песме остане доследан томе.

ИСКРЕНОСТ НАГЛАШЕНА ДИЈАЛЕКТОМ

Једна од карактеристика реп музике је и језик на којем се обраћа слушаоцима. Аутори песама, па и наш Čика Бенџика, инсистирају на свом матерњем језику, односно говору средине из које су поникли и о којој певају. Сматрају, рекли бисмо с правом, да се не може бити аутентичан, свој, нити искрен и веран стиховима ако они не извиру из оног исконског, свог, матерњег, на којем си одрастао и побрао основна сазнања.

Као чувар, а зашто не и као промотер, власотиначког (да не кажемо призренско-тимочког) говора он тврди да не жели да одустане од тога у свом даљем раду, јер је то део његове природе и то свуда (а највише кроз песме) истиче са поносом.

Привреда општине Власотинце у другој половини осамдесетих година прошлога века један је од најзаслужнијих чинилаца формирања иницијалног језгра данашње индустријске зоне Власотинца

УМЕСТО ЛЕДИНЕ – ИНДУСТРИЈСКА ЗОНА (2)

На излазу из Власотинца према Лесковцу, одмах иза бензинске станице Југопетрол, са десне стране државног пута (тадашњег магистралног М-9), простира се велика површина деградираниог пашњака, у народу познатог као ледина. На њој није било ни једног грађевинског објекта, а са источне, ивичне стране ледине макадамски пут је представљао симбол традиционалног у урбаној вароши. Идући магистралним путем, поглед пролазника заустављао би се у брдима с оне стране реке Власине. На том простору само би покатакд птица која је, тражећи себи храну, тремо тумарала ледином, привлачила пажњу пролазника.

Драгољуб М. Станојевић

Данас поглед пролазника поменутиим државним путем, уместо некадашње ледине, испуњава модерна индустријска зона. Временом се усталила синтагма: уместо ледине – индустријска зона.

После поплаве општину су, поред бројних појединаца, представника органа, организација, институција, колектива и других субјеката, посетили државни функционери председник Председништва СР Србије (читај председник Републике) Петар Грачанин, председник Извршног већа Скупштине СР Србије др Десимир Јевтић, председник Скупштине СР Србије др Борислав Јовић, Слободан Милошевић и други. Општину су посетили и пружали јој помоћ бројни појединци и други субјекти, што је у књизи детаљно приказано.

Председници Петар Грачанин и др Десимир Јевтић општину су посетили више пута. На састанцима Привредно-политичког актива општине, којима су присуствовали председник Грачанин и председник Јевтић (или један од њих), председник општине је подносио извештаје о стању на поплављеном подручју и хитним мерама отклањања последица поплаве – санацији стања, остваривању Редовног програма санације за 1988. годину и Дугорочног програма санације. У деловима извештаја о привреди, поред санације стања, и у тим тешким тренуцима, развојна политика општине није занемаривана - из санације у развој (треба посебно напоменути да инвестициони привредни програми нису могли бити финансирани средствима солидарности, јер је Извршно веће Скупштине СР Србије одредило начин и услове коришћења средстава солидарности, при чему су привредне инвестиције биле изузете).

У поменутиим извештајима, с обзиром на новонастало стање, и не само због тога, увек је наглашавана потреба даље реализације инвестиционих програма из развијених средина, што је наилазило на одобравање и подршку државних функционера.

У извештају председника општине Власотинце Драгољуба Станојевића о остваривању Програма санације на територији општине Власотинце, поднетог 21. октобра 1988. године, приликом посете председника Председништва СР Србије Петра Грачанина и председника Извршног већа Скупштине СР Србије др Десимира Јевтића поплављеном подручју (стр. 51 поменуте књиге), аутор текста, између осталог, каже:

„Исто тако, и реструктурирању постојеће привреде и њеном повезивању са привредом развијених средина као тежишном развојном правцу развојног концепта општине, посвећујемо посебну пажњу. Ових дана се врши

пријем друге фазе радне снаге за новоизграђени погон „Електронске индустрије“ у Власотинцу.

Наша су настојања да, због истакнутих проблема, дође до реализације још неких програма...

адекватан начин подржите, на чему Вам унапред захваљујемо.“ (Драгољуб Станојевић, „Догађај за заборав и незаборав – катастрофална поплава која се догодила на територији општине Власотинце 26. јуна 1988. године“, стр.

Председник Председништва СР Србије Петар Грачанин (у средини) на састанку Привредно-политичког актива општине Власотинце, 21. октобра 1988. год. Лево Драгољуб М. Станојевић, председник општине Власотинце, десно Зоран Младеновић председник Општинског комитета СКС Власотинца

Слободан Милошевић, председник Централног комитета Савеза комуниста Србије (у средини) у посети општини Власотинце, 21. новембра 1988. године. Лево: Зоран Младеновић, председник ОК СКС Власотинце и Доброслав Бјелетић, извршни секретар ЦК СКС. Дено: Зоран Јанаћковић, председник МОК СКС Лесковац и Драгољуб М. Станојевић, председник општине Власотинце

Поштовани друже председниче, активност општинског руководства, заједно са грађанима општине, усмерена је и одвија се на остваривању Програма санације, о чему смо Вас информисали, и на остваривању пре поплаве започете развојне политике општине, што је од посебне важности за унапређење животног амбијента у општини.

Уз изузетно поштовање функције коју обављате и Вас лично, слободан сам да Вас, у име грађана општине и у своје име замолим да ова наша настојања и циљеве у развоју општине, у складу са општим условима и критеријумима, на

58 и 59, Народна библиотека „Десанка Максимовић“ Власотинце.)

Приликом посете Слободана Милошевића, председника Централног комитета Савеза комуниста Србије, општини Власотинце, 21. новембра 1988. године, после обиласка поплављеног подручја и посете појединих поплавених домаћинстава, одржан је састанак Привредно-политичког актива општине у просторијама новоизграђеног погона „Електронске индустрије“. У уводној речи, председник Општинског комитета СКС Зоран Младеновић је, између осталог, аргументовано изложио потребу реализације нових

инвестиционих програма у општини из развијених средина, што је председник Милошевић с одобравањем подржао.

Полазећи од новонастале ситуације после поплаве, изазова с којима се општина суочила у областима становања, водоснабдевања, инфраструктуре, привреде и другим областима, државни функционери, надлежни органи и институције су, у складу са законским прописима и утврђеним критеријумима, заједно са руководством општине, предузимали одговарајуће мере да се стање санира и даље унапређује.

(Председник Грачанин, који је, како је речено већ, општину посетио више пута, од самог почетка се залагао да изградња новог водовода буде обухваћена Дугорочним програмом санације, што је и учињено доношењем овог програма 23. августа 1988. године. Он је, у својству савезног министра унутрашњих послова 1994. године, присуствовао предаји на употребу новоизграђеног водовода. Председник општине био је Војислав Љубеновић. Председник Грачанин, поред осталог, захтевао је да га свакодневно обавештавамо о динамици градње Насеља солидарности у Улици Црнога Марка и стамбене зграде Фондације „Споменица солидарности,“ преко пута Дома здравља.)

У циљу унапређивања стања у привреди и развојној политици општине у новонасталој ситуацији после поплаве, подржавајући напоре одговорних општинских чинилаца на побољшању животног амбијента грађана општине, председник Грачанин разговарао је са председником пословног одбора „Електронске индустрије,“ Љубишом Игићем о потреби реализације инвестиционог програма производње металних делова за катодне цеви у Власотинцу. То је био кључни догађај који је претходио реализацији овог инвестиционог програма. Други догађај, такође од суштинског значаја, јесте иницијатива директора фабрике „Колор катодне цеви“ Ђорђа Стојилковића „да погон за производњу металних компонената дислоцирамо из централне фабрике у Нишу у општину Власотинце и тиме ослободити простор искористимо за развојне потребе,“ (Ђорђе Стојилковић, часопис власотиначке библиотеке „Наше Власотинце“, бр. 9, јул 2021, стр. 18, стр. 4). Прописаном процедуром иницијатива директора Стојилковића добила је форму Одлуке Пословног одбора „Електронске индустрије.“

Уследили су састанци и договори руководства општине Власотинце и руководства Фабрике „Колор катодне цеви“ о операционализацији ове одлуке (локација, међусобне обавезе реализација програма и др.)

Појединости о реализацији инвестиционог програма производње металних делова за катодне цеви Фабрике „Колор катодне цеви,“ реализован 1989. године, садржане су у тексту, упоредо са појединостима реализације инвестиционог програма производња мрежних трансформатора на „Ц“ језгру Фабрике „Специфични елементи“.

Извођач радова на изградњи погона „Колор катодних цеви“ СОУР грађевинско-индустријска радна организација „Црна Трава“ из Власотинца, на челу са директором Стојаном Бабастојанским, дипл. инж. грађ. завршила је градњу објекта у предвиђеном року и погон ставила на располагање инвеститору.

Координатор послова у име општине био је Слободан Стевановић, дипл. грађ. инжењер, члан Извршног савета задужен за привреду општине.

Посебно треба нагласити велику посвећеност руководства фабрике „Колор катодних цеви“ као инвеститора у реализацији инвестиционог програма производња металних делова за катодне цеви, на челу са директором Ђорђем Стојилковићем.

Инвеститор је до краја 1989. године обавио монтажу опреме и пријем 120 радника.

Реализацијом овог инвестиционог програма и реализованим Програмом производње

Данашњи изглед једног дела иницијалног језгра индустријске зоне Власотинца. На слици: Фабрика „Елрад“ настала приватизацијом погона Фабрике „Специфични елементи“, која је извршила проширење и модернизацију пословног простора. Поред иницијалног језгра подигнути су нови производни капацитети...

мрежних трансформатора на „Ц“ језгру „Електронске индустрије“ из Ниша формирано је иницијално језгро нове индустријске зоне Власотинца.

Програм екстракције лековитог биља (у првој фази) и производње хемијских производа (у другој фази) лесковачке фабрике „Здравље“

Поред електронике, допуна постојеће структуре привреде општине Власотинце у другој половини осамдесетих година прошлога века, утврђеном развојном политиком била је и инвестиционим програмима угледне и ван граница земље познате и признате лесковачке Фабрике фармацевтских и хемијских производа „Здравље.“

Руководство општине је, у складу са одређењем Привредно-политичког актива општине, остварило договоре са руководством фабрике „Здравље“ о инвестиционом програму екстракције лековитог биља (у првој фази) и производња хемијских производа (у другој фази).

У разговорима са руководством фабрике „Здравље“ учествовали су, у име општине, председник општине и председник Општинског комитета СКС Зоран Младеновић. Једном приликом, у разговорима је учествовао и генерал пуковник у пензији Александар Аца Јанић, брат Синеше Јанића, по коме је основна школа у Власотинцу добила име.

На основу модела привлачења инвестиција из развијених средина општина је у договорима са руководством „Здравља“ изразила спремност да у поступку реализације поменутог инвестиционог програма испуни следеће услове: обезбеди бесплатну локацију са свом изграђеном инфраструктуром (приступни путеви, електрична, водоводна, канализациона мрежа и други пратећи објекти), учешће Републичког фонда за подстицај бржег развоја привредно недовољно развијених општина, о чему је фонд донео прелиминарну одлуку и, по потреби, и учешће општине у затварању финансијске конструкције програма.

Руководство фабрике „Здравље“ је формирало инвестициони тим за реализацију поменутог програма. На челу тима био је др Бранко Буђић, директор Сектора за квалитет (иначе он је власотиначки зет), проф. др Синеша М. Ђорђевић, директор Сектора за истраживање и развој и др Властимир Стаменковић, директор Сектора за екстракцију лековитог биља. Њихови стручни тимови су интензивним радом пројектно-техничке документације више од 50% задатог посла обавили.

Овај програм има посебан значај и за рурални развој. Поред сакупљања лековитог биља, он би допринео да отпочне производња лековитог биља за потребе фабрике „Здравље“, што је, несумњиво од великог значаја. Планирана производња хемијских производа у другој фази, као и електроника, означавају искорак у будућност и спону са 21. веком.

И поред исказане спремности и предузетих мера од стране учесника у реализацији овог зна-

чајног програма (општина Власотинце, фабрика „Здравље“, Републички фонд за подстицај бржег развоја привредно недовољно развијених општина), до његове реализације није дошло.

Инвестициони програм козметичких производа угледне лесковачке фабрике „Невена“: производња лимене амбалаже (у првој фази) и производња козметичких производа (у другој фази) били су у почетној фази (састанци, договори).

У другој половини осамдесетих година прошлога века привреда општине Власотинце била је значајан, пресудан чинилац привлачења инвестиција из развијених средина, што се види из понуђеног штива. Но, истовремено она је градила и своје производне капацитете. *Текстилни комбинат „Власинка“ (директор Лазар Тасић), инвеститор ООУР „Трикотажа“ (директор Стојадин Цветковић, дипл. текстилни инжењер) је 1987. године отпочео изградњу сопственог производног погона у месној заједници Свође, који је предат на употребу 1989. год.*

На размеђи два миленијума, у другој половини осамдесетих година прошлога века, привреда општине Власотинце дала је немерљив допринос допуни постојеће структуре привреде електроником као сленом са 21. веком – искорак у будућност. То визионарско поимање будућних привредних изазова ондашња привреда и остали субјекти остваривања развојне политике општине остварили су у пракси јер је њиховим залагањем на овим просторима, на размеђи два миленијума, стигла и електроника као једна од стратешких грана технолошке револуције.

Данас на месту некадашње ледине, с почетка текста којом је покатакд трома тумарала покоја птица, тражећи себи храну, формирањем иницијалног језгра индустријске зоне програмима производње електронских компонената, као добре основе њене даље експанзије, настала је индустријска зона. У њој, у њеним халама данас око 2.500 радника обезбеђује себи и својим породицама егзистенцију.

Данас, са ове временске дистанце подсећамо на синтагму, која представља сажету истину о индустријској зони: **од ледине до индустријске зоне.**

Данас, са ове временске дистанце исписујемо немерљиву захвалност свима који су допринели формирању иницијалног језгра индустријске зоне.

Посебну захвалност исписујемо радним људима привреде општине осамдесетих година прошлога века који су несребично даривали свој труд да њихова општина буде изграђенија, богаија, лепша... На тај начин радни људи привреде општине Власотинце у другој половини осамдесетих година прошлога века остварили су мисли нашег славног нобеловца Иве Андрића: *„Свако је дужан свом завичају“ и оставили залог за будућност...*

Да се не заборави...

Послератна историја Власотинца и његов динамични привредни развој мало су нам познати. Зато смо неке своје сараднике замолили да нам, пре свега на основу својих сећања, као непосредни учесници, осветле ту недовољно истражену страну завичајне историје

ФАБРИКА МАШИНА И ОДЛИВАКА „МИЛОШ ДИМАНИЋ“ ВЛАСОТИНЦЕ - ОСНИВАЊЕ, РАЗВОЈ, ПАД - (ДРУГИ ДЕО)

Сагледано у контексту општих историјских и друштвених промена, оснивање и рад металског комплекса „Милош Диманић“ посебно су занимљиви. Ево исцрпног приказа једног од некадашњих руководица ове фабрике и сведока њеног настајања и развоја.

Ђорђе Стојилковић

У предузеће „Милош Диманић“ ступио сам на рад 10. марта 1964. године. Мојим доласком и доласком једног дипломираног машинског инжењера из Металне индустрије Лесковац комплетирана је инвестициона група на челу са правником Ђоком Марјановићем. Директор Станковић дефинисао је задатке у радној групи и означио њен основни задатак на реализацији инвестиционог програма, не искључујући ангажовање на пословима текуће производње. После кратког времена, радна група се осипала, Ђока Марјановић одлази у Ниш, а дипломирани машински инжењер, незадовољан условима за рад, напушта „Милош Диманић“ и враћа се у Лесковац. Тај хендикеп на први поглед значио је корак назад у кадровској консолидацији, али је иницирао реалан приступ за вођење пословне политике, ослањајући се на сопствене кадровске и организационе капацитете. У предузећу су већ постојале оформљене службе које су, иако скромне, пратиле и усмеравале текућу производњу од које се живело. На челу предузећа је био директор Станковић са дугогодишњим искуством. Комерцијалну службу водио је машински техничар Владимир Величковић, а службу рачуноводства Живојин Николић, познат по називу Жика Јеж. Техничка служба је већ организована са повећаним бројем новопримљених радника. На челу службе је искусни техничар Томислав Ранчић са извесним бројем техничара. Производне погоне водили су искусни КВ и ВКВ радници, истина, више занатске оријентације али спремних за производне иновације. Директор је исказао спремност да заједнички преузмемо пуну одговорност за комплетну проблематику. Предложили смо, што је раднички савет прихватио, организациону трансформацију по којој нема издвајања инвестиционих послова, већ је јединствени колектив ангажован у текућој производњи и инвестицијама. Мени су припали послови економског сектора, рачунајући на повећану посвећеност за реализацију програма изградње. На мене се рачунало више но што сам се ја осећао оспособљеним. Недостајало ми је практично искуство. Али, полазио сам од принципа да се ангажовањем и решавањем проблема стиче и употпуњује искуство. У комуникацији са Удружењем произвођача алатних машина „Машино унион“ сагледао сам целину инвестиционог програма и укључио се у процес реализације. Инвестициони програм је урађен и усвојен од органа управљања „Милоша Диманића“ крајем 1963. године. У принципу, већ је била сагледана материјална основа за финансирање и на основу тога предузимане су радње за почетак градње. Новембра месеца 1963. године у Удружењу алатних машина, на основу уговора о чланству, дата су „Генерално овлашћење за увоз репродукционог материјала, резервних делова и опреме“ и „Генерално овлашћење за извоз алатних машина и делова“

из будуће производње. Финансијска конструкција је коначно решена потписивањем уговора са Југословенском инвестиционом банком за средства Фонда неразвијених општина дана 22. маја 1964. године одвојених за девизна и домаћа плаћања.

Управо сам учешћем у том послу преузео обавезу за обављање финансијско-банкарских послова током изградње.

Овим су дефинитивно створени услови за изградњу.

Са ове дистанце, због промена цена и инфлације, апсолутни износи предрачунских средстава могу се ближе оценити и валоризовати само ако се огледају натурални, физички обим грађевинских радова и обим и структура опреме према оригиналној спецификацији.

(Напомена уредништва: наведена спецификација због свог обима није могла бити овде презентована и налази се у нашој архиви)

Грађевински пројекат израдио је пројектантски биро „Црна Трава“ из састава грађевинског предузећа „Градитељ“ из Лесковца. Изградња хале уговорена је са Грађевинским предузећем „Црна Трава“ Власотинце. Градња је почела 1964. године, а завршена је 1965. године. Уговарање набавке опреме такође је обављено 1964. године, испорука и монтажа 1965. године. Главни носилац послова набавке опреме је Удружење, уз непосредно ангажовање директора Станковића, као и моју асистенцију. До маја месеца већ су биле прикупљене понуде од испоручиоца и убрзо извршени збор и уговарање.

Успешним решавањем финансијске проблематике нису решена важна питања техничке документације за изабрани програм производње. Претпостављена сарадња са фабриком „Иво Лола Рибар“ је отпала јер нам је ново руководство ставило до знања да за ту сарадњу објективно немају потребе и нису заинтересовани, јер су новонастали услови привређивања њима наметнули друге приоритете. Уз то, упознали нас да њихова производња преса више не одговара захтевима тржишта јер су технички превазиђене и не могу парирати увозним програмским машинама, тако за евентуално уступање документације нама не би много значило. Било је то за нас велико разочарање.

Са представницима Удружења учествовао сам у уговарању набавке кранске дизалице за халу у изградњи са произвођачем, Фабриком дизалица и челичних конструкција на Црвеном Крсту у Нишу, која послује у саставу Машинске индустрије Ниш. Ту сам упознао искусног главног машинског инжењера Воју Јовића који ме информисао да се у МИН-у, у фабрици машина и опреме производе пресе какве смо ми планирали у програму изградње. Повезао ме са директором те фабрике и заједно смо примљени на разговор. Упознао сам директора Виту Лазаревића са нашом ситуацијом. Он је потврдио да производе пресе, али се сложио са мишљењем руководства „Иве Лоле Рибара“ о њиховом техничком нивоу и потребом за модернизацијом. Показао сам спецификацију опреме коју ћемо ускоро монтирати у новом објекту. Лазаревић је исказао заинтересованост за могућу сарадњу у погледу наших производних услуга јер они не располажу таквом опремом. Сарадња је могућа на пословима који нису везани за производњу преса, не искључујући разговоре о производњи

фрикционих, апконт и ексцентар преса.

Ово је за мене била веома охрабрујућа информација са којом сам упознао руководство и стручни колегијум „Милоша Диманића.“

Прва половина 1964. године је период претежне ангажованости руководства предузећа на инвестиционим пословима, тако да се текућа производња нашла у другом плану. Међутим, без ње се није могло. Увећан радни колектив пријемом радника који су завршавали метални смер Школе ученика у привреди - ШУП, повећање техничког кадра потребног за нове очекиване послове, повећали су трошак који треба да се приходима покрије из повећане производње. У тој години отежани су спољни услови пословања у земљи, настала је великвидност у привреди, те је и наплата потраживања отежана. Осим тога, део расположивих финансијских средстава ангажован је за плаћање разних издатака у припреми инвестиције у виду оснивачких улагања, што се одразило негативно на алиментирање обртних средстава. Сплет тих околности утицао је на ниво и благовремену исплату плата, а као последица и опадање мотивације радника за рад и пад радне дисциплине. Претходно уговорени послови за реконструкцију циглане „Победа“ Лесковац дошли су у питање због кашњења испоруке. У питању је и израда документације за нове производе уговорених за испоруку, а „Милош Диманић“ их још није имао у производњи. Управо је стручни колегијум настојао да се повећа пажња модернизације и освајању нових производа у технолошкој линији прераде глинеза производњу цигле и црепа.

Дискретно је испољавана резерва и опадало расположење за нови програм производње преса за металну индустрију. Већу сигурност пружили су став и мишљење за усавршавањем постојећег програма производње са већ стеченим искуством. Веома сам активно сарађивао са техничком службом и руководством непосредне производње. У потпуности сам се солидарисао са њиховим мишљењем да се афирмише постојећа производња и да је народна мудрост „боље врабац у шапи него соко на грани“ овог пута нама прави путоказ. Предложили смо директору ревизију програмске оријентације, али је он то одбио, са објашњењем да се на то не усуђује, јер је већ обавестио општинско руководство са одлуком да поднесе оставку због преласка у Ниш из породичних разлога. Био је то још један моменат за дезорганизацију. Општински органи хитно су интервенисали и предложили новог директора, и то Бранка Давинића, бившег директора „Беска“, и он је дана 21. 8. 1964. године ступио на дужност.

Нови директор није имао много времена за уходавање. Инвестициона градња је дефинисана и одвијала се нормално. Грађевински објекат је добио своју форму, а набавка опреме је у целисти уговорена. Инфраструктура је такође решена за извођење. На реду је, и то хитно, сређивање текуће производње. Директор је преузео одлучне организационе и дисциплинске мере за јачање радне одговорности. Било је и непопуларних мера. То је дало резултате у датом моменту. За дугорочно решење треба још додатних, одрживих мера. Бранко Давинић је исказао склоност за конструктивну сарадњу у колективу. Прихватио је сугестију колегијума за ванредно повећање плата и исплату заосталих зарада,

што није имало упориште у резултату пословања. Био је то ризик, од свих прихваћен, у убеђењу да се све то може надокнадити. Тренутно је нађено прелазно решење у краткорочном задужењу до рефундације трошкова из инвестиционих кредита.

Повећање плата у доброј мери је побољшало стање и у нову пословну 1965. годину ушло се са већим поуздањем. Производња је попримила нормалан ток. Извршавање уговорних обавеза према Победи, уз конструктивну толеранцију купца, био је тренутак да покаже стабилност колектива и то да се сопственим снагама могу решавати крупни задаци и за нове потенцијалне купце. Оснажено је уверење да се може ићи у нове амбициозније послове. Победа је постала огледни пример и референца за будуће купце. Ситуација на тржишту била је повољна због повећане тражње опреме за индустрију грађевинског материјала.

Упоредо са консолидацијом текуће производње, одржавали смо контакте са МИН-ом. Директор Давинић је са пажњом прихватио моје информације о прелиминарним разговорима и био је сагласан са идејом ближих веза са Машинском индустријом Ниш. Општинско руководство, забринуто за успех програмске оријентације, по завршетку градње подржало је такво размишљање и евентуалну интеграцију са том групацијом.

Посредством Вите Лазаревића из МИН-а, са којим смо задржали контакте, одржан је састанак са генералним директором МИН-а, Драгутином Гвозденовићем. Лично сам учествовао у припреми тог састанка са Лазаревићем, директором фабрике машина у МИН-у. Учесник састанка био је и директор сектора плана и анализа МИН-а Димитрије Митић, надлежан за интеграције у МИН-у. Прихваћена је идеја припајања „Милоша Диманића“ МИН-у, односно Фабрици машина и опреме. Формирана је радна група за израду елабората о оправданости интеграције. За руководиоца групе именован је Димитрије Митић, а за његовог помоћника Ђорђе Стојиљковић као представник „Милоша Диманића“. Три члана радне групе била су из редова сектора плана и анализе МИН-а. Елаборат је урађен за око месец дана и усвојен је од радничког савета „Милоша Диманића“ и централног радничког савета Машинске индустрије Ниш. Формално правно припајање је извршено дана 1. 7. 1965. године. Сходно елаборату, „Милош Диманић“ надаље послује под фирмом Машинска индустрија Ниш, фабрика машина и опреме, погон „Милош Диманић“ Власотинце. Овим је коначно решено стратешко опредељење. Био је то значајан датум како за „Милош Диманић“, тако и за ближе повезивање Власотинца и Ниша. Елаборатом о спајању регулисано је да је предмет пословања погона производња опреме за индустрију грађевинског материјала, циглана и црепана, као основне делатности, не искључујући ширење производње алатних машина преса и осталог, у складу са плановима на нивоу МИН-а.

Изграђена производна хала са анексом 1965. године по пројекту година 1965. за „Милош Диманић“ била је пресудна за профилисање будућности. У тој години углавном је завршена инвестициона изградња. Завршена је производна хала од 2500 м² са анексом, завршене су све инсталације и инфраструктура. Урађен је парк између хале и главног пута и уређен приступ споменику погинулом војнику Живојину М Николићу. Споменику су подигли сину јединцу отац Михајло и мајка Костадина на свом имању, на месту сахрањених посмртних остатака, који су пренесени са бојишта на Куманову. Споменик је рушен од стране Бугара 1915. године и обновљен после смрти оца од стране мајке Костадине.

Монтирана је производна опрема, чију структуру илуструје напред приложена спецификација, која најављује и гарантује капацитет какав смо желели. Припајање МИН-у такође пружа шансу и уверење да ће тај капацитет бити улошљен. Припајањем су решени актуелни про-

блеми који су били од значаја за даљи рад фабрике. Од тих решених проблема наводимо следеће:

- припадност великом систему машиноградње даје сигурност за успешно коришћење опреме међусобном кооперацијом фабрика, чланица МИН-а;

- олакшан приступ тржишту и поверење купца за ступање у купопродајне односе;

- учешће радника „Милоша Диманића“ у извођењу крупних инвестиционих радова од стране МИН-а у земљи и ностранству, што се потврдило извођењем радова у Ираку, Алжиру, СССР-у;

- значајан бенефит за обезбеђивање репроматеријала из заједничких магацина МИН-а, у оквиру јединствене набавке и плаћање обавеза, што је у датом моменту било спасоносно, јер је сва своја обртна средства ангажовала за инвестиције као сопствено учешће;

- обезбеђење девизних средстава за увоз опреме и материјала, посебно компонената за комплетирање сопствених асортимана код испорука комплетних технолошких линија за купце „Милоша Диманића“;

- солидарност чланица МИН-а за обавезе по инвестиционим кредитима у условима централизације финансија на нивоу МИН-а, уз међусобне односе који су регулисани по систему обрачуна по економским јединицама, што је у датом моменту „Милошу Диманићу“ одговарало.

Са новонасталим условима „Милош Диманић“, је у 1966. годину ушао са амбицијом да афирмише програм производње машина и опреме за цигларску индустрију за коју се коначно определио. Тржиште није било проблем. Производне услуге у одржавању опреме у цигланама и црепанама биле су препознатљиве и са њима је оствариван значајан приход. Главни правац активности је био освајање нових производа и асортимана машина у технолошким линијама за прераду глине. У 1966. и 1967. године постигнути су значајни резултати на том плану. Ојачана је техничка служба пријемом још неколико инжењера машинске струке. Као кадровско појачање на економским пословима, упуслен је дипломирани економиста Витомир Станковић из Свођа. За техничког директора постављен је Бранко Станковић, а у конструкционом бироу Властимир Ђокић, који су се тек вратили са школовања. За руководиоца ливнице постављен је Бора Станчић. Ливница је континуирано била активна за ливење делова сивога лива и обојених метала у испоруци за одржавање опреме у цигланама и пећима за печење глинених производа. Ливени су и производи за широку потрошњу и за грађевинарство. Са искусним ливцима и веома надареним моделаром, Јованом званом Бучко, успешно су и благовремено произвођени одливци за потребе сопствене производње машина. Побољшана је структура радника за рад на новим машинама тако што је примљено више искусних квалификованих радника за механичку обраду. Као пример, наводимо искусне мајсторе који су разним стимулативним мерама нашли интерес да из фабрике „Фаграм“ из Смедерева дођу у „Милош Диманић“: међу њима су запажени мајстори Љуба и Драган за рад на струговима и рендисаљкама, а мајстор Ђук за рад на борверку. Истицали су се, такође, из постојећег састава металостругари Тодор Ранчић и Драган Ђелић. ВКВ електричар Мита Ранчић био је познат по успешном одржавању електромоторног система. Са њим су се обучавали млади радници, свршени ученици Школе ученика у привреди – ШУП Власотинце. У то време, у комерцијалну службу примљен је Раде Јанковић који потиче из фирме „Браћа Станковић“ и који је дужи период провео по војвођанским цигланама на одржавању опреме. Изванредно је обављао послове техничке припреме у комерцијалном сектору за уговарање продаје и сервисирање опреме у цигланама.

Током 1966. године учланили смо фабрику у ново пословно удружење – Биро за грађевинарство Београд. Њега су сачињавале чланице које су произвођачи црепа и цигала из Србије.

Међу њима је „Милош Диманић“ био као произвођач опреме, што је било од великог значаја. Биро је располагао технолозима за прераду глине, искусним у пракси и школованим на Вишој школи у Новом Саду, јединој образовној установи за производњу елемената за грађевинарство прерадом глине.

Сарадњом са бироом и међусобним техничким консултацијама са чланицама, убрзан је поступак избора машина и уређаја и омогућено је њихово копирање за сопствену производњу. У „Милошу Диманићу“ то је посебно значајно за испуњење додатно уговорених обавеза према „Победи“ из Лесковца, али и за наредне понуде на тржишту. У копирању и адаптацији нових асортимана машина техничка служба је показала способност и креативност за развој нове производње. Успешно су изашле из производње нове машине и опрема, као што су мешалице за глину, сандучасте додавач, фини млин мањи и већи, гумени и пужни транспортери, опрема за тунелске и кружне пећи за печење сирових глинених производа. За илустрацију успешног копирања и производње нових производа, наводимо пример израде аутоматског резаћег стола. То је уређај за правилно одмеравање, димензионирање и сечење глинене траке на излазу из вакуум пресе. У Југославији није било произвођача тога. Увезли смо један комад резаћег стола за испоруку са линијом прераде за „Победу“. Формирана је радна група од три техничара, на челу са Томом Ранчићем. За око три месеца, резаћи сто је растављен, снимљен и формиран је документација за производњу. Урађена су три нова као нулта серија, од којих је један изложен на Београдском сајму. Да се Власи не сете због евентуалне процедуре кршења патентног права, извршена је једина иновација, измена у положају мазалица које су вириле изнад резаћег стола подизањем на виши ниво. На сајму се појавио човек који је дуго анализирао резаћи сто, а Тома Ранчић, који је дежурао на сајму, понудио је помоћ у објашњењу функције стола. Гост се захвалио и рекао: Добро сте га прецртали и представио се као власник компаније „Lingl“ из Немачке, која је произвођач тих столова. Није се противио томе, само је сугерисао да се мазалице врате на исти ниво, јер је висина прорачуната због притиска правилног дозирања. Документацију за производњу резаћег стола за бибер цреп израдио је Јован Милошевић, који је у то време обављао дужност шефа техничке припреме.

На сличан начин произведени су убрзо стабилни и покретни венилатори за вештачке сушаре као и остала опрема за интерни транспорт. Значајна је у томе сарадња и кооперација са предузећем „Арсеније Чарнојевић“ из Зајечара.

У линији производње глинених производа једна од главних машина била је вакуум преса коју „Милош Диманић“ није производио. Нема квалитетних гитер блокова за грађевинарство без вакуум пресе. За производњу те машине било је потребно велико материјално улагање и ангажовање стручног кадра на дужи рок. У ондашњој Југославији, вакуум пресе су производили фабрика „Иво Лола Рибар“ из Београда, као и предузеће „Далит“ из Дарувара. „Далит“ је био произвођач комплетне опреме за прераду глине. Либерализацијом југословенског тржишта, увећана је понуда вакуум преса из иностранства и њихова цена је била прихватљива за купце. Ангажовање на производњи вакуум пресе у датом моменту није било рационално и исплативо, јер их је у понуди било превише. Анализе, студије и смернице Бироа за грађевинарство, као и процене руководства „Милоша Диманића“, показале су да је за повећање продуктивности рада и економичности производње у цигланама главни фактор био скраћење времена сушења сирових глинених производа и њихов транспорт од линије производње до места сушења, па назад до рингова за печење. За то је крајем 1966. и почетком 1967. године донета одлука да је главни правац даљег развоја био задатак увећања технологије вештачког сушења и интерног

транспорта. Производња вакуум пресе је одложена. Посредством бившег директора Томислава Станковића, који је у то време био заступник „Далита“ за Србију, Македонију и БиХ, постигнут је договор са „Далитом“ да надаље „Милош Диманић“ буде ексклузивни проивођач вештачких сушара, а „Далит“ произвођач вакуум преса и да ће у том правцу бити развијана међусобна сарадња. Овај договор није формално уговором регулисан, али је до краја испоштован са обе стране.

Вештачким сушарама „Милош Диманић“ се релативно лако наметнуо на тржишту. Циглане су схватиле предност вештачког сушења и нагло је повећана тражња. Тиме је сезонски рад сушења трансформисан у континуалну индустријску производњу. Прве, условно речено, пробне, инсталиране су у непосредном окружењу у Лесковцу, Житковцу, Нишу, а онда је 1967. године на јавном надметању прихваћена понуда изградње сушаре великог капацитета циглане у Кањижи. Сушара је успешно, квалитетно и у року испоручена и пуштена у функцију. Задовољан је био инвеститор, али и извођач. Био је то важан пословни успех, јер је то био солидан посао за упослење свих погона у фабрици, у механичкој обради, браварском и лимарском погону, као и ливници. Остварен је солидан финансијски ефекат.

Уколико је линија за производњу глинених производа у предузећу „Победа“ у Лесковцу била као угледна, вештачка сушара у Кањижи била је референца за ефекте вештачког сушења. Пут за овладавање на домаћем тржишту био је отворен.

У пословној 1967. години постигнута је задовољавајућа успелост капацитета. Остварени су видни финансијски резултати, солидан доходак за предузеће и лични доходи – зараде радника. „Милош Диманић“ је предњачио по оствареним резултатима у општини, али и у оквиру МИН-ових фабрика. За тај успех је био заслужан цео радни колектив који је смогао снаге да из потенцијалне кризе изађе као успешан. Међутим, није сувишно рећи да је на челу колектива била тројка која је усмеравала и водила процес развоја фабрике „Милош Диманић“, коју су чинили директор Бранко Давинић, технички директор Бранко Станковић и ја, као трећи члан, одговоран за финансијски и комерцијални маркетинг.

Лично сам био задовољан оствареним резултатима, оствареном сарадњом са колективом и руководством. Био сам убеђен да ћу дугорочно наставити радну каријеру у „Милошу Диманићу“. Међутим, живот сам исцртава своје линије кретања. Крајем те 1967. године били су избори у партији Савеза комуниста. Изборни процес и изборна атмосфера били су нешто либералнији по условима политичког живота, са могућношћу да на избор руководећих органа има већи утицај партијска база – чланство партије него раније. У власотиначкој организацији СК појавило се више интересних група са својим кандидатима. Избор руководства је успорен и онемогућен упорношћу вођа опречних група. Тражило се компромисно решење и као резултат тога у јануару 1968. године изабран сам за секретара општинског комитета СК. Ту дужност обављао сам као професионални функционер две године и истеклом изборног мандата марта 1970. године вратио сам се привредним пословима у „Милош Диманић“ (то је било регулисано прописима), али не у фабрици у Власотинцу, већ у МИН-у на пословима руководиоца финансијске службе у оквиру јединственог финансијско-рачунодоводственог сектора.

Од мог одласка из „Милоша Диманића“ 1968. године, наставља се улазни тренд фабрике. Решена су сва главна стратешка питања развоја и дошло је време за доградњу организације рада у производњи. Сарадња са централним службама МИН-а, као и са осталим фабрикама чланицама, расте и учвршћује поузданост и амбијент који омогућава улазак у мирне воде консолидације. Моје присуство у заједничкој

финансијској служби од 1970. године такође доприноси јачању веза са целином МИН-а, а ја у томе имам улогу представника. Агилно руководство, на челу са директором Давинићем и његовима замеником Бранком Станковићем, умело је да користи ту повољност и преко службе увоза извоза остваривало је контакте са иностраним фирмама сличне производне оријентације. Веома су важни контакти са италијанским компанијама „Mogando“, „Sabo“, а нарочито са фирмом „Kapileti“ из Италије. Као плод тих контаката и разговора, дошло се до потписивања уговора у Трсту 1971. године о кооперацији. Уговор су потписали Бранко Давинић у име „Милоша Диманића“ и инжењер Пећарски у име Машинске индустрије Ниш. Тим уговором, „Kapileti“ се обавезао да уступи техничку документацију за производњу комплетне аутоматике за интерни транспорт у цигланама, која обухвата прихватање сирове робе и транспорт до сушара и суве робе из сушара. МИН, тј. „Милош Диманић“, обавезао се да одмах купи од „Kapiletiја“ два комплета аутоматике и угради их са својим производима за купце, а прихватио је и обавезу да за своју будућу производњу аутоматике наредних пет година купује компоненте аутоматике од „Kapiletiја“ у висини 10% од вредности сваког комплета произведеног у погонима „Милоша Диманића“. Уговор је подржан од финансијског сектора МИН-а који се обавезао да обезбеди конвертибилна девизна средства за плаћање уговореног увоза (по ондашњим прописима девизна плаћања су у вези са оствареним извозом).

Био је то значајан пословни успех за комплетирање система аутоматског интерног транспорта за сирову робу од линије производње до сушара и прихватање и транспорт сушене робе од сушара до пећи. „Милош Диманић“ је освајањем ове производње постао доминантан на тржишту.

Седмдесетих година (осма деценија) прошлог века југословенска привреда испољавала је извесне знаке замора, који се огледао у стагнацији и назадовању, не толико у обиму производње, колико у квалитету њене финансијске ефикасности, мерено општим принципима економичности и рентабилности. Нарочито се то исказало у сектору индустрије. Тенденција опадања оствареног дохотка, као последица пораста трошкова, временом доводи до смањења зарада, а тиме и до стварања услова за социјалне поремећаје и незадовољство у друштву. Нормално је било очекивати интервенцију државе. Настало је загушење и застој у прометном процесу између субјеката због неликвидности привреде и немогућности међусобног плаћања.

Предузете су мере увођењем сурогата новца у међусобном плаћању интерним меницама и мултилатералним компензацијама. За краћи временски период то је дало резултат, али на дужи рок проблеми нису решени. Посебно су ти проблеми изражени у крупним производним системима са централизованим управљањем, у којима је гушена иницијатива делова и опадање стимулативности за рад. Као резултат анализа и закључака макроекономских државних органа донет је Закон о удруженом раду 1976. године. Све друштвене, политичке и привредне организације ангажоване су на спровођењу закона. У МИН-у је формиран стручно политички орган сачињен од расположивог стручног кадра, руководства фабрика и представника синдикалних организација. Одбор, како је званично назван, чинило је око 20 чланова. На предлог руководства и других меродавних фактора, Централни раднички савет је именовао мене да руководим одбором. Одбор је добио задатак да предложи решења за усаглашавање МИН-ове актуелне праксе са одредбама Закона о удруженом раду. Одбор је за око три месеца израдио елаборат Организациона трансформација машинске индустрије Ниш, у складу са Законом о удруженом раду. Елаборат је разматран од свих надлежних чинилаца МИН-а, добио подршку и усвојен од Централног радничког савета у присуству радне групе Економског факултета у Нишу, задужене за

координацију спровођења Закона у Нишу. Сходно елаборату и Закону током 1977. године и надаље, конституисано је у МИН-у 20-ак производно-организационих јединица МИН-а као самосталних правно-економских јединица. Већина њих су биле као основна организација удруженог рада ООУР, удружених у радне организације, а ове у сложеној организацији удруженог рада СОУР МИН Ниш. Неке производне јединице су конституисане као радне организације без ООУР-а, мало је таквих било, а једна од њих је била фабрика „Милош Диманић“ у Власотинцу. Регистрована је као правни субјект удружен у СОУР МИН у привредни регистар под именом: МИН, фабрика машина и одливака „Милош Диманић“ Власотинце са законским заступником Бранком Давинићем.

Сходно новој организацији, кадрови централних служби распоређени су по ООУР-има и радним организацијама. На нивоу СОУР-а задржане су функције од стратешког значаја за цели МИН, као и координацију функционисања удружених јединица. Мени је распоредом припала дужност директора интерне банке која је основана, сходно елаборату за обједињавања финансијске функције, рационално коришћење ликвидних средстава, кредитних односа и платног промета у МИН-у, као и заједничко наступање према спољним финансијским организацијама.

Подела имовине извршена је према критеријумима предвиђеним елаборатом, а то су: број радника у радним јединицама, вредност основних средстава и репроматеријала који су пописом констатовани у новоформираним правним лицима на дан поделе, уз то и вредношћу остварене производње по последњем обрачунском периоду. Ови критеријуми за „Милош Диманић“ били су задовољавајући, јер је вредност нове опреме и обим репроматеријала као дислоциране јединице била изнад просека. Према истим критеријумима и коефицијентима подељен је пословни фонд као мера сопствених средстава, а кредити и друга пасива нивелисани су интерним односом преко интерне банке. Овим је „Милош Диманић“ обезбедио солидну материјално-финансијску основу за пословање.

Убрзо после обављене реорганизације МИН-а од 1978. године преузео сам нову дужност у Нишу. По препоруци друштвено-политичких органа из Ниша, изабран сам за генералног директора Нишке кредитне банке. Нишка банка је у то време била највећа и најјача финансијско-банкарска организација ван Београда. Са повећаним обавезама у банци ослабиле су моје директне пословне везе са „Милошем Диманићем“, осим посредне преко интерне банке МИН-а и Лесковачке основне банке, чији је комитент, по договору, било предузеће „Милош Диманић“. Лесковачка основна банка је припадала систему удружене Југобанке Београд, на чијем челу је био бивши гувернер Народне банке Југославије Бранко Чолановић, док је Нишка банка припадала систему Удружене београдске банке, на чијем челу је био Слободан Милошевић, будући председник скраћене Југославије, односно, председник Србије. Систем Југобанке покривао је шире пословно подручје Југославије, док је Удружена београдска банка углавном била банка привреде Србије. Лесковачка банка је, због положаја привреде удружене у њој, често била на ивици ликвидности, али је сарадња са Нишком банком била увек активна. Делимично је томе доприносио лични и пословни однос руководства двеју банака. Директор Лесковачке банке био је тада Војислав Стојановић, познати привредник Лесковца, који је власотиначку привреду, па и „Милош Диманић“, третирао веома објективно и солидно. Утолико је, према мом мишљењу, међусобна сарадња банака у повременом међубанкарском испомагању била значајна за привреду Власотинца.

У девету деценију прошлог века предузеће „Милош Диманић“ је ушло као успешно опремљено и организовано што се тиче металоперативачке струке и машиноградње. Остварило је

солидан положај на тржишту и постало незаобилазно када је у питању опремање, развој и одржавање циглана и црепана које су у то време биле у пуном успону производње за потребе грађевинарства и широку индивидуалну градњу. Тих осамдесетих година привреда Србије је испољавала знаке стагнације, али је машиноградња и металопреађивачка индустрија, као што је МИН, одржавала позитиван тренд захваљујући успесима на иностраном тржишту СССР-а, Ирака, Алжира и др. У тим околностима „Милош Диманић“ је својим резултатима пословања био изнад просека у МИН-у, али и међу бољим, ако не и најбољим, у Власотинцу. Испод главне про-

краха привреде. Из својих разлога стратешких потреба, стале су на страну сецесионистичких република, а кривицу за распад свалили су на Србију. Године 1992. заведене су економске санкције Србији као непослушној јединици. Овим је српска привреда стављена у тежак положај. Све се то одразило на пословање МИН-а у целини, а тиме и на „Милош Диманић“. Од 1993. године радикално се смањује пословна активност и на сцену ступа недостатак посла. Због неупослености капацитета јавља се релативни вишак радне снаге. Пала је ликвидност и наплативост потраживања за извршене испоруке. Нередовна исплата плата изазива забринутост, незадовољ-

века. Стечајни управници били су у то време најтраженији и солидно плаћени кадрови нових власти. Њихов основни задатак био је продаја имовине и измирење обавезе по законском редоследу.

Стечајни управник „Милоша Диманића“ предузео је у том циљу адекватне мере. Продајом имовине, опреме, алата, транспортних средстава обезбеђивана су средства за исплату обезвређених заосталих зарада и отпремнина радницима. Због недостатка одговарајућих купаца, опрема је продавана у бесцење и тоталном распродајом. Било је ту и нерегуларног отуђења. Два пута је стечајни управник објављивао ком-

Ливница сивог лива и обојених метала, стање 2020. године

изводне хале изграђена је још једна у деценији која следи

Период од 1980. до 1990. године за „Милош Диманић“ је период значајне стабилизације у погледу угодности процеса производње, рационализације организације рада, оспособљености радне снаге. Ојачале су пратеће и водеће службе пријемом инжењерско-техничког кадра, као и економиста и правника за јачање финансијског и комерцијалног сектора. Сходно томе, долази до одговарајуће прерасподеле кадрова. Изабран је нови директор Бранко Станковић, дотадашњи заменик директора, а Бранко Давинић преузима руковођење комерцијалним пословима. Нови заменик директора постао је Хранислав Стефановић. Формиран је комерцијално-технички биро са седиштем у МИН-у у Нишу. Руководилац бироа био је Властимир Лале Ђокић са још четири извршилаца. Било је то од значаја за афирмисање функције маркетинга. Бранко Станковић, Бранко Давинић и Властимир Ђокић чинили су ударно језгро за креирање пословне политике и даљи развој. Из године у годину, остваривани су солидни финансијски резултати, створени су услови за изградњу нових објеката за побољшање услова рада. Изграђена је нова производна хала у коју су пресељени погони из старих неусловних просторија механичке обраде и браварије. Изграђена је нова управна зграда и просторије друштвеног стандарда. Колектив је нарастао на око 450 радника, уравнотежен у структури режисијских и производних радника. Високи органски састав капитала и техничка опремљеност радних места омогућавали су продуктивну производњу и солидан бруто продукт по запосленом раднику. Редовна и пристојна исплата зарада утицала је на заинтересованост, а тиме и пораст личног и друштвеног стандарда.

То златно доба „Милоша Диманића“ трајало је до краја деценије и почетка наредне. На унутрашњем плану нове кадровске промене, Бранко Давинић одлази у старосну пензију, а Бранко Станковић у превремену инвалидску пензију. За новог директора именован је Бане Дикић. Дрastiчно се мењају спољни услови привређивања. Распадом Југославије поремећени су сви односи у привреди. Прекинути су међурепублички токови производње и робни промет. Спољни фактори и западноевропске земље су својом политиком распарчавања Југославије довели до

ство и појаву обустава рада и штрајкова. Настаје осипање кадрова убрзаним превременим пензионисањем, али и напуштање предузећа у тражењу нових могућности за егзистенцију. У томе су се међу радницима „Милоша Диманића“ лакше сналазили они са двојним занимањем, нпр. у пољопривреди. У колективу је остао мали број оних који су искључиво били везани за радно место. Производња је смањена на минимум и своди се на повремене услуге бившим купцима. Заостале неисплаћене плате и неуплаћени социјални доприноси стварају озбиљне проблеме код радника који настоје да се пензионису. У предузећу се поново мења руководство – уместо Банета Дикића директор постаје инжењер машинства Раде из Свођа. Промене у руководству не могу променити текућу ситуацију. Побуна на Космету и бомбардовање Србије од стране Атлантског пакта, руинирали су друштвено устројство Србије и привреду и свели су се на симболични ниво. Долази до пада животног стандарда и социјалних проблема. Евидентна је појава шверцског пословања, толерисаног од власти, као вида палијативног облика егзистенције. Незадовољство грађана на нивоу државе је нарастало до социјалне експлозије. На изборима 2000. године побеђује нова политичка и идеолошка опција оличена у демократској опозицији Србије ДОС, потпомогнута утицајем и разним обећањима страног фактора. Грађани су очекивали промену стања на боље, што је углавном изостало. Нове власти су се трудиле да хитним мерама структурних промена у привреди мењају постојеће стање, поред осталог, и убрзаном приватизацијом привреде. Посустала привреда, обезвређена и кадровски ослабљена, препуштана је нерационалној приватизацији. Брзоплета трансформација друштвене својине у приватну по сваку цену није обезбедила наставак производње и привредна активност је стала. Наставља се процес отпуштања преосталих радника са минималним накнадама и отпремнинама, уз неисплаћене раније зараде, које су због кашњења исплата обезвређене инфлацијом.

Предузеће „Милош Диманић“ је делило судбину укупне привреде. Престанак производње, блокада рачуна, престанак измирења обавеза и исплата зарада неодложно води ка стечају. Последњи директор „Милоша Диманића“ Хранислав Стефановић предаје предузеће стечајном управнику почетком прве деценије 21.

Ветерани из времена изградње фабрике машина и одливака „Милош Диманић“ Власотинце. Сустрет септембра 2021. године. Слева на десно: Јован Милошевић, Ђорђе Стојилковић и Драгослав Марковић

плетну продају, али те лицитације нису биле успешне. Из тих разлога је, половином прве деценије 21. века, стечајни управник непосредном погодбом извршио продају предузећа купцу Витомиру Живковићу, самосталном предузетнику из околине Лесковца. Купац је својим средствима смогао снаге да куповином преузме власништво преостале имовине „Милоша Диманића“, али није имао могућности да ту имовину стави у функцију наставка претходне делатности или организовањем нове.

Прошло је више од 15 година од када је „Милош Диманић“ избрисан из Регистра привредних организација, а да нова фирма нема идеју шта чинити са тако значајним предузећем и како избећи судбину нерационалне приватизације.

У међувремену, на улазној капији у објект истакнут је плакат о преминулом купцу Витомиру Живковићу, који симболизује и судбину „Милоша Диманића“. На затвореној капији појављује се радник обезбеђења који једини нарушава муклу тишину успаваног комбината. Са десне стране од улаза добро се држи фасада бивше управне зграде, на којој је истакнута фирма „MILDING.“ Доњи стари погони браварске и механичке радионице, као и ливнице, зарасли у трави и жбуњу и тешко се распознају.

У Власотинцу се чују мишљења о формирању дечјег обданишта у ресторану и управној згради. То има смисла и предност над формирањем старачког дома, с обзиром на то да је врло мало оних из бившег колектива који су силом прилика постали пензионери и тек понеки још постоје да се са мном са сетом сећају времена када се „Милош Диманић“ рађао и израстао из занатске радионице у индустријску снагу Власотинца. Сећање на времена и период који је бивши директор Бранко Давинић, у својим сећањима, означио као време непрестаног ударништва. Наследници власника и пословни објекти чекају нека боља времена за активирање замрзнутог друштвеног богатства.

Наш сарадник, Стефан Стојановић, дипломирани историчар, у овом тексту даје резултате истраживања историје власотиначког краја за време Другог светског рата

ДЕМАРКАЦИОНА ЛИНИЈА КРОЗ ВЛАСОТИНАЧКИ КРАЈ ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТскоГ РАТА

Стефан
Стојановић

Током Другог светског рата територијом Власотиначког среза Краљевине Југославије пружала се демаркациона линија којом су биле развојене окупационе зоне Немачке и Бугарске у Југославији. Са карактером привремене линије раздвајања две окупационе управе, на њу се различито гледало у Берлину и Софији. За Немце демаркациона линија је била привремена, док би се о будућим границама одлучивало након рата, док је за Бугаре она представљала државну границу, у складу са политиком анексије свих територија у Југославији и Грчкој уступљених њима од стране Немачке, на којима су Бугари успоставили свој државноправни систем, противно међународном праву. У периоду од 1941. до 1944.г. Бугарска је учествовала у окупацији Краљевине Југославије, стална тежња владе у Софији је била померање демаркационе линије, са више или мање разумевања од стране Немаца. Између чекића и наковња односа два савезника окупатора, нашао се српски народ власотиначког краја, раздвојен границама наметнутих сила.

Још док су трајале борбе у Југославији, у самом врху Трећег рајха одлучено је о будућем окупационом систему. Адолф Хитлер је у Привременим смерницама о подели Југославије 12. априла 1941. године, у начелу, одредио разграничење окупационих зона. Бугарској је од стране Немаца уступљен југословенски део Македоније (осим западног дела који је уступљен Италији) и део данашње југоисточне Србије (пиротски и врањски крај). Линије разграничења сила окупатора биле су провизорне, док се о политичким границама требало одлучивати након завршетка рата на мировној конференцији. На конференцији у Бечу, на којој су учествовали министри спољних послова Италије и Немачке гроф Ђано и Јоаким Рибентроп од 21. до 22. априла, извршено је утврђење окупационог система у Југославији током Другог светског рата.

Једанаестог априла у Лесковацу је ушао један немачки официјер

на мотоциклу, док је сутрадан у град ушла једна немачка јединица. Председник власотиначке општине Светозар Буђић предао је власт немачким војницима који су из правца Лесковца ушли у Власотинце. Након потписивања примирја 17. априла 1941. г. уследило је уступање дела југословенске територије Бугарској, у складу са Привременим смерницама. Бугарске трупе ушле су на југословенску територију 18. априла и до 23. априла заузеле додељену територију. Запоседање простора Пирот–Бабушница–Врање извршила је бугарска 1. брза дивизија, док су јој се делови налазили у Скопљу.

Немачка Врховна команда 11. маја 1941. г. одредила је простираније бугарске окупационе зоне: Кота 1602 (32 км северно од Пирота) – Кална (припада Бугарској) – раскрсница путева 2 км западно од Калне (припада Бугарској), потом у југозападном правцу тако да се Нишава пресеца 10 км северно од Пирота – Понор (припада Бугарској) – Бабушница (припада Бугарској) – Свође (припада Србији) – Предејане (припада Бугарској) – југоисточни обронак планине Влајне паралелно са Јужном Моравом до коте 1270, а одатле југозападним правцем. Бугарској је припала територија Власотиначког среза јужно од ове линије.

Бугарске окупационе власти од самог почетка окупације отпочеле су са успостављањем државноправног система у својој зони. Задржане су границе општине из времена Краљевине Југославије, али су из Бугарске постављени председници општина (кметови), полицијске и судске власти, отварање су бугарске школе, док су српски свештеници замењени доведенима из Бугарске и на снагу су ступили закони Краљевине Бугарске. Сви бивши југословенски чиновници, полицајци, жандарми, свештеници итд. српске националности били су приморани да напусте бугарску окупациону зону.

У немачкој окупационој зони задржане су југословенске цивилне власти, док је касније, успостављањем Комесарске управе и владе генерала Недића, успостављена српска цивилна власт под контролом немачког окупатора. Власотинце је остало центар Власотиначког округа коме су прикључене општине Богдановце и Велико Боњинце, док су оне општине и села која су припојена Бугарској припале бугарској Сурдуличкој околији (срез). Део Лужничког среза који није припао Бугарској наставио је да постоји са центром у Љуберађи, а граница је успостављена 21.

Демаркациона линија између Немаца и Бугара

јула 1941. г. на реци Лужници до њеног ушћа у Власину.

Пошто је демаркациона линија дефинисана само у начелу, дошло је до спорења између немачких и бугарских војноуправних власти. Сва спорна питања покушавале су решити мешовите бугарско-немачке комисије. Једна таква комисија састала се 11. јуна у Врању. Друга мешовита комисија радила је од 29. октобра до 1. новембра 1941. г. у Нишу. Бугари су истицали сталне захтеве за померање демаркационе линије у њихову корист. Прихваћено је и да се линија креће границама атара села.

Бугарским захтевима опирале су се и немачке војноуправне власти, тако да се фелдкомандатура 809 у Нишу 1. новембра 1941. у извештају заповеднику Србије противи бугарским захтевима за проширење у области Власотинца. Немци су се противили уз образложење да је припајање Власотинца Бугарској немогуће из економских и правних разлога, као и да је подручје јужно од Власотинца значајно за снабдевање самог Власотинца и да се ту налазе имања и виногради становника. Рад мешовите комисије резултираће проширивањем демаркационе линије источно од Власотинца.

Бугари су померање демаркационе линије правдали стратешким разлозима, лакшом одбраном границе. Један од стратешких недостатака бугарске окупационе зоне у Југославији била је лоша саобраћајна повезаност окупираних територија и саме Бугарске. За транспорт трупа и робе Бугари су се ослањали пре свега на пругу Пирот–Ниш и Ниш–Скопље. Сувоzemне везе, пре свега између Врања и Софије, ослањале су се пак на лоше планинске путеве, док само Врање и Пирот нису били повезани путевима. Због тога су Бугари настојали да у потпуности

овладају путем Бабушница–Власотинце и даље преко Грделице и Предејана обезбеде везу са Врањем. Због тога је проширење демаркационе линије у области Власотинца било један од императива.

Немци су пак настојали да обезбеде пре свега своје економске интересе. Бугарско-немачке супротности дошле су до изражаја и по питању Грделице. Наиме, интереси и Немаца и Бугара сукобили су се у погледу Фабрике вунених тканина Јовановића и Поповића у Грделици која је, између осталог, производила штоф за војничке униформе. Бугари су настојали да ставе фабрику под своју контролу, али су наишли на отпор Немаца, тако да је демаркациона линија постављена на потоку Влајка Јовића, остављајући варош Грделицу, Тупаловце, Дадинце у немачкој зони, док су Ораовица, већи део Дедине Баре, Сејаница, Ковачева Бара припале Бугарској. До померања демаркационе линије доћи ће јуна 1943. г. када ће Ораовица, већи део Дедине Баре, Сејаница, Ковачева Бара припасти немачкој зони.

Крајем 1941. г. демаркациона линија између немачке и бугарске окупационе зоне кретала се следећим правцем: Стара планина (Светониколски пролаз) триг. 1602, 32 км северно од Пирота – 2 км западно од села Калне (припада Бугарској) – село Осмаково – село Понор (припада Бугарској) – Шиловачки врх – Доње Крњило (припада Бугарској) – река Лужница – Бабушница (припада Бугарској) – реком Лужницом – већи део села Љуберађа на десној обали Лужнице припада Србији – Свође (припада Србији) – река Власина – Дејан – Равни Дел – Јастребац – Лопушња – Виље Коло – Бојишина (Бугарској) – Грделица (припада Србији) – Граовачки гробен – кота 1270 – Китка кота 1154 – Свети Илија.

На територију Југославије су из Бугарске доведене две бригаде граничара. Целокупна дужина демаркационе линије била је подељена на зону одговорности граничних батаљона, а даље на зону одговорности граничних чета и караула (буг. учасок). У Јабучковику се почетком 1942. г. налазило седиште граничног батаљона са четама у Ораху, Лопушњи и Љуберађи. Током рата, бугарске граничне карауле постојале су у Јастрепцу, Брезовици, Крушевици, Лопушњи итд. У Грделици се налазио и гранични прелаз са царинарницом. Саме карауле су биле губилишта, од којих је најозлоглашенија караула Прека Вода на планини Кукавица и седиште граничне чете у Предејану, где су убијени и многи цивили из црнотравског и власотинског краја.

Често су бугарски граничари самовољно прелазили у села с оне стране линије ради одмазде. Тако се је 4. новембра 1941. г. са бугарском граничном четом сукобила једна десетина кукавичког партизанског одреда, убивши четири бугарска граничара. Због овог догађаја бугарски цар (краљ) Борис III је протествовао код немачких власти и захтевао стрељање 600 српских цивила у складу са окупаторском политиком 100 за 1 у Србији, али немачке власти нису изашле у сусрет Бугарима, након чега су они приступили самоиницијативном

упаду у погранична села ради вршења одмазде.

До највећег померања демаркационе линије доћи ће у марту 1942. г. након операције против Бабичког партизанског одреда у коме су учествовале и бугарске јединице Првог бугарског окупационог корпуса, као и граничне јединице са демаркационе линије и јединице из бугарске окупационе зоне. Тада су, након успешно извршене операције, Бугарској придодата следећа села: Проваљеник, Сучарево, Извор, Горчинце, Љуберађа, Линово, Дол, Грнчар, Брестов Дол, Модра Стена, Мало Боњинце, Велико Боњинце, Свође, Дејан, Џакмаково, Борин Дол, Крушевица.

Упркос свим напорима демаркациона линија није била непропустљива за прелазак јединица југословенских покрета отпора. Након поменуте операције против Бабичког партизанског одреда његова друга чета је нашла уточиште испред сталних потера преко демаркационе линије на бугарској територији. Бугарске граничне јединице нису могле да спрече ни прелазак јединица и курира равногорске организације, тако је у јесен 1942. г. близу карауле Брезовица заплена кожна торба у којој су нађени спискови резервних официра, подофицира и војника који су припадали равногорским јединицама са обе стране Мораве у бугарској зони, након чега су Бугари у

четрдесетак села од Граова до Моштанице убили 136 људи.

Са немачке стране линије од почетка окупације у обезбеђивању су учествовали бивши југословенски финанси под контролом немачке службе GAST, са седиштем у Лесковцу, а од марта 1942. г. са формирањем Српске државне страже и Српске граничне страже, Штаб граничне страже среза Власотинског налазио се у Власотинцу у јачини од 109 стражара, са станицама у Грделици, Козару, Власотинцу и Црној Бари

На основу изложеног можемо реконструисати демаркациону линију у власотинском крају током Другог светског рата и то:

1) Демаркациона линија од краја 1941. г. до марта 1942. г.

Свође (припада Србији) – река Власина – Дејан – Равни Дел – Јастребац – Лопушња – Виље Коло – Бојишина (припада Бугарској) – Грделица (припада Србији) – Велика Сејаница (припада Бугарској) – Дедина Бара (део припада Србији) – Бојишина (припада Бугарској).

2) Демаркациона линија од марта 1942. г. до јуна 1943. г.

Крушевица (припада Бугарској) – Брезовица (припада Бугарској) – Јастребац (припада Бугарској) – Лопушња (припада Бугарској) – Велика Сејаница (припада Бугарској) – Дедина Бара (припада део Србији) – Бојишина – Грделица

(припада Србији)

3) Демаркациона линија јун 1943. г. – септембар 1944. г.:

Крушевица (припада Бугарској) – Брезовица (припада Бугарској) – Јастребац (припада Бугарској) – Лопушња (припада Бугарској) – Велика Сејаница (припада Србији) – Дедина Бара (припада Србији) – Бојишина – Грделица (припада Србији)

Са повлачењем бугарских окупационих снага из Југославије, крајем августа, почетком септембра 1944. г. демаркациона линија ће престати да постоји и бугарску окупациону зону у Југославији преузео ће немачке јединице.

Иако савезници у Другом светском рату, Берлин и Софија имали су различите погледе на окупаторску поделу Југославије. Док су Немци настојали да у исто време заштите своје економске и стратешке интересе и задовоље иредитистичке аспирације својих савезника за југословенском територијом, бугарски војнополитички врх био је у сталном настојању да што више прошири своју окупациону зону, остварујући границе на Великој Морави из Првог светског рата или маштајући о границама на Дрини са НДХ, како би на будућој мировној конференцији, на којој би се одлучивала судбина света под диктатом Немачке, имали већи капитал.

ЦРКИЦА

Власотинска градска Црква Свете Тројице све је пунија верног народа, а за велике празнике готово да је немогуће ући у њу. Све је видљивија потреба да се и на десној обали Власине сагради један храм, чак је, како сазнајемо, било незваничних разговора црквених представника са општинским руководством да се пронађе пригодна локација за његову градњу. И сам верник, наш сарадник Предраг Пеђа Давинић, подржавајући намеру за изградњу још једне цркве у вароши, овде нас својим текстом подсећа, а оне који нису знали упознаје, са тим да је у дворишту некадашње Ветеринарске станице, пре неколико деценија, постојао параклис познат под називом „баба Канина црква.“

БАБА КАНИНА ЦРКВИЦА

Тога се сећају тек они Власотинчани, пре свега становници „Доње мале,“ који данас имају више од седамдесет година. Они који су у то време били деца и који су на дан Светог Пантелејмона долазили ту на вашариште.

Предраг Давинић

Малу богомољу саградили су Катарина Кана Шарић и њен муж Риста. Грађена је скромно, као пуњеница, од дрвета и блата. Њена је унутрашњост била прекривена иконама. Према казивању Љубомира Љубе Васиљковића, баба Кана је уснила сан да на месту „над кладанац“ сагради цркву. Тако је и било, али које године не зна се тачно. Поменути кладанац, односно извор, био је познат по благотворној води која је лечила главобољу, па су овде долазили људи из целе чаршије да је наточе, пију и умију се њоме. Ту, испод цркве деда Риста се купао „на Водице,“ односно на Богојављење.

Захваљујући разумевању тадашњег ветеринара Душка Гојнића, овде се окупљало много света, а на празник Светог Пантелејмона (9. августа) ту се одржавао вашар. После баба Канине смрти, бригу о цркви преузела је баба Веца, чије право име не знамо, али знамо да је била ташта Крсте Илића, који је радио као

домар у „Партизану.“ Када је и баба Веца умрла, за црквицу су дошли лоши дани. Најпре се ветеринар Душко Гојнић одселио за Велико Орашје, а потом су и вашари престали да се овде одржавају. Коначно је дошло и до рушења цркве.

Без било чијег одобрења и дозволе, још мање да је то било због неког ваљаног и оправданог разлога, црквицу су гурнула у Власину тројица обесних младића (њихова имена позната су редакцији). Не зна се тачан разлог зашто су то учинили, највероватније да је то учињено из хира, жеље за доказивањем, обести и пакости. То је било време комунизма, када црква није била ни мало популарна. Оно што се сигурно зна јесте то да су сва тројица обесних младића доживела велике личне и породичне несреће.

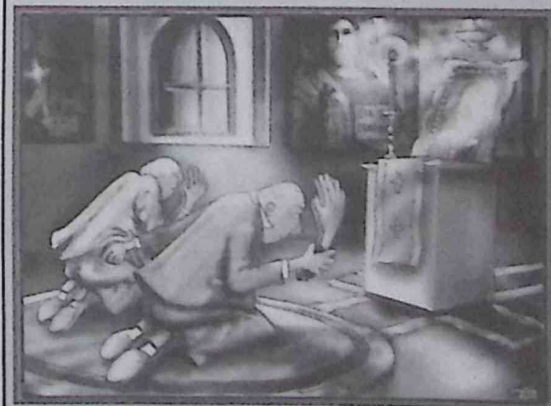
На месту рушења параклиса, поред других, био је и Љубомир Васиљковић, који је сакупио разбацене иконе и предао их Крсти Илићу, а овај их је, према сопственом казивању, предао свештеницима власотинске цркве. Много година касније, Крста и Радисав Раде Васиљковић, Љубин брат, очистили су и уредили кладанац, подзидали га и учинили приступачнијим.

Данас група ентузијаста и верних људи, на челу са Хаџи Петром Јовановићем и Србом Јанковићем, покренули су иницијативу за обно-

ву ове црквице. Уз Божју помоћ, надамо се да ће се тако нешто и догодити, да ће се обнови традицији и да ће се поново овде славити Свети Пантелејмон. Нека их Бог чува, охрабри и оснажи у намерама, а заједно са њима и све друге који ће их подржати у овоме.

ИСКОСА ГЛЕДАНО

Аутор: Зоран Илић

У часопису „Наше Власотинце” број 10 од 10. 5. 2022. године штампан је чланак „Илија Стреља у Јасици и његови потомци.” Сачинио га је Стрељин потомак Сава Митровић, праунук прабабе Убавке, праунуке Стрељине. Изванредни подаци о Стрељи и потомцима од времена његовог живота у Јасици, неки документовани, а неки на основу усмених предања. Писац чланка нагласио је да се о животу Стреље пре Јасике међу потомцима и житељима мало зна.

СТРЕЉА – НЕПОКОРНИ ХАЈДУК ДО КРАЈА ЖИВОТА

Сврха овог прилога је излагање података о Илији Петровићу Стрељи пре његовог коначног досељења у Јасику, према подацима које је српска историографија забележила.

Ђорђе Стојилковић

Илија Петровић Стреља рођен је у селу Градиште код Власотинца, у махали Стрелац, једној од махала које су чиниле село. Данас не постоје трагови те махале, а сам назив асоцира на могућа погубљења која су, можда, определила Илијину каријеру и по коме је добио назив Стреља. Нема података о датуму рођења, али на основу логичног повезивања, било је то последњих деценија осамнаестог века. Одрастао је и формирао се као личност у тоталној окупацији турског царства.

Власотинце и околина припадали су у то време Лесковачком пашалуку, као и шире подручје слива Власине, Црна Трава, Масурица, Дервен и др. Тај простор, подразумевајући и Запаље, Знепоље са деловима данашње Бугарске, био је насељен већински српским становништвом и као такав био је привлачан за досељавање избеглица из суседних пашалука – врањског, скопског, приштинског, софијског, али и из Македоније. Зарад сигурности проласка каравана, власти су неким насељима давале дербеџијски статус, што подразумева повластице у замену за сигурну заштиту караванима. Такав статус имали су Власотинце и Велико Боњинце. Цело подручје у време преласка осамнаестог у деветнаести век имало је извесну аутономију у виду кнежевине на чијем челу је Шашит паша. Лесковачка нахија имала је свог кнеза – бератлија Стојана који је постављен царским бератом (наредбом) и био је надређен другим кнезовима у пашалуку које је постављао Шашит паша. Власотинце са околином, шири појас слива Власине, Црна Трава, Знепоље, Масурица и др. припадали су Лесковачкој нахији као нижој административној јединици у пашалуку.

Илија Петровић Стреља живео је и радио као поданик и бавио се привредним пословима. Бистрином и вредношћом постигао је завидне резултате у области рударства и трговине. Имао је више рудокопа гвожђа на територији пашалука. У условима турске владавине изазивао је подозрење власти, јер као каурин није могао да се уздиже изнад исламских пословних предузетника. Стреља је због тога имао конфликте са властима и остао је без стечене имовине. У народу је остао као утицајан са могућношћу да као вођа утиче на честе побуне раје у борби против неправде турских власти, у систему владајућих односа где исламско становништво има изразити приоритет. Отпор се огледао у повременим побунама, али и јачањем увек присутне хајдучије. Вероватно се Илија Стреља у тим процесима солидарисао са народом, израстао у организатора и вођу на простору Власотинца и Лесковца. Због тога је Стреља често долазио у сукоб са Турцима. У једном таквом сукобу на царском друму Стреља је убио Турчина који је од Власотинца караванима ишао ка Црној Трави. Испоставило се да је Турчин Алил био

главни леврант за моравску област и за Стрељом је кренула потера. Од тог момента Стреља се одметнуо у хајдуке и определио за трајну борбу за ослобођење од Турака „до њиховог протеривања у Анадолију.” Биле су то његове речи које је забележио Милан Ђ. Милићевић, на основу изјаве Цеке Власотинчанина, Стрељиног саборца (извор Владислав Петковић, Википедија), по повратку у родни крај после успешног бекства пре заказаног вешања на брду „Мечка.”

На прелому два века историографија је забележила три личности које су се истицале као носиоци и организатори политичких, социјалних и војних процеса Лесковачке нахије: Момир Стојановић из Лесковца, као наследника кнез бератлије Стојана, кога је убио Шашит паша; Илија Стреља из власотиначког подручја и Никола Белкић из Црне Траве. Становништво Лесковачког пашалука увек је било склоно ослободилачким идејама и вазило је као жариште отпора властима. Као такво било је одушевљено подизањем Првог српског устанка 1804. године. Подшком и активним учешћем укључило се у устаничку војску. Забележено је да је са лесковачко-власотиначког подручја било многих учесника у освајању Београда и победи над дахијама. Мобилизатори таквог организовања били су Илија Петровић Стреља и Момир Стојановић. Створен је народни покрет за помоћ устаницима у централној Србији. То је довело до освете Шашит паше који је повећао притисак и терор над српским становништвом. Након неуспешних преговора устаника и Порте, после победе над дахијама, о статусу ослобођене територије, султан је послао војску за сламање устаничких снага које су кренуле на југ за ширење слободне територије. Српско становништво из јужне Србије бежало је на слободну територију. Власотиначки и лесковачки крај био је међу првима који се прикључио војсци која је победоносно из Београдског пашалука кренула у нове крајеве. Са српским добровољцима и избеглицима на слободну територију прешли су, као вође на њиховом челу, Илија Петровић Стреља и Момир Стојановић, укључујући се у даљу борбу. Пресудна битка одиграла се у лето 1805.

године на Иванковцу, у којој је српска војска тријумфовала, где је погинуо Хафиз паша нишки. Нема података да ли су Стреља и Момир учествовали у борби на Иванковцу, али се то не може искључити. Њихова улога стално је расла међу устаницима, а сам вођа устанка Карађорђе Петровић именовано их је за главне вође и команданте снага на јужном фронту, формираном од добровољаца и избеглица из јужне Србије. Момир је више био задужен за цивилне послове, док је Стреља водио и извршавао борбене задатке. Извесне несугласице између Стреље и Момира решавао је сам Карађорђе, а када су оне прерастале у шири проблем, несугласице и сукоб решавао је Правитељствујући совјет. Јединство на јужном фронту било је изузетно значајно за даљу борбу.

После великог успеха на Иванковцу, следила је Скупштина устаничких старешина у Смедереву децембра 1805. године. Тада је проглашена независност од Турске и донета одлука о ширењу ослободилачке борбе на околне санџаке и пашалуке. Борбе су вођене на ширем простору. Очекивала се главна царска војска доласком дуж Јужне Мораве. За одбрану од те силне војске изграђено је утврђење на коси између Јужне Мораве, Дреновачког Потока и Белог Потока, које је добило назив Делиград.

Циљ је био да се спречи надирање турске војске десном обалом Јужне Мораве ка Ћуприји. За одбрану леве обале у Топољаку такође је урађен редут и са Делиградом су чинили јединствени систем одбране. Фортификацију је осмислио и изградњу водио Вуча Жикић, избеглица из Леупова (западна Македонија), а потврду те идеје дала је Скуштина у Смедереву. Утврђење је завршено почетком лета 1806. године, а главна битка се одиграла крајем августа те године. Илија Петровић Стреља водио је одбрану леве обале реке у Топољаку и спречио Турцима прелаз реке ка Делиграду на десној обали. Стреља се истакао храброшћу и јунаштвом на челу јединице састављене од добровољаца и избеглица из Власотинца и Лесковца као и других јужних крајева. На Делиграду се одвијала велика битка, уз учешће Јединица Параћинске и Ражањске нахије, ојачане ресав-

Предаја Турака 1805. године

цима Стевана Синђелића, под главном командом Петра Добрића.

Сазнавши за храбра и јуначка дела Илије Стреље, Вуча Жикић га поставља за једног од својих помоћника команданта одбране Делиграда. Жикић је у тој борби погинуо, а Стреља је преузео одбрану Делиграда. По завршетку главне битке и победе над Турцима, Стреља је дуго остао у Делиграду бранећи га, и као јунак изађе на глас и Карађорђе га постави за војводу и назвао га својим „обратимом,” на предлог Петра Добрића и Стевана Синђелића. Лично га је уважавао Карађорђе, а нарочито је сарађивао са Карађорђевим зетом Антонијем Пљакићем. Та сарадња много му је значила у спору и надметању за престиж са Момиром који је пак био под заштитом Карађорђа због Момирове заслуге у претходним борбама. За Стрељу као неустрашивог бораца знало се у целој Србији, у сваком сукобу са Турцима. Проучавајући улогу појединаца из неослобођених крајева јужне Србије, професор Момчило Златановић оценио је да су Никола Стојановић из Пољанице и Илија Петровић Стреља из Власотинца били главне личности Првог српског устанка, што је у надахнућу њиховим делима било преувеличано, али је неспорно да је Стреља својим успесима на бојном пољу постао ауторитативна и цењена фигура међу устаничким руководством.

Понесен успесима, посебно победама 1806. године на Мишару и Делиграду, Карађорђе је планирао да у 1807. години образује фронт на софискком, врањском и приштинском правцу. Мемоариста Анта Протић наводи вождове речи да се у Црвеној Реци, више Сињевачке клисуре и Дервена, више Лесковца, у Грделичкој клисури може изградити нови Делиград за спречавање продора турске војске ка Нишу, где се континуирано воде борбе. За реализацију тих циљева ка југу Карађорђе је поставио Стрељу за главног организатора добровољаца из власотиначког краја, где је био добро познат, са задатком да подигне устанак на простору између Власине и Јужне Мораве и да запречи Турцима врањског паше прелаз преко Лесковца и Власотинца ка Нишу, на локалитету Пресеченице, у средини Грделичке клисуре. Стреља је, уз помоћ сарадника Свете Дедобарца, сакупио 450 добровољаца. Центар окупљања било је Власотинце, одакле је Стреља држао везу са другим Карађорђевим командантима који су држали опсаду Ниша. Одмах по доласку у Власотинце, у пролеће 1807. године, Стреља је ангажовао 12 комплетних насеља на устанак, и то Власотинце, Шишаву, Бољаре, Крушевицу, Брезовицу, Јастребац, Козаре, Дадинце, Орашје, Грделицу, Дедину Бару и своје село Градиште. Створена је база одакле се буна пренела на села Црне Траве, као и на леву обалу Јужне Мораве. Устанак је обухватио читаво подручје и сва села власотиначко-грделичко-лесковачког простора, што је представљало, по оцени мемоариста, први велики завичајни устанак, значајан за шири контекст Првог српског устанка, познат као Лесковачки устанак. Ослобођена је готово цела Лесковачка нахија стварањем слободне територије која је трајала око месец дана.

Овај догађај, са Стрељином идејом ослобађања власотиначког и лесковачког подручја, забележиле су и иностране службе у својим извештајима са терена, извештавајући о успесима локалних устаничких снага у позадини фронта. Карађорђе је одредио још 700 Шумадинаца да са Власотинчанима и Лесковчанима заузму Момин камен и Џеп, запрече прелаз Турцима из Врања и Скопља и онемогуће дотур хране и муниције Турцима у Нишу. Запоседнут је Дервен и цела Грделичка клисура. Илија Стреља се својим јунаштвом истакао као велики борац, стицао у свако побуњено село, разгонио Турке са успехом у непријатељској позадини. Међутим, навала надмоћне турске силе и погибија великог броја устаника у Дедобарском хану била је трагедија великих размера и крај

Стрељине акције за ослобођење власотиначко-лесковачког краја. Нови покушај ослобођења био је две године касније 1809. године у коме је одиграо улогу, али и изгубио живот, Никола Белкић из Црне Траве

Неуспех Стрељине одбране Грделичке клисуре није био случајан и усамљен. Укупан однос противничких снага био је у корист Турака. У исто време, комбинована турска војска са Арбанасима нанела је тежак пораз устаничким одредима, надирући из Врања ветерничком долином, преко Пољанице ка Лесковцу. Након пораза код Сињева, Ниша, Пусте Реке и Јабланице, поново су окупирани Лесковац и нишки крај, а тиме је означен и крај ослободилачке акције у 1807. години. Терор и освета Шашит паше били су немилосрдни, што потврђује погубљење 300 житеља у Лесковачкој нахији. Терор и страх нагнали су људе да се боре за опстанак бежањем са окупираних територија. Илија Стреља се повукао са великим бројем избеглица ка централној Србији и Шумадији. Србија се нашла у великој невољи. Но примирје закључено између Русије и Турске августа 1807. године обухватило је и Србију, што је било добродошло за стабилизацију и консолидацију Срба. Примирје је трајало до 1809. године, а цела мирнија 1808. година омогућила је избеглицама и добровољцима из јужних крајева да се одлуче шта даље. Одредени број људи се вратио у своје крајеве, а већина се определила да остане у Шумадији и на простору Велике Мораве. Куповали су имовину по повољним условима од одлазећег турског становништва. Вероватно је Илија Стреља у то време купио имовину у Јасици, с обзиром на то да се зна да се надаље представљао као житељ Јасике. Забележено је у записнику са једне скупштине устаничког руководства 1810. године да је присутан Илија Петровић Стреља из Јасике. Момир Стојановић већ је раније купио знатну имовину у Јагодини.

Примирје и релативни мир трајали су до пролећа 1809. године, а прекинути су новим ратом у коме је учествовала и Србија. Напредовала је устаничка војска и постигла почетне успехе на ширем простору. Четврти пут у Првом српском устанку, каже историографија, покушано је ослобођење Лесковца и околине. На чело борбе стављен је Илија Стреља, подигаши читаву Лесковачку нахију на устанак у непријатељској позадини. Опкољен је Лесковац и запоседнут северни део Грделичке клисуре, испуњавајући давнашњи план Карађорђа за затварање Дервена и спречавање продора Турака.

На простору Власотинца и Црне Траве, у тој буни, вођа устаничке јединице Никола Белкић подигао је добровољце у власотиначким и црнотравским селима. Задао је турској војсци тешке ударце продором до Грделичке клисуре. Пресудна битка одиграла се близу власотиначког села Јастребац 1809. године, у којој је погинуо Црнотравац Никола Белкић. Од тог времена један планински вис близу Лопушње носи назив „Белкићев гроб,” где је вероватно сахрањен прослављени неустрашиви борац.

Успех Стрељине и Белкићеве војске засенио је пораз устаничких снага код Ниша. Хуршид паша је запосео читав простор Ниша, Сокобање, Делиграда, све до Дунава код Пожаревца. И овог пута, 1809. године лесковачка ситуација се показала несрећном. Велика маса устаника са избеглицама извукла се из окружења, кренула на слободну територију, углавном се распоредила на територији северне Србије и околине Београда. Турци су поново приступили круто и немилосрдно према заосталом становништву и заробљеницима. Доласком зиме Турци су устукнули са напредовањем и омогућили Карађорђу да стабилизује ситуацију. Тек од 1810. године победом код Варварина, где су Руси помогли, Турци су одбачени јужно од Јастрепца, Делиграда и Гургусовца (Књажевца). После тих бурних и динамичних догађаја од 1810. до 1813. године Србија није више имала

моћи за даље напредовање и више је чувала оно што је поседовала.

У северној Србији лесковачке и власотиначке избеглице сачињавале су већи део великог народа. Карађорђе је за њих имао великог разумевања, сматрао их за вредан и марљив српски народ коме је тиранија нанела многе јаде због ослободилачке тежње и сарадње са устанком у централној Србији, и то под вођством Илије Стреље и Момира Стојановића. Они су оправдали војводске чинове. Избегличке колоне из јужне Србије размстале су се у околним селима Београдског пашалука али и дубље у Шумадију, где су својим бројем чинили већину. До данашњег дана многи житељи Шумадије знају за своје порекло из јужних крајева, а највише из околине Лесковца, Власотинца, Топлице и Ниша.

Крахом Првог српског устанка 1813. године руководство и устаничко вођство са делом избеглица прешло је Саву и Дунав у Аустрију. Стреља и Момир такође су прешли у избеглиштво. Турска власт је, у жељи да суди вођама устанка, тражила од Аустрије екстрадицију главних вођа по списку сачињеном уз захтев. У том списку налазила су се имена Илије Стреље и Момира Стојановића, што је доказ да су Турци имали увид у њихов значај као вође устанка. Нису испоручени, остали су у Аустрији до избијања Другог српског устанка. Из Аустрије Момир је, као и многе српске старешине и избегли народ, прешао у крајеве који су припадали Русији, а највише у Кишињев. Момир се ту придружио својој мајци Станици, која је раније избегла са претходним групама које су већ формирале српске колоније на руском простору.

Илија Стреља се вратио у Србију и у селу Јабучје у Смедеревској нахији прикључио устанку са својом четом коју је формирао у избеглиштву од избеглица. Остао је веран присталица своје вођи Карађорђу и није одобравао политику Милоша Обреновића о постепеном ослобађању Србије. Тиме је изазивао подозрење Милошевих сарадника и самог кнеза Милоша. Нема конкретних докумената који јасно оцртавају односе са Милошем, али на основу свега што може чинити изворе и сведоке његовог живота из тог времена, упућује се на то да је постојао презир и страх кнежев од Стрељиног ауторитета и храбрости. Због тога је кнез Милош хтео да га уклони. Стреља је живео у Јасици, али увек ангажован и у вези са сарадницима Ђакове буне 1825. године против самовоље кнеза Милоша у владању Србијом. Стреља је имао улогу у тој буни и зато је саслушаван и затваран од режима, али је ослобађан. Живео је са опрезом и страху, очекујући да поново буде прогањан и ликвидан. Због тога је побегао и одметнуо се у хајдуке, настављајући своју активност против Турака. Неком приликом Стреља је са својом јединицом побио групу Турака трговаца на брду „Мечка” код Ражња. Хајдуковао је са својом четом и на територији јужне Србије, али се због организоване турске потере вратио у кнежевину Србију. Ухваћен је од кнеза Милете Радојковића, предат Милошу који га са још двојицом сабораца испоручује Турцима. Турци су их повели на брдо „Мечка.” Један Стрељин саборац је измакао потери, а Стреља је са другим саборцем обешен на месту где се раније одиграо догађај са Турцима. Забележено је да се то десило 1836. године.

Стрељин саборац који је побегао турској потери био је Цека Власотинчанин. Бекством се спасио и тајно вратио у свој завичај, сведочећи и ширећи истину о Илији Стрељи, о заједничком животу, борби и коначном разланку на брду „Мечка,” што су марљиви мемоаристи бележили. Тако се завршио живот прослављеног јунака Првог српског устанка Илије Петровића Стреље, чије име и дела у ослободилачкој борби значе понос Србији и његовом родном крају.

Трагајући за подацима из Стрељиног живота у Јасици и овога пута смо се обратили за помоћ Сави Митровићу, хроничару овога села. Срећна околност је да је он праунук Стрељине праунуке Убавке. Ако би се држали српског родослова, Стреља дође Сави курђел или арскурђел (ако смо добро израчунали). Све у свему, следи једна необична прича.

О СТРЕЉИНИМ ПОТОМЦИМА, ДРАГОМИРУ СТРЕЉИЋУ И ЧУДЕСНОЈ МУШМУЛИ

Да крв није вода, да су наследне особине чудна творевина и да се често преносе на другу, трећу па чак и пету генерацију, потврђују и карактерне особине Драгомира Ђорђевића Стрељића, чукунунука Илије Петровића Стреље, сина Стрељиног праунука Живана, који је био старији син Стрељине унуке Миље. По причи многих Јасичана, гоњен неком унутрашњом силом скоро да је био идентичан свом чукундеди Илији, који свакако није био обичан човек оног времена, чија глава је могла да не буде сваког дана ту где је стајала. Такву сличну судбину носио је и његов чукунунук, рођен 1886. године, педесет година од његове смрти.

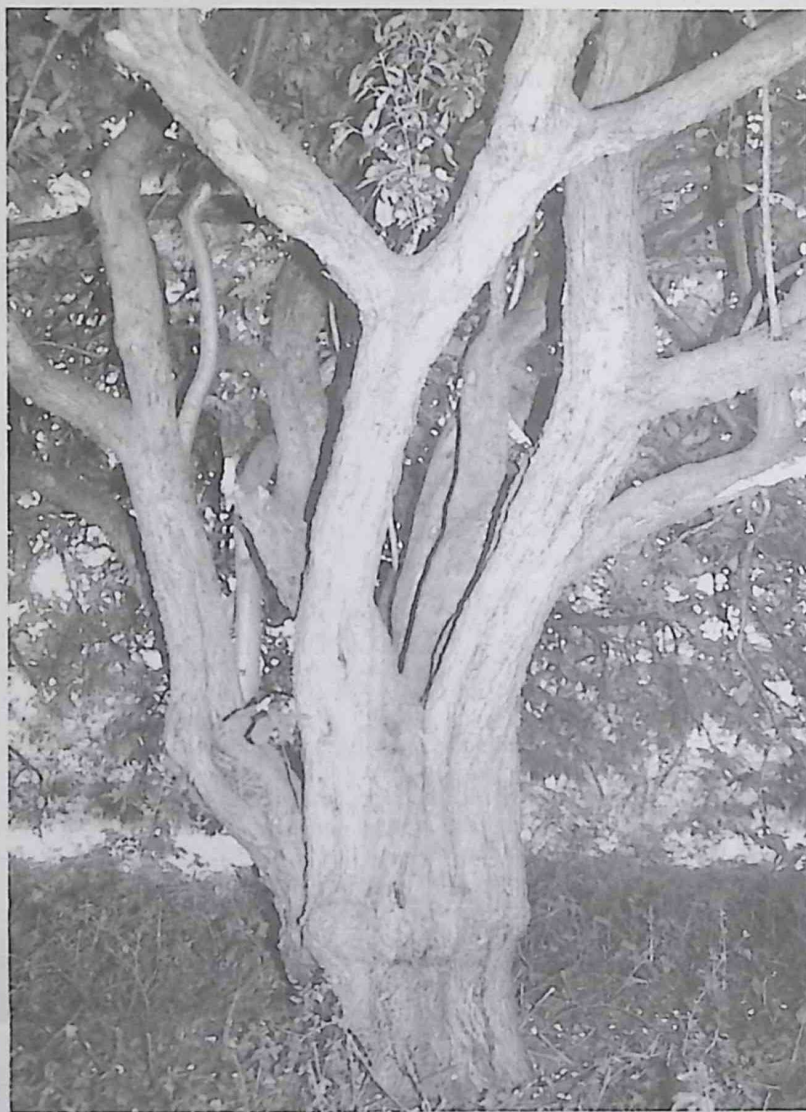
Сава Митровић

Прошао је Драгомир два балканска рата, па први велики рат и увек захваљујући својој памети, снази, довитљивости, опстајао. Био је преке, набусите нарави, није много причао, није много ни са људима општио. Према мишљењу многих, могао је човеку главу да одсече за неку његову правдицу, а опет у датом моменту и сузу да пусти, парче проје и сира које је понео за ручак да подели. Због такве нарави људи су га волели, па до данашњег дана препричавају његове догодовштине.

Тако је неком приликом ишао Драгомир Стреља преко Мораве у њиву и десило се да испред њега војник скочи са моста у Мораву и убије се. Војник је био на служби у Јасици као стражар у војном магацину. Војска је, иначе, била радо виђена и позивана на светковине Јасичана. Чим види војнике на улици, домаћин их позива на прославу. Отуда је било неприхватљиво да Драгомир буде оптужен од стране жандара да није намерно прискочио у помоћ војнику који је ношен неком личном несрећом извршио самоубиство. Утолико пре што је војник део своје одеће свукао и закачио за ограду моста, па тек онда скочио. Значи да је провео неко време у припреми самоубиства. Видели су га људи који су били даље од места несреће, а Драгомир који је био свега 20-ак метара од места избегавао је одговорност, рекавши да га није видео. Било како било, читав случај је завршио на суду. На првом рочишту судија га је окривио и претила му је вишегодишња казна затвора. У том тренутку, „свестан шта му се приписује,” он је судији опсовао и припретио, рекавши да моли Бога што је то што јесте, иначе би му за овакву увреду глава литнула и пошао ка судији претећи и навео му колико је рата прошао, зашто не би војника из Мораве спасио. Судија је тада упитао зашто га онда није одвратио од самоубиства, на шта му је Драгомир одговорио да је вероватно задремао и понсвио да га није видео. Затражио је од судије да доведе и пуну судницу сведока који ће да потврде да говори истину. Судија је и затражио петорицу сведока. Када су чули за његову несрећу, на наредном рочишту кажу да није било довољно места у судници за људе који су пошли да одбране Стрељу.

Када је судија видео озбиљност ситуације и да је све ово велики неспоразум и да по сведочењу људи, Драгомир, измучен животом, има навику да лако заспи, чак и да хода у полусну, не приметивши никога. На основу свега овога, судија га је ослободио било какве оптужбе. Али ту није био крај. Драгомир Стреља је затражио од судије да се закуне над славском иконом, коју је понео од куће због одбране своје части. Рекао је да су му лакше пала три рата него увреда која му је упућена, а да из суднице не излази док му се судија не извини за увреду. Судија је био разуман човек и видевши да испред себе има поштеног сељака, коме је част изнад свега, пружио му је руку и извинио се, па се све лепо завршило. Све се ово десило тридесетих година прошлог века.

Из тог времена је и Драгомирова догодовштина, купајући се у Морави усред септембра. На питање жандара шта ради ту по тој хладној води, без много двоумљења је одговорио да лечи реуму. Причали су причу после ти жандари да су плакали од смеха, јер највероватније су они, за разлику од Драгомира, знали шта је то реума. Тек што су се жандари удаљили, својим послом, Драгомир је наставио да хвата рибу. Причали су сведоци тог времена да му није било равног у хватању рибе голим рукама уз обалу. Чак је и сомове хватао, проналазивши њихова склоништа под обалом. Кажу да се једном приликом намерао на неког сома који је био тежак неколико десетина килограма, па је направио неку грешку у хватању, где га сом ударио репом, на шта је Драгомир остао без свести. Да се ту није задесио један његов другар, вероватно би се и удавио од ударца. Чуо сам од старијих људи да је могао Мораву да прерони

Чудесна Стрељина мушмула

уз само један излазак на површину по ваздух. У то време Морава је била дубока и пуна вирова и само најсмелији су чинили тако нешто. Данас такве Мораве више нема, а нема ни оних попут Драгомира.

Све је мање оних који би да слушају такве приче. Умео је Драгомир ујутру, када људи пођу на посао, да пребаци преко рамена две обрамке, са око 40 килограма грожђа и упоредо иде с њима до пијаце. Људи су имали обичај да кажу да се ни тада није могао држати корак с њим. Често су га због тога задиркивали, а он је на то имао одговор – да је тако гња-вио као они, никад не би пешака из Солуна стигао.

О догађају који се збио у Стрељиним дворшћу 1948. године, када му је умрла жена Кристина и данас се радо прича и нема оног ко се на ово не насмеје. Наиме, тада поп није смео да приступи опелу док му се не преда пријава о смрти покојника из Општине, тј. месне канцеларије. Када је поп затражио пријаву, ње није било, јер нико није ни узео. У том моменту, сав изнервиран, зацрвеневши се у лицу, Стреља је дохватио моцугу и завитлао, претећи над мртвом женом, псујући је што се није одјавила и узела потврду када ће да умре. Сви присутни у дворшћу су праснули у смех. Сва срећа па је секретар Општине, видевши да нико не долази за потврду, понео исту када је пошао да упали свећу покојници. Проблем је био решен, али се и данас после 70 година о томе радо прича. Случајно или не, у то време секретар Општине је био мој отац.

О Драгомиру Стрељи могло би се причати и писати још дуго. Умро је шездесетих година у својој осамдесетој години. Много година пре смрти променио је презиме из Ђорђевић у Стрељић. Многи кажу да то није урадио случајно.

Грех би било и не поменути његов подвиг из Првог светског рата, када су се доле негде у Македонији, око Вардара улогорили, а Стреља чуо да је с друге стране немачка комора и да у њој има хране, пића, одеће, дувана и да има само пар чувара. Вардар је у то време био пун воде. Стреља реши, самоиницијативно, ношен подршком неколико сабораца, да покуша да преплива и узме намирнице. Плашећи се да га неко не примети, уместо да плива он је ронио. У почетку су мислили да се удавио, а када се он појавио на површини, па опет заронио, укапирани су колико је спретан у води. Код себе је имао пиштољ и две бомбе. Да ли би му то користило да је затребало, с обзиром да је поквашено, остаје питање. Користећи погодност окружења, шипражје и све оно што је расло око реке, лако се довукао до логора, сагледао ситуацију и више него успешно заробио једног, па још двојицу чувара, који, не очекујући ништа слично, нису ни успели да пруже било какав отпор. Већи је проблем Стрељи био како пребацити све то са друге стране. Било како било, успели су некако да део тих потрештина пребаце читав километар низводно. За овај подвиг, уместо да буде награђен, умало није завршио на војни суд. На крају се све добро завршило. Захваљујући његовим ранијим заслугама, похвале и медаље за храброст су дошле касније и Стреља се њима посебно поносио, посебно када дође сеоска светковина, Прокопов дан, а у црквеној порти буде на хиљаде људи. Стреља тада обуче нове чакшире, нову шубару, нову мочугу, а на левој страни буду сва одликовања. Нажалост, мало ко од толиког света је то примећивао. Неке друге вредности су већ биле битније.

Данас, после пола века од његове смрти, о Драгомиру Стрељи су остале приче и једина успомена, запис Стрељин – огромна дивља крушка. Наиме, старији људи су тврдили да та крушка никад није постала латински запис, нити да је освештена, нит проглашена светим дрветом, већ да је Драгомир Стреља њу самоиницијативно кадио, пресипао вином и китио по обичајима. Одређеним празницима износио је ручак и са поро-

дицом ту проводио читав дан. Ова крушка није била у његовој парцели, па да би је заштитио, он је испричао причу да је старог попа он лично изве-зао у брдо и да је поп учинио све да она постане свето дрво тј. запис. До данас је нико није посекао, још стоје видне сраслине од времена када је крст у њу усечен.

Те судбине, нажалост, нису биле и Стрељине мушмуле које су биле прави џинови и за које би мало ко поверовао да постоје тако огромне. Две су посечене осамдесетих година, а не зна се зашто. Оне су после продаје парцеле припале другој породици, која од њих није имала неке користи. Њих су углавном пре тога брали ловци и по неки пролазник. А они – власници, по њиховој причи, нису убрали ни једну мушмулу икада. Трећа, која је дочекала 2010. годину, још увек у пуном роду и здрављу, на моју иницијативу, укључена је за мерење – Стручна служба завода за крмно биље и активности еколошког друштва „Бела бреза.“ Дошли су до запањујућих димензија. У пречнику, круна ове мушмуле мерила је 11.3 м, а пречник стабла био је 52 м. Оне раније посечене биле су приближне величине. После мерења признали су да нису могли да поверују у моју причу, али да ме не увреде, прећутали су. Шта је требало учинити? Трешало је да се одради процедура о заштити дрвета од погубљења, а то је требало они да ураде. Није учињено. Ова мушмула је посечена после две године и то за пар метара огревног дрвета. При мерењу, сви присутни су били сагласни да је стара око 100 година и да такво дрво мушмуле у Србији сигурно не постоји.

Не знам има ли нечег необичног у читавој овој причи и питање је да ли бих ја поверовао у туђе приче, али ономе ко је ову мушмулу посекао, после годину дана родила се унука од сина. Они су по природи лепо људи, па је и девојчица преслатка, као анђео, али до данас није проговорила. Не прича. Нема је. Не знам шта да мислим, а ни многи који за ово знају. Али је истина.

Тако је још једна успомена на Драгомира Стрељу нестала. Надам се да ће запис – крушка бити срећније будућности и наставити да живи. Оно што могу да учиним, преносим млађима, а то је да је крушка ипак запис. Нека поживи још неко време, а са њом и прича о Драгомиру Стрељи, учеснику три рата, а и њега не би било да не беше његовог чукундеде Илије Петровића Стреље.

ПОВОДИ

Огорчене борбе вођене у сектору Солунског фронта 1917. године утицале су и на положај нашег народа у окупираним деловима, нарочито после заузимања Кајмакчалана и ослобађања Битоља, где је бугарска војска претрпела највеће губитке у људству. У јеку највећих борби, због потребе за попуњавањем својих борбених редова, поред својих обавезника, бугарске власти су спроводиле и мобилизацију способних мушкараца у окупираним деловима. Њихова намера да наше мобилисане и интерниране мушкарце припоји својој војсци на фронту изазвала је велики гнев у народу. Тај се гнев претворио у општенародни устанак, познат као Топлички устанак (1917). Међутим, поред топличког, устанак народа се убрзо проширио на већи део лесковачког и врањског краја.

ЈУНАШТВА И ЖРТВЕ ЦРНОБАРАЦА У ВРЕМЕ ТОПЛИЧКОГ УСТАКА

Новица Тричковић

За борбу против бугарских окупационих власти вође устаника у овим крајевима су организовале комитске чете. Поред других места, и Црна Бара је била позната по комитском покрету. У то време бугарске власти су биле стационарне у оближњем селу Крушевици. У марту месецу, једне ноћи је комитска дружина – изненада ушла у објект где су боравили чланови бугарског штаба. Том приликом су их ликвидирали, међу њима и „бугарског секретара општине“ (кога су нарочито по терору памтили). Непримећени, по ноћи, убрзо су се повукли.

После вешања, бугарска војска, до зуба наоружана, ушла је у село и почела са паљењем појединих објеката. Узнемирани мештани, не знајући шта их је снашло, напустили су домове и окупљали се у центру села. У том часу тражили су помоћ од Драгутина Петровића, сеоског кмета. Драгутин је молбама успео да одврати бугарске злотворе да запале читаво село. Окупљеном народу злочинци су предочили списак комита и

њихових имена – вероватно је овај списак био познат и „народним одметницима“ Кристи из Гуњетине и Златку Радоњићу из Црне Баре. Уз претње, од мештана су захтевали да „открију комите“, односно место где се тренутно скривају. Узнемирани мештани Бугарима ништа нису могли рећи.

У међувремену, злочинци су пронашли Драгињу – супругу Милана Стефановића. Поред захтева да „открије“ супруга, поред стабла јабуке су припремали омчу за њу. Сиротица, тог часа ништа им није могла рећи. Само је гледала како се изнад њене главе гране лелујају.

После вешања, бугарски злотвори су убрзо и супруга Милана пронашли и ликвидирали га. Истог дана, наредни злочиначки наум остварили су у месту Лина кочина, поред пута. У колиби Петра Цветковића пронашли су Алексу, Стојана Петровића (мати Милица), Алексу, Глигорија Коцића (мати Пера) и Јована, Станка Анђелковића (мати Ката). Наоружани злочинци најпре су опколили колибу, а затим на предају позивали заточенике. Они на позиве нису одговарали и нису желели да се предају. Злотвори, неометани ни од кога, колибу су запалили и тада душа заточеника је горела. Тога дана у селу само је једна прича причана.

Вапаји из колибе упућени до домова су допирани и у дворове се простирали. Потом из запаљене колибе лелеци су излазили, далеко се простирали, чак су до небеса стизали. Од јаука тамо можда су и стене попуцале.

У претходном броју најавили смо штампање књиге „Српски јунак Јован Цветковић,” аутора Славка и Милоша Крстића. Књига је изашла из штампе, најављена је и њена промоција у неколико градова. Замолили смо Милоша да нам за овај број часописа да приказ о Душану, првом Јовановом сину, потпоручнику, који је трагично изгубио живот већ на почетку своје војничке каријере.

ДУШАН ЦВЕТКОВИЋ, ЈУНАЧКИ СИН ЈУНАЧКОГ ОЦА

Активни артиљеријски потпоручник. Могу ли се наћи праве речи да опишу трагедију младића чија је официрска каријера трајала само 37 дана! Само је толико протекло дана откако је поносно ставио прву звездицу на официрске еполете после завршетка Војне академије, па до јуначке погибије на самом почетку рата са Турцима 1912. године.

Милош
Крстић

Душан Цветковић је рођен у Нишу 1890. године у породици истакнутог ратника, потпуковника Јована Цветковића. Било је, за тадашње време, сасвим природно да његов најстарији син пође очевим стопама. Душан је после завршених шест разреда нишке гимназије ступио 1908. године у Војну академију као питомац 41. класе. После четворогодишњег школовања, указом краља Петра Карађорђевића од 1. септембра 1912. године, произведен је у чин артиљеријског потпоручника.

На радост целе породице, постављен је за командира вода у једној од батерија Моравског артиљеријског пука полске артиљерије у његовом родном Нишу. Стигао је да поносно прошета градом у новој и елегантној униформи артиљеријског официра. Млад, леп и витак потпоручник, па још из угледне породице, све је то привлачило погледе на нишким улицама тих лепих септембарских дана 1912. године.

Међутим, рат се већ назирао. Крајем септембра наређена је мобилизација. Једног сунчаног дана, хиљаде Нишлија је изашло на улице да поздраве одлазак артиљеријског пука на југ, према турској граници. Био је то незабораван, никада више виђен приказ. Ниш је дрхтао под копитама 1500 коња, разваљивала се нишка калдрма од трескања окованих точкова 36 Шнајдерових топова, безброј топовских кара, предњака, кола са муницијом и прибором. Четрдесет официра, сваки испред свог вода и своје батерије, као и штаб пука са заставом на челу, поносно су разигравали

коње на нишким улицама. Преко 1400 пробраних артиљераца, на коњима и на топовима, представљали су најлепши приказ. Све су то били крупни и снажни људи, способни да извуку и поставе тешко оруђе на сваком положају. Зато су и представљали импозантан приказ.

И Душан је, закићен цвећем, праћен сузим очима мајке Зојице и сестре Данице, последњи пут пројездио улицама родног града. Нико није ни слутио да ће се већ кроз петнаестак дана угасити живот младог и лепог официра.

Наступајући од границе према Куманову, идући у сусрет решавајућој бици у овом рату, Моравска дивизија 1. позива водила је краткотрајну борбу са турским заштитницама код Бујановца. Сам град је нападао 2. батаљон пешадијског пука „Књаз Михаило” којим је командовао, већ поменути мајор, Јован Наумовић. Напад његовог батаљона подржавала је Душанова батерија, која је водила двобој са турским топовима, постављеним на једном узвишењу иза Бујановца.

Мајор Наумовић описао је погибију младог Цветковића: „Одмах после првих плотуна наше батерије, турски топовски положаји су нађени. После првих погодака, Турци почеше шарати, нема тачности, нема груписања ватре. Отворено пласирани брзо почеше губити, не помаже им ни раније припремљен предтерен, нити одмерена одстојања.

Одмах видим и осећам нашу надмоћност! Непрестано шарам двогледом од наше до непријатељске батерије. Одједном несрећно зрно тресну између наших топова. Густ црни дим обави деснокринли вод и ватра овога момента замре. Видим комешање, једна гомилица створи се испред топова иза крајње бујановачке куће... Доцније чух да је вод-

Душан Цветковић

ник, млади потпоручник Душан Цветковић, тешко рањен и наскоро подлегао рани. Колико је намах срушених идеала?!”

Споменик Душану Цветковићу на нишком гробљу

Укупно је 29 младића завршило 41. класу Војне академије. Њих 18 је погинуло у рату. Први међу њима био је Душан Ј. Цветковић. Погинуо је 7. октобра 1912. године, на прилазима Бујановцу у 22. години живота. Имао је част да официрске еполете носи само 37 дана. Ојађени родитељи су његово тело пренели у Ниш и сахранили га на нишком гробљу.

АМИ БУЕ У НАШЕМ КРАЈУ

Драган Д. Видосављевић

Чувени аустроугарски лекар, путописац, геолог и географ француско-немачког порекла, Ами Буе (1794–1881), четрдесетих година 19. века, на путовању кроз тадашњу европску Турску, проћи ће и кроз власотиначки крај. Своја запажања објавиће у оквиру првог тома свог дела *Recueil d'itin'eraires dans la Turquie d'Europe* (Збирка рута из европске Турске), штампаног 1854. године у Бечу.

Ами Буе пролази кроз власотиначки крај на путу од Лесковца за Трн. Најпре помиње село Стајковце (Staikovitz) и воденицу која је у поседу (лесковачког) паше, затим помиње Батуловце (Batmilovtza) и крај њега омању мочвару из које се сакупљају, како каже довољне количине пијавица (вероватно у медицинске сврхе). Конопницу описује (Копарница) као насеље са црквом, смештено у подножју купа-стог брежуљка (Градац), Шишаву (Schishova) као село у једној долини која се „враћа” са Бабишке горе (Baditschka-Gora). Власотинце (Vlasiditza) као *le gros village* на излазу из кланца где протичу жућкасте воде Власине. Он примећује пуно винограда, почев од Батуловца и Шишаве, а нарочито на падинама око Власотинца. Каже да су то последњи засади винове лозе све до Пирота, Софије и Дупнице.

Он је задивљен узвишењима у власотиначком залеђу, за која каже да су пружила идеално прибежиште избеглицама протераним од стране лесковачких Арнаута након слома устанка 1841. године. После Власотинца, он је са својом пратњом кренуо ка „Ширеној планини” (Shirena-Planina) – вероватно мислећи на Чемерник. Каже како је, да би се дошло до ње, неопходно превалити осам узвишења, свако веће од претходног. Помиње Пржојне (Bregena-Selo) и Алексине (Aleksinitze). У Криводелском Хану (Krivilski-Han), који се налазио вероватно негде код Састава река, направио је паузу. Ту је чак намеравао и да коначи, али је одустао на предлог свог Татарина (гласник, поштоноша), због тога што је хан био усамљен и због тога што их је ханџија упозорио да су тог дана виђени хајдуци који су сишли са планине. И сам ханџија је био наоружан због личне безбедности. Због тога су пут продужили како би коначили у некој колиби. Приликом њиховог доласка до неког пашњака са колибом, пастири су се дали у бер јер су мислили да су они хајдуци или неки пашињани људи.

Путовање према Трну Ами Буе је наставио преко Јабуковика, Раковог Дола и Црвене Јабуре. У овом крају, на велико изненађење, у некој дивљини наилази на групу сељака обучених у лепе народне ношње, који су радосно певали и играли, освежавајући се ракијом и белим сиром. Нарочито му се допао леп изглед жена са дугим црним плетеницама, црвеним марамама и накитом од стаклића и новчића...

ЧУДЕСНИ ВРТ

Било је рано предвечерје када је мала Јана дошла код своје баке. Лето се ближило крају, у ваздуху се већ осећао мирис надоласеће јесени, али је још увек ветар са собом носио топлоту, а сунце је високо са неба јављало да још увек не намерава да прекине са летњим температурама.

Јана је уживала у лепом времену и ово је био трећи пут да током свог летњег распуста дође код баке. У селу код баке је проналазила све оно што није имала код куће – у граду, међу високим зградама, у загушљивом ваздуху, где ветар не доноси мирисе цвећа, већ отпадне гасове из аутомобила и из димњака са оближњих фабрика. Иако је живела у кући, а не у високим зградуриницама, и имала мало двориштанце у коме је могла да се игра, Јана није имала слободу коју је осећала на пространим ливадама које су окруживале бакину кућу на селу. Волела је село, чист ваздух, слободу коју је осећала трчећи по ливадама, посматрајући птице у лету, слушајући зриковце у топлим ноћима. За Јану се у граду говорило да је остарела жена у телу детета. Ипак ово је било тако погрешно и за Јану тако болно да се, увек када би чула тако нешто, још више повлачила у себе и одвајала од својих вршњакиња. Јана није волела да се игра са Милицом и Маријом које су, вечито подераних колена и мусаве, јурцале са дечакима из улице, а није желела ни да седи или шета с једног краја улице на други са Кристином и Ленком, показујући како је згодна и већ спремна за облачење као одрасла девојка, није волела да са њима води испразне разговоре о боји и дужини ноктију, да оговара Милицу и Марију, да коментарише који дечак је виши, који има боље мишиће, а коме су већ порасли бркови.

Онда када је морала да борави у граду, Јана је дане проводила у свом малом дворишту са књигом у руци. То двориште Јана је називала својим чаробним вртом и у њему је створила свој свет у коме је била срећна. Ту је путовала у свет маште, размишљала о књигама које је прочитала или се сама играла са својим измишљеним друговима. Јана је волела своје двориште, липу која се надвијала кућом, штитећи Јану од јаких сунчевих зракова, али и од радозналих погледа пролазника, волела је руже које је њена мајка узгајала и мале зелене жбунове који су у пролеће увек даровали Јанино двориште лепим, ситним цветићима. Ипак, Јана је највише уживала онда када је дане проводила код своје баке Раде на селу и док је слушала њене мистериозне приче. Те приче биле су приче о давним временима, испуњене вилама, добрим циновима и патуљцима који су помагали путницима у невољи. Јана је одушевљено и са пуно пажње слушала ове приче и често је сањала како се и сама нашла у невољи, а онда су јој у помоћ притекли сви ликови ових бакиних прича.

Упркос мајчиним молбама и набрајању хиљаду разлога да не иде опет код баке – време је да почне са припремама за полазак у школу, баки ће бити на терету, а она је болесна, Јана је за све пронашла оправдање и решење да се све може завршити и касније, а да баки сигурно неће бити на терету, већ да ће јој у свему помагати и олакшати посао. Јанина мајка је била свесна да је њена ћерка усамљена у граду, да често сама проводи готово читав дан, док она и Јанин отац раде, а с обзиром на то да школа још увек није почела, није нашла ниједан нови разлог због ког Јана не би отишла код баке.

Дан за даном је протицао, а Јана је и сада уживала са својом баком која је правила најкусније колаче и причала најзбудљивије приче. Јана је заиста помагала својој баки, заједно су бринеле о живини, заједно је храниле и скуљале јаја, заједно окопавале баштицу са укуским поврћем које је башту бојило у разне боје и чинило да она изгледа као диван мозаик који је неки велики уметник саставио. Док су бака и комшије, враголаста бака Јела и њен муж Миле, доброћудни старац са дугим брковима, испијали кафу сваког јутра заједно, Јана је седела са њима и такође пила белу кафу са млеком које јој је бака Јела доносила. Волела је да седи са њима, да слуша како деда Миле задиркује своју жену, док се она као љути, одушевљено је учествовала у стварању планова шта ће тог дана радити у пољу, испитивала комшије како је ноћ провело мало теленце које је на свет дошло пре пар дана. И бака Рада и бака Јела су често заједно учествовале у причању чудесних прича, надовезивале се једна на другу и Јана се често питала како то да и једна и друга знају исте приче и да догађаје у њима причају на исти начин. Јана је често мислила да је те приче њена бака измислила, јер ни у једној књизи није пронашла ништа слично, а распитивала се у библиотеци о књигама са таквим причама и није пронашла ништа слично.

Дан пре Јаниног повратка кући, а два дана пре поласка у школу, девојчица је отишла на оближњу ливаду како би убрала нешто цвећа и тако изненадила своју баку. Бака је остала код куће, решена да направи колаче за своју унуку како би јој пожелела срећан и успешан полазак у нови разред школе.

Иако је сваког дана долазила на ту ливаду, овога пута ливада је изгледала потпуно другачије. Јана није веровала

својим очима! Ту ливаду Јана је знала као ливаду на којој се налазило доста пољског цвећа, у средини је била једна трешња и мало даље од ње удубљење за које је Јана веровала да је некада ту било језеро са ловкањима и малим рибицама. Та ливада је сада постала прави врт из прича њене баке. Никад у животу није видела такво цвеће у бојама тако нестварним за овај свет, у позадини се чуло цркутање птица и жубор водопада, а са грана дрвећа преламали су се листови са златним нитима. На месту где је Јана замишљала језеро, сада је заиста постојало језеро нестварно плаве боје и по коме су пловиле златне рибице. Јана је одушевљено потрчала кроз врт и почела да бере цвеће. Лутала је од једног краја до другог, огледала се у води језера, слушала и посматрала птице које су летеле са гране на грану, певушећи неке непознате мелодије. Из воде језера стидљиво су извиривале златне рибице, а потом и нека мала бића која су личила на виле. Јана није могла да верује да овај свет заиста постоји, да су виле из прича њене баке заиста живе и да их сада она види. Полако се спустила на траву поред језера и пружирила руку ка води. Очигледно најхрабрија од свих вила, до Јане је долетела мала вила у зеленој хаљини, са зеленим очима и зеленим венчићем на глави. Полако се спустила на Јанин длан, а њена крила су испуштала тих, али звоник звук. Видевши да им Јана неће наудити, зеленој вили су се придружиле и остале виле, па су око Јане ускоро биле виле црвених, љубичастих, плавих, модрикастих, жутих хаљина, све са крилима који испуштају звук који подсећа на звук звончића. Јана је скоро цео дан провела у игри са вилама, смејала се и радувала са њима, оне су јој певале и доносиле јој цвеће које је Јани промакло, а које је свако било лепше од оног претходно убраног.

Сунце је већ било на крају неба и полако је почело да залази иза хоризонта. Све док у даљини није чула дозивање своје баке, Јана није обраћала пажњу на време.

– Морам да идем сада. Већ је касно, а баки сам рекла да ћу се брзо вратити кући. Сигурно се забринула. Било ми је веома лепо са вама и жоо ми је што не могу дуже остати. – рекла је Јана и полако пошла у правцу куће. Виле су је испратиле тужним погледима, иако су и оне биле свесне да овако мора бити. Тако је било и раније и традицију не може променити нико.

Међутим, тек што је Јана закорачила пар корака, држећи убрани букет цвећа, врт се одједном осушио, а цвеће у њеним рукама је постало прах. Испод камена се зачуо злокобни смех, а онда се и појавио један патуљак.

– Шта си мислила, мало људско створење? Да ћеш тек тако упасти у мој врт и уништити га? – упитао је танани, али строг глас патуљка.

– Не, извините... Ја сам само хтела... – почела је Јана да се извињава.

– Доста! Знам ја шта си ти хтела. Твоја бака изгледа да није научила лекцију из детињства и није ти рекла да не смеш да дираш ништа моје. – рекао је патуљак.

Јана је умало почела да плаче од страха, када се у том тренутку чуло звецкање звончића и мала вила у сребрној хаљини се појавила испред патуљка и строгим гласом му наредила да се не прави важан и да сместа врати све како је било. Ова вила није била малопре док се Јана играла са осталим вилама. Јана је схватила да је она старешина вила и да је њена реч последња. Када је рекла да све врати како је било раније, Јана је помислила да ће врт и даље бити богат цвећем. Међутим, када је патуљак обореног погледа пуцнуо прстима, врта није било ни на видiku, од цвећа ни трага, патуљак је нестао, није се чуло шуштање хаљина малих вила, ни жубор воде. Једино је вила још летела испред Јане.

– Немој да се плашиш, мала девојчице. Патуљак Станко није мислио ништа лоше, само се понео као прави мргуд, мораћу касније да му прочитам лекцију о лепом понашању. – рекла је вила гласом који је више лично на звоњење малог звона него на истински глас. – Можеш да убереш цвећа колико желиш, али упамти! То цвеће мора бити само оно које је познато свим људима, а не које је дозвољено само теби да га видиш. Ти си једна од ретких особа којој је било дозвољено да види овај врт и све њене становнике. Сматрај то великом привилегијом и чувај тајну.

– Да ли је и моја бака раније видела врт и била овде? – упита Јана.

– Да, и она и Јела, зато ти сада и причају све те приче. Те приче су њихови стварни доживљаји. А сада иди, не желим да ме твоја бака опет види, сада је твој ред за игру. Очекујем те следећег лета, а ко зна... можда и ми тебе посетимо пре тога. Чула сам да имаш леп врт у граду.

Рекавши ово, вила је нестала, у Јаниним рукама је остао букет ливадског цвећа, а у глави мисао и нада за поновним сусретом са вилама и чудесним вртом.

САН

Снове снивам,
у њима живим,
у њима царујем,
у њима се
лакше скривам,
и себе не кривим
због порока,
нит' кога дарујем,
а видим даље
од пророка.

Самога себе
апотизирам,
и слике сликам,
дубоко у мени
негде их кујем,
док на гребену
море дозивам,
да запливам
у бескрајни пут,
све то снујем,
јер за живот
нисам довољно луд.

Снујем по дану,
снујем по ноћи,
крај реке, у граду,
док вином бежим
из стварности,
па на високу грану
седим и гледам
кулису славу,
ланац из кога се
не може побегти.
А ја у сну бежим,
па посматрам ту параду
без имало туге,
без имало гордости.

ЗБОГОМ РОМАНСИ

Гледам свет,
његов пут,
његову светлост,
корача к'ако да је клет,
сви се клањају,
и своју слободу,
и свој ум,
подарују
њему,
гласу из кутије,
двоношцу,
да води њиховом
судбом,
разумом,
љубављу.

Из те кутије
допиру гласови,
гласови девојака,
које вапе за добротом,
а корачају ка мраку,
гласови момака,
чија је душа
искаљана блатом,
а клоне се воде,
реке која ће
да спере каљугу,
да избаци мучнину
гласа из кутије.

Наша башта је
препуна исушених ружа,
увенулих лала,
мртвих лептира,
а довољна је кап
љубави,
осећаја,
танке нити,
која може да
покрене ритам,
искључи кутију,
и подари светлост.

Владаће црни облак,
владаће магла,
љубав ће тромо
да избледи,
јер човек је једино
биће које одбија да
буде оно што јесте.
Човек је биће
онакво
како му се
нареди.

Никола Момчиловић

Веома занимљив и инспиративан текст послала нам је наша читатељка (од овог броја и сарадница) Милка (Колашиновић) Крстић. Надамо се да ће њеним примером кренути и други и својим нам сећањима оставити и записе о некадашњем Власотинцу. Што се њеног прилога тиче, овде не можемо а да му, као пригодан увод, не додамо неколико стихова из песме Мирослава Антића „После детињства”: *Стојте! Чекајте! - вичем. / Ја знам шта значи та дуга. / Знам: она обала друга / много лепше се плави. / Ал нека свако од вас / бар мрвицу детињства / понесе кришом у руци / и сачува у глави... // А једном, / кад године мину / у бескрај, у даљину, / и прођу шарени дани / као да нису ни били, / и уморе се све шетње, / и посиве априли, / и лепо плави чуперак / над оком нам оседи, / - видећеш да та мрва, / мајушна мрва детињства, / нов неки живот вреди.*

ОСМЕРАЦ БЕЗ КОРМИЛАРА

Заљубити се у Власотинце је лако, а волети га – још лакше. Све овде записано су моја сећања на предивно место и његове житеље.

Милка (Колашиновић) Крстић

Посвећено пријатељима: Светлани Цекић, Снежани Шушулић, Станиславу Милошевићу, Љубиши Живковићу, Радовану Цветковићу, Небојши Митровићу, Николи Живковићу и... себи

Власотинце, мало али веома занимљиво место, јединствено је по много чему. Познато по виногорју и добрим винима, по некада врло посећеној манифестацији Вински бал, по победи на Турниру духовитости у организацији Политике експрес... Изузетност ове варошице лежи у духу који избија из сваког кутка, из сваког човека. Шарм му је основна карактеристика.

Река Власина, чудесна и чиста, чини га посебним. У току лета, мештани и њихови гости уживају на плажама ове бистре реке. Власотинце је идеално за одрастање деце, за живот младих и мирну старост пензионера. Имала сам среће да у њему проведем најлепше године детињства и младости. Из Власотинца сам отишла у велики град у коме живим већ педесет година, али у срцу и души заувек носим ово предивно место, његов „шмек” и шарм

се слике са целим одељењем, где је у центру пажње мој ручни сат, који сам у то време једина имала, тако да сам га поносно показивала. Била сам мало својеглава, борац за правду, без предрасуда (седела сам са Ромкињом са којом нико није желео).

До четвртог разреда ми је сећање магловито, са повременим флешевима. У петом разреду добили смо, у том тренутку, најстрожу наставницу француског језика – Верицу Павловић, за разредног старешину. Баш ме је „хтела строгаћа!” Наставило се, мада је разредна била класична жена старог кова, тако се облачила и тако понашала. Мој бунт је тада добио на снази, али не против разредне, већ против наставнице хемије, Зоре Стојановић. Организовала сам бег целог одељења са њеног часа. Тражили смо промену наставнице за коју смо мислили да није довољно стручна и тражили другу, строгу, али, по ономе што смо чули, која

Повремено ме слала код мајке у ординацију по рецепте за лекове А онда сам, после прве године гимназије, отишла на друштвено-језички смер, где ми је разредни старешина био Петар Шушулић, професор физичког васпитања. Благ, одмерен. Имао је велико разумевање за нас и наше испаде.

РОДИТЕЉИ

Моја мајка, лекар педијатар у Дому здравља, била је пореклом из Власотинца, мада су њени родитељи живели у Лесковцу где сам ја и рођена, али никада нисмо живели тамо. Мени је скоро пола Власотинца било неки род, ближи или даљи. Такође, много тога од имовине припадало је мојим прецима: симболи Власотинца, Стари млин, Интернат, лепе куће... Све је то углавном конфисковано после Другог светског рата. Моја мајка, иако је била дечји лекар, у то време једини у Власотинцу, лечила

Испред старог ресторана „Ловац”

Са друштвом поред старог железног моста

Успомена од „Рубина”, Власотинце, 26. 9. 1967.

И дан-данас препричавам један догађај коме сам лично присуствовала, чувену изјаву једне баке, која је позивала унуке да уђу у кућу речима: „Елизабето, Жаклино, немој да ровете, улазите у кућу, с’г ће дође татко и све ће ви утепа!” А таквих живописних сличица било је хиљаде. На пример, у посети мом другу сликару, Небојши Митровићу Пуши, видим у целом стану све његове окачене слике су у нијансама плаве боје. Питам: „Је л’ ти ово нека плава фаза, као код Пикаса?” А он ми одговара: „Ма, јок бре, к’д коју боју имам, с’ туј тепам!” То је та духовитост која краси мештане Власотинца.

НЕШТО КАО УВОД

Те давне 1960. године имала сам седам година и са родитељима и сестром од годину дана дошла

сам из Неготина (где су моји родитељи службовали) у Власотинце. Мало сам закаснила за упис у школу, али сам кренула у први разред. Одлично се сећам црвене плишане хаљинице са „жабицама” у струку и одозго жакар прслук који ми је плела моја вољена нана.

Моја мајка је желела да будем у одељењу 11, где је учитељица била Анка Цекић, изузетан педагог, строга, права партизанка. Није ми „легла” ни тада, а ни касније, једноставно је умела понекад да буде цинична и неправедна према мени. Нисам јој се допадала, мада сам увек имала све петице. Вучем трауме из тог периода. Али је све то променила њена ћерка, моја најдража Светлана Цекић, сада Пешић, са којом сам све ово време била у најближим могућим односима и која је веома допринела да ово моје писање види светлост дана. Сећам

много боље зна хемију! Младост – лудост.

Била сам толико мршава у основној школи, деца су ме називала „штиглицом.” Сећам се да сам у то време везивала најлон чарапом панталоне у струку да ми не падну. Лети сам пак стављала марамицу у горњи део бикинија, јер су ми груди биле попут кликера. Једном ми се десило да ми усред купања у Власини испливају на површину воде „умеци” из бикинија.

У првом разреду гимназије „Стеван Јаковљевић” разредни старешина ми је био Јован Маљковић, професор математике, диван човек, одличан професор, који није имао додирних тачака са Власотинцем и југом Србије. Био је потпуно другачијег менталитета, диван човек и педагог. Обожавали смо га. Његова супруга Нада је предавала латински језик и баш је била фер према нама.

је и младе и старе. Нисмо је много виђали у кући, често је имала и ноћна дежурства. Звали су је и кад се рађа и кад неко умире, у било које доба дана и ноћи. Многе генерације је памте као изврсног дијагностичара и изузетног лекара и хуманисту.

Мој предивни, јединствени отац, Мирослав Колашиновић, ветеринар, омиљен међу мештанима (иако по рођењу и коренима нема везе са тим крајем), нажалост је прерано преминуо, три године након пресељења породице у Ниш, где смо се доселили ради мог уписа на факултет, давне 1972. године. Био је велики шармер, весела, толико друштвен да нам је стан био стално пун пријатеља, а волео је људе без разлике ко су и шта су. Одрастати поред њега била је права благодет и велика привилегија. Имао је разумевања за све

сестрине и моје „гафове.“ Све је стизао, радио у кући, био одговоран и посвећен свом позиву, а највише од свега је био прави бoем, обожаван од свих. Његова прерана смрт је оставила огромне ожилјке на душама свих нас који смо га обожавали. Имао је надимак „лако ћемо,“ што га веома добро описује. Када је преминуо, на службеном путу у Италији, његови другари и поштоваоци из Власотинца су, изнајмљеним аутобусима, долазили на сахрану. После скоро педесет година од његове смрти, бол није мања. А туга иста.

НАНА И ДЕДА

Када сам на пријемном испиту из психологије у једном од тестова личности написала да моју нану волим више него родитеље, само сам желела да потенцирам да сам

ПУБЕРТЕТ

Бавила сам се многим активностима ван школе: гимнастика, извиђачи, пливање... Мој отац је желео да свира неки инструмент, па ми је купио хармонику, марке Weltmaster stella, но, како је била изузетно тешка, а ја сам имала једва 40 кг, одустала сам од свирања. Након тога ми је отац купио гитару коју кад нисам могла да свирам због дугих ноктију, који су ми били нека врста фетиша, мој заштитни знак, кога нисам могла да се одрекнем. Чак сам и гимназији имала озбиљних проблема због тих ноктију. Та је гитара, сећам се, завршила сва умазана масном фарбом од стране мајстора који су у том тренутку у нашем стану фарбали столарију и, ваљда, покушавали да свирају.

Рођендане смо славили по

педагогу, заволела сам и њу. А он је био муж моје учитељице Анке, сушта супротност њој. Узимала сам стално приватне часове математике код чувеног наставника Столета Цветковића. Француски језик, моју највећу љубав, учила сам од своје седме године живота код чувеног професора Станише Ђикића, који ће ми касније бити професор француског у гимназији. Страх и трепет за све, осим за мене. Лако ми је било да будем најбоља. Остао ми је велики жал што га нисам студирала, но за то је било других, објективних разлога. Наиме, моји родитељи су одлучили да се преселе у Ниш због мог уписа на факултет, а француски језик се могао студирати само у Београду. Уписала сам три факултета: Правни, Грађевински и Психологију, али то је било само „реда ради,“ француски је био и остао моја највећа љубав. Почела

на, позвао ме је, дошао у Ниш и тражио да се видимо. Пристала сам, али то више није било то.

У свом вољеном Власотинцу сам имала више момака, заљубљиве сам природе, али и врло посесивна, тако да су ме сви они остављали. Али, занимљиво је да су се сви они после извесног времена враћали са покајањем: „Схватили смо шта смо пропустили.“ Ја сам у то време већ била заљубљена у неког другог, тако да сам их све одбијала. Иако су сви моји момци били старији од мене, моја се зрелост уклапала са њима. А онда после четвртог разреда гимназије, пред мој одлазак на студије, догађа се моја највећа и најлепша љубавна прича. Први пут је момак мој вршњак, живи у Лесковцу, али за време летњег и зимског распуста борави у Власотинцу. О тој љубави сам десетинама година касније

Одељење VIII1 Основне школе „Синиша Јанић,“ учитељица Анка Цекић, разредни старешина Верица Павловић

је обожавала. Она ме однеговала, мајка је радила и дању и ноћу. Деда, Благоје Манић, предратни и послератни познати лесковачки адвокат, био је један благородан човек, веома поштован од свих у породици. Био је господин човек у сваком смислу те речи. Нана и он доживели су дубоку старост. Имали су четворо деце, три сина и једну кћер, моју мајку.

Моја сестра Бранка (млађа од мене пет и по година) провела је у Власотинцу тринаест година. Углавном смо расле уз оца, који је, иако изузетно друштвен, много слободног времена посвећивао нама. Ништа му није било тешко да уради за нас. Његов чувени савет кад кренем у излазак, био је: „Врати се кад ти сматраш да треба, немој да будеш прва која напушта журку, али ни последња.“ Како ми је то утицало на савест! Обожавале смо га, и сестра, и ја, понављам.

Да би била ближа својим родитељима, моја мајка је са нама дошла да живи близу њих, настањених у Лесковцу. Раздаљину између Власотинца и Лесковца прелазили смо „фићом“ неколико пута недељно, да бисмо били са наном и дедом. Кад сам ушла у пубертет, нерадо сам ишла са родитељима у Лесковац, више су ме занимале другарице и дечаки – моје симпатије. Тако су ми одласци за Лесковац са родитељима постали „ноћна мора,“ јер имала сам своје приоритете.

кућама. Код мене је долазило цело одељење, јер сам била изузетно друштвена. Једном приликом су ми купили прелепе црвене еспадриле, које су биле доста скупе. Скупили су новац, а ја сам била пресрећна. Најбоље другарице су ми биле из комшилука: Љиља Комарица, Сека Шопка, Гага Стојчина, Сока и Века... Из одељења у основној школи ми је најдража била Сека Печенковић, а највећи „конкурент“ Светлана Бошковић, звана Ланко, која је била неостварена жеља многих момака из града. Она је била некако изнад свих нас. Недостижна, отмена... У гимназији су ми биле врло драге и блиске Светлана Цекић, Снежана Шушулић, Светлана Тане Јовановић и многе друге. А најдраже комшије Зага и Лука Ђуркић и њихов син Миша, мој вршњак, коме сам много година касније била кума на венчању. Са њима смо били као једна породица. Тетка Зага је чувала моју сестру и мене кад год је требало. И данас памтим како мене и мој сестру Бранку, кад смо биле болесне, мајка, умотане у ћебад, преноси код наше тетка Заге, јер мора на посао. А укус њеног кајмака и разних ђаконија још увек осећам у устима. Мој кум Миша живи у Панчеву, али смо и данас у блиском контакту.

Основну школу сам завршила као „вуковац.“ Највећи проблем ми је била математика, али захваљујући предивном наставнику Добривоју Цекићу, дивном човеку и

Одељење 13 Гимназије са професорима: француског (Станиша Ђикић), књижевности (Марија Стојановић), латинског (Нада Маљковић) и математике (Јован Маљковић)

сам упоредо права и психологију, али сам се на крају определила са психологијом, јер је пријемни испит био „ноћна мора,“ а уједно и велики изазов. Отпадали су нишки „вуковци,“ а за мене је била част што сам, као дете из Власотинца, прошла. После сам је заволела, била добар студент, завршила са високом просечном оценом. Нажалост, дипломирала сам пар месеци после смрти мога оца.

И да, ту, у ствари, почињу сва обележја мог пубертета. Била сам прилично зрела за своје године, па су ме раније од мојих вршњакиња занимали дечаки. Била сам веома добар ђак, све сам постизала без превише труда. Прве симпатије су ми биле углавном старији дечаки, мада је моја највећа љубав био мој вршњак. Мој први момак био је пореклом из Власотинца, али је живео у Београду и само је лета проводио у родном месту свога оца, код своје баке. Имао је надимак „Баба Драга.“ Био је врло леп и нисам могла да верујем да сам га освојила. Јер, ја сам била прилично мршава, без изражених женских атрибута, све на шта сам могла да рачунам био је мој шарм и моја интелигенција. Кад човек није обдарен физичким атрибутима, мора много више пажње да посвети раду на себи и унапређењу свог шарма. Тако и ја. Била је то велика љубав, али је кратко трајала. Једно лето. Отишао је у Београд и није ми се више јављао. Након доста годи-

говорила као о својој највећој и најјачој љубави. Била сам на „седмом небу“ од среће, писала сам љубавне приче, обожавала сам тог момка. За рођендан сам му поклонила књигу о Ле Корбизијеу (волео је и уписао архитектуру), са посветом која је гласила: „И нека анђели створе рај за тебе на бескрајном небу моје среће.“ Сама сам је смислила, а ето и данас је памтим. Мислила сам да је то права љубав и да ће трајати заувек. Али, без икаквог разлога, по мом и његовом одласку у Ниш, он престаје да ми се јавља. Свако вече сам се у мраку молила Богу да ми се врати. Он је, такође, уписао факултет у Нишу, али је врло брзо одустао од студирања и отишао у војску. А онда, по већ виђеном сценарију, почињу да ми стижу његова дивна љубавна писма из војске, из Сомбора. Схватио је да је погрешио. А ја сам се, на самом почетку студија, већ заљубила у колегу са студија (сада мог мужа) и нисам одговарала на писма. Онда он, по одслужењу војног рока, долази код мене, а ту затиче мог момка. Одлази, без речи. Само смо се још једном срели и то баш у Власотинцу, рекао да ми је момак „никакав.“ Нисам га више никада видела, али сам свима говорила да је то моја највећа љубав. Мој муж је знао све у вези са њим. Био је сигуран да од тога нема више ништа – то је било тачно. Али нека сета је остала.

ЈОШ ПОНЕШТО О ВЛАСОТИНЦУ

Из Власотинца сам отишла 1972. године и то је било за мене врло стресно и толико трауматично да наредних двадесет пет година нисам крочила тамо. Нисам могла. Такве успомене нису се смеле додиривати. Звали су ме многи, рођаци, пријатељи, школски другови, али ја сам знала да само такав радикални рез може да да резултате. Јер тада сам имала утисак да ако само једном одем у Власотинце, никада се више нећу вратити у Ниш. Стекла сам ново друштво, са њима се и дан-данас дружим, али је део мог срца заувек остао у Власотинцу. Можда је то заиста имало везе са годинама које сам тада имала (од седме до деветнаесте), мада ја мислим да то искључиво има везе са тим чудесним местом и са његовим житељима. Ваљда је то та душа. Додуше, у тако малом месту се све знало, преносило од уста до уста, додавало се или одузимало од истине, али, ваљда је то уобичајено... Мени је било све лепо и занимљиво, прве симпатије, прве љубави, извијачко и спортско друштво. Гимнастика је била моја огромна љубав, захваљујући њој сам обишла доста градова у великој Југославији. Скоро сам добила трофеј поводом педесет година Друштва за телесно васпитање „Партизан“ који ме је веома обрадовао. Журке и игранке имају посебно место у мојим сећањима, диско-клубови такође. Тамо су се слушали Боба Стефановић, Мишо Ковач, Кићо Слабинац, Мики Јевремовић, Ђорђе Марјановић, Лео Мартин, Тереза, „Индекси“ и многи други домаћи, али и страни певачи. „Стискавац“ је био омиљена игра/плес. Ту се јасно видело ко је чија сипатија, ко се са ким „мува.“ Све девојке су носиле „миниће.“ Имали смо и поетске вечери посвећене домаћим и светским песницама, које је организовала чувена гимназијска професорка Марија Стојановић, једна заиста необична жена. За њу се причало да често ступа у емотивне везе са својим ученицима од којих је дупло старија. Није се удавала, живела је сама. Била је врло театарна у наступу, чак и на часовима српског језика који нам је предавала. Ја сам је веома волела. Ето, кад смо код професора, морам, али заиста морам, још једном да поменем једног дивног човека, професора математике Јована Маљковића. Рођењем и пореклом није имао никаквих веза са Власотинцем, дошао је са женом Надом, професорком француског и латинског језика. Обоје су били сасвим другачијег менталитета од Власотинчана. А ту су били и сјајни интерпретатор „Коштане,“ професор Раде Катић, па Тропша и многи други.

Од другог разреда гимназије разредни старешина ми је био професор физичког васпитања, Петар Шушулић. Волели смо га, није био строг и био је пун разумевања за ученике. Још једног професора вреди још једном поменути са посебним пијететом, строгог и

захтевног Станишу Ђикића, код кога сам од седме године ишла на приватне часове француског. Знао ме је „у душу,“ а и ја њега. Кад то кажем, мислим на то да је био страх и трепет за све ученике, осим за мене. Обожавала сам француски и била очајна што га не могу уписати после гимназије. Али, генетика није шала, моја ћерка је исто веома волела француски и отишла је из Ниша на студије у Београд да би тамо, на Филолошком факултету, дипломирала на Катедри за француски језик.

Једина права реч коју могу узети уз Власотинце је – љубав! Или, како песма каже: „То је љубав, то се воли!“ Или то време боље описује она Бајагина „Моји су у другови“... Баш та све говори. У Власотинцу су биле најлепше зиме, најцветнија пролећа, најтоплија лета и најособеније јесени. Све је било нај! И тврдим, није то због перспективе једне скоро седамдесетогодишње жене. И тада, и сада, и увек и заувек је то – то!

У Власотинцу смо се окупљали из различитих крајева бивше Југославије на сваких пет година, приликом прославе годишњица матура. Били су то предивни сусрети, по већ традиционалним обичајима. Најпре смо се окупљали у гимназији, присуствовали прозивци, кратко говорили о себи и својим породицама. Тим приликама присуствовало је по неколико професора, углавном наших разредних старешина. Потом смо одлазили да обиђемо гробове покојних другова и професора. Затим смо дружење настављали у групицама, по кафићима или у домовима другова који живе у Власотинцу. А навече, сви дотерани, са шминкама и фризурама, одлазили на свечану вечеру. Тако смо прославили 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35... година од матурирања. После једне од тих прослава, група од нас осморо најближих у време основне и средње школе, почиње чешће да се састаје у Власотинцу или Нишу, пошто је двоје од нас живело у Нишу. Обилазили бисмо кафане и хотеле, једном смо се ноћу купали и у базену једног нишког хотела. Тих ноћи престајали смо бити озбиљни људи и постајали поново гимназијалци.

Нашу групу смо звали „осме-рац без кормилара.“ Тај период наше „касне младости“ трајао је од 2005. до 2012. године. Групу су чинили: Светлана Цекић Цеке, Станислав Милошевић – Саша Апотекар, Небојша Митровић Пуша, Никола Живковић Газибара, житељи Власотинца, као и Милка Колашиновић Крстић и Љубиша Живковић Мучибаба, који су живели у Нишу. На почетку су са нама били и Снежана Шушулић Авдилка, настанена у Панчеву и Радован Цветковић Медени, из Власотинца, а касније нам се често придруживала Јованка Живковић, нешто млађа од нас, Љубишина супруга. Када не бисмо били по кафанам Власотинца, најчешће смо били гости у кући Саше Апотекара, јер је он имао веома лепу пространу и ексклузивну кућу, са пријатним двориштем пуним ружа. Врло често су

са нама били и Миша Ђуркић и његова супруга Соња, који живе у Панчеву, а које смо Саша и ја венчали.

Тешко је описати ту лепоту дружења, сви смо били кормилари и нико то није био. А онда су почеле трагедије. Прво нас је напустила Снежана Шушулић. Умрла у свом стану у Панчеву 2011. године, од инфаркта, изненада. Затим одлази Радован Цветковић, такође изненада. После њих, такође потпуно ненадано, умире Саша Милошевић, наш „Саша Апотекар.“ Његова смрт била је огроман шок за све нас. Узрок никада нисмо сазнали. Након краћег времена, рак плућа односи Небојшу Митровића Пушу, главног

на, недоступна „обичним смртницима.“ Надимак јој је био Ланко. Тако ју је звао отац, по Лани Тарнер, али, како је била друга кћер, он је оно Лана (од Светлана) променио у мушки облик – Ланко. Но, тако недоступну освојио је Јоца Лалиш, познати музичар из Власотинца. Дуго су се забављали, а веза је прекинута њеним одласком из Власотинца. Ланко је била необична, деловала је прилично надмено, а памет и интелигенција нису јој се могле оспорити. Мислим да су у њу били потајно заљубљени сви „виђенији“ момци у Власотинцу. Није се удавала, оболела је од мултипле склерозе, умрла је релативно млада у старачком дому у Београду, кажу,

Генерација школске 1972. - нишки и београдски (а власотиначки) студенти заједно

аниматора наше дружине. Био је бескрајно духовит човек и омиљени професор уметности у оној истој гимназији коју смо сви ми похађали. И он и Газибара су, неспорно, велики уметнички таленти. Њихове слике красе све наше домове.

Све је то веома утицало на нас. Били смо очајни, бескрајно тужни. Одлазак другара оставио је дубок траг и огроман ожиљак у нашим срцима и душама. Није више било сврхе окупљати се нити у Власотинцу, нити у Нишу. Уз најстрашнију мисао да се никада више не можемо наћи у пуном саставу, наша дружења више немају смисла. Остали смо само Светлана Цекић, Љубиша и Никола Живковић и ја. Виђамо се појединачно, али више нема кафана, прослава рођендана, седељки и журки. Нема више ни прослава матуре, а 2022. године је требала да буде педесетогодишњица.

Присећам се још неких људи из своје младости, неки више нису међу нама, неки живе у другим градовима. Свима њима је заједничко то да су потекли из Власотинца или су неко време живели у њему. Записала бих понеку реч о покојној Светлани Бошковић, која је за време нашег одрастања, девојаштва и младости била „главна звезда.“ Пореклом из познате породице, сјајан ђак, крупних љубичастих очију и танушног струка. Завршила је Електротехнички факултет у Београду и никада се више није вратила у Власотинце. Била је веома специфична, објективно не толико лепа, колико особена, понос-

потпуно глува и слепа. Имала је старију сестру Гордану, фармацеута у Београду. Умрла је пре Ланка. Проносиле су се непроверене приче да је користила дрогу. Ни она се није удавала, а ни њихове три сестре од стрица, па се говорило о некаквом породичном проклетству. Ко то може знати? Али, да је чудно – јесте.

Једна од мојих најбољих другарица, по доласку у Власотинце, била је Љиљана Стефановић, са надимком по селу одакле је пореклом – Комарица. Дружила сам се с њом упркос негодовању мојих родитеља, који су из неког разлога сматрали да није добро друштво за мене, али нису успели да нас раздвоје. Што су они више притискали да се наше дружење прекине, нас две смо биле све ближе и ближе. Она је у Нишу уписала економију и наше дружење се наставило. Имале смо и момке из истог друштва. Она је брзо потом одустала од студирања, вратила су у Власотинце, па се дружење прекинуло. Касније сам чула да се удала за неког лекара из Ниша, али је никада више нисам видела. Ниш није превелики град и баш је чудно да се никада нисмо среле. То је тужно. После доста година сам чула да се разболела, да је једва покретна, вероватно МС и да живи у неком селу близу Власотинца. Имала сам идеју да позовем емисију „Све за љубав“ да нас споје, али се та ТВ емисија више не емитује. Деце није имала, а сазнала сам да јој је супруг, кога нисам имала прилике да сретнем и упознам, преминуо.

Трећа наша заједничка друга-рица, Севлија Петровић, звана Сека Шопка, била ми је и остала врло блиска, мада је Средњу хемијску школу завршила у Лесковцу, а потом студирала хемију Београду. Са њом сам остала у контакту свих ових година, као и са њеним супругом Ђоком (чувени Ђока Мачак). Још са једном Секом, Душанком Поповић Петле одржавам контакте све до данас, иако она живи у Врању.

РОЂАЦИ

Већ сам написала да је Власотинце пуно мојих рођака. Кад год сам одлазила тамо, увек сам одседала код моје најбоље другарице Светлане Цекић и код мог Веце, њеног мужа. Тамо ми је био други дом. Осећала сам се као код своје куће. Они су ми као род рођени и дан-данас. Често сам боравила и код моје драге Њање, Саше, Дује и Јадранке. То је старо породично кумство. Недостају ми, јако. Посебно Саша.

Моји веома драги рођаци су и Дуркови. Расла сам поред њих. Познати Раде Дурко, био је рођени брат моје баке Бранке Манић. Она је имала много браће, а ниједну сестру. Али зато, један од њене браће, Коста Поповић, имао је шест ћерки. Био је јако строг, али праведан и јако смо га сви волели и поштовали. Поменула бих још и тетку Зору Пурјакву, познату моделарку у „Власинки“, рођену сестру Петра Поповића. Њена ћерка Нина прерано је преминула и то је био мој први сусрет са смрћу који сам тешко поднела. Мој ујак, Миша Дурко, близак мени, био је мој омиљени. Наиме, родитељи су ме увек пуштали да излазим у провод са њим, а ја сам то понекад користила да одем на своју страну, а он ме „покрива.“ Баш смо били уиграни тандем. Његова сестра Љиљана и њен супруг Синиша Павић су мени тетка и теча. Моја мајка и Љиља су биле јако блиске и веома су се волеле и поштовале. Цело друштво Мише Дурка, које су чинили: Маца, Миле Уса, Ђока Мачак, Јова Јаворац, Бата Дража и можда још неко, били су право, узорно, компактно друштво. Супруга Мише Дурка, Камила – Каја дошла је из Мостара, моја је колегиница, психолог. Да поменем још и Воју Поповића, рођеног брата моје баке, оснивача фудбалског клуба „Власина.“

Мој драги брат „од нерођене тетке,“ Драган Петровић Џими, пореклом Власотинчанин, који је живео у Београду, а распусте проводио код рођака у Власотинцу, написао је књигу „Власотинчанке приче,“ илустровану старим фотографијама. Ја сам желела да напишем неке успомене из периода који се на неки начин надовезују на оно где је он стао и да све то документујем новијим фотографијама. Надам се да су још живи људи, моји вршњаци, нешто старији или млађи и њихови потомци, који ће препознати личности, догађаје и атмосферу и присетити се свог детињства и своје младости.

Драган Џими је једини мој рођак који живи ту где и ја, у Нишу. Често смо у контакту. Његови доласци у Власотинце некада били су права поама за младе Власотинчанке. Био је, а и сад је, леп, свирао је гитару, а уз то је био Београђанин. Веома културан и васпитан, прави изазов за све девојке у Власотинцу. Он је долазио код свог рођеног ујака Петра Поповића и његове жене Vere. Они нису имали децу, па су о Драгану бринули као о свом детету. Петар је био страствен ловац. Кућа им је била тик уз млин који је некада припадао нашим прецима. Док је живео у Београду, односно Земуну, о њему су бринули моји најдражи рођаци Ненад и Штефица Поповић, предивни људи, огромног срца. Са њиховом ћерком Мирјаном сам и данас у блиском контакту.

НИШ

Да напишем и нешто мало о годинама младости које сам провела у Нишу, у коме ћу, очигледно, живети до краја живота, Али само о годинама струдирања и о великој трагедији која ме је задесила пред крај студија. Имам потребу да још једном опишем своју највећу тугу.

Моје студирање је текло глатко, све до краја четврте године, када, управо пре дипломирања, доживљавам велику трагедију. Мој отац, као један од најбољих ветеринара у Србији, одлази са својим

Нема тих речи које би га описале. Вољен и цењен од свих, чудо у правом смислу речи. Све је за њега било „лако ћемо“ и све је било „сан летње ноћи.“ Један специфични животни оптимизам какав се ретко среће. Моја сестра Бранка и ја смо заувек биле оштећене. Мајка, која је доживела дубоку старост, није могла да нам надомести овај губитак. Дипломирала сам само три месеца после очеве смрти.

Удала сам се и родила дете, али мој отац ништа од тога није доживео. Нити удају моје сестре и њену децу. Моју сетру је обожавао, а она личи на њега и физички и по карактеру. Прави његов клон, несебична, позитивна, са срцем и душом на длану. Моја мајка је њу и мог оца звала „туђа срећа.“ Али не, они су били сјајне личности и за своје породице и за цео свет. Некада и некритични. Мој отац и моја сестра Бранка Колашиновић Шобот, која од удаје живи у Ловрану – божанствени људи. Понекад се осећам несрећном што имам само део карактера свога оца. Његову смрт сматрам великом несрећом и неправдом, каквих је, нажалост, живот пун!

ВЛАСОТИНЧАНИ У НИШУ

И још нешто мало о мојим Власотинчанима у Нишу и о нашим заједничким дружењима и провима. Поред тога што смо у Власотинцу имали „луде журке матораца,“ у Нишу смо то

када смо ми хтели да учествујемо у плаћању, настајао би прави рат, није хтео да чује. Младост је сама по себи лепа, могу и позне године то да буду, а мени је овај период био посебан.

А ОНДА...

Добила сам унуче једног за другим, пре мене Пуша и Светлана, а онда Љубиша и Папи... Отишла сам у пензију да бих могла помагати ћерки око деце. Због тих обавеза више нисам могла ни у Власотинце да одем. Остала сам у контакту са друговима, али не више живи. Затим су почеле трагедије, преране, изненадне смрти о којима сам писала. Медени, па Пуша и на крају Саша. Светлана и ја смо ишле да обиђемо Пушу у болници у Лесковцу. Лекари су рекли да нема шанси за оздрављење. Сахранили смо га уз велику тугу. Али, најчуднија смрт је била Сашина. Он је, наиме, имао неку прехладу коју је дуго вукао, али, то није било за умирање, посебно што је он био апотекар, а његов рођени брат лекар – интерниста. Сви смо дошли да га испратимо. Била сам врло тужна. Он је био наша звезда водилца, он нас је окупљао, организовао дружења у својој кући и дворишту. Мислим да нема лепше куће у Власотинцу. Ту смо правили најлепше вечере, Светлана, Јованка, Љубишина жена и ја. Приче, песме, подсећања на догодовштине из

Двадесетогодишњица матуре генерације школске 1972. године

колегама на службени пут, на обилазак пољопривредних сајмова у Европи. На повратку, остају да преноће на језеру Гарда у Италији, Тамо је, за пар минута, у хотелској соби преминуо. Хотелски лекар констатује смрт од инфаркта. Но, како су они тога дана ишли успињачом на Монблан, могуће је да је био тромб, с обзиром на висинску разлику којој је био изложен. Моја мајка се те ноћи враћала из Рима, где је била са фирмом поводом осмомартовских празника. Сестра и ја смо биле саме код куће те вечери када су нам јавили за очеву смрт. То је била страшна, непревазиђена траума, која траје већ скоро педесет година. И боли, као првог дана. Наш отац је био...

понављали сваких 5–6 месеци. Друштво које су чинили: Пуша, Папи, Саша и Светлана, долазили би у Ниш, Сашиним мерцердесом, а Љубиша и ја их сачекивали и у, унапред резервисаним кафанама, проводили се до иза пола ноћи. Једном приликом у хотелу „Панорама“ присуствовали смо ноћном купању нашег друга Папија, који се обучен нашао у хотелском базену. Газда му је дао пешкир и нешто од суве одеће. Понекад смо се веселили уз трубаче, „за све паре.“ А када смо већ код пара, све рачуне је увек плаћао наш другар Саша Апотекар, који је једини од нас „гоља“ био приватник. А био је несебичан, уживао је, а и ми. И

младости... Било је бескрајно занимљиво и једном речју – прелепо. Са нама су увек били и Сашин брат, снаха и мама, Њања. Она је била једно предивно, божанско биће, преминула је три године после Саше. Нема веће туге него изгубити дете.

Са одласком другова из детињства и младости, одлазио је и део нас преосталих. Живот је изгубио некадашњу радост, а свет нам је постајао све сивљи. Нема више наших драгих пријатеља и више никада нећемо бити „осмерац без кормилара“! Остаје само нада да ћемо се некада поново срести у неком другачијем свету и поново веслати, са или без кормилара.

Недавно преминули проф. др Ђура Стевановић свим својим животом и делом био је окренут Власотинцу и његовим људима. Жељан да помогне, да учини, да остави иза себе, да се настави докле је он стао... и у поодмаклом животном добу пун планова и амбиција, својом је енергијом и намерама засењивао и много млађе од себе. Зборник сећања посвећен њему „Из архива Власинских сусрета”, приређивача Драгољуба Б. Ђорђевића, штампан је постхумно и посвећен професору Ђури. Из ове књиге преносимо текст који, чини нам се, добро осликава његов карактер, однос према људима и одговорност према задацима које је преузео.

ЧОВЕК КОЈИ НИКАДА НИКОМЕ „НИЈЕ ОДМОГАО”

Веселе у школској трпезарији у Тегошници достиже врхунац, певач, у заносу, премешта микрофон из руке у руку, извија гласом, прави мајсторске бравуре, труди се да погоди жицу сваком од наручилаца. А њих је много, и, листом, сви су добро расположени, научни радници, посвећени селу, сељаштву и његовом напредку. Има их из свих крајева бивше Југославије, из готово свих балканских земаља, ту су и две професорке из Русије. Ранијих година, памтимо, било је и Немца, Пољака, Енглеза и ко зна одакле све не. Вешти на речима и перу, за кафанским столом се не сналазе баш најбоље, али, сви су непосредни, опуштени, осећају да су у пријатељском окружењу и не стиде се да запевају песму која их је погодила, нити имају проблема да се ухвате „са две леве ноге” у коло. За њима је дводневно озбиљно ангажовање, саопштења, представљање својих установа, излагање радова, учешће у расправа, сучељавање ставова; а ко зна какве их обавезе већ сутра очекују. Међутим, вечерас, по окончању 20. Власинских сусрета, они без задршке показују своју људску страну, спонтано наздрављају једни другима, пребирају по успоменама, причају вицeve.

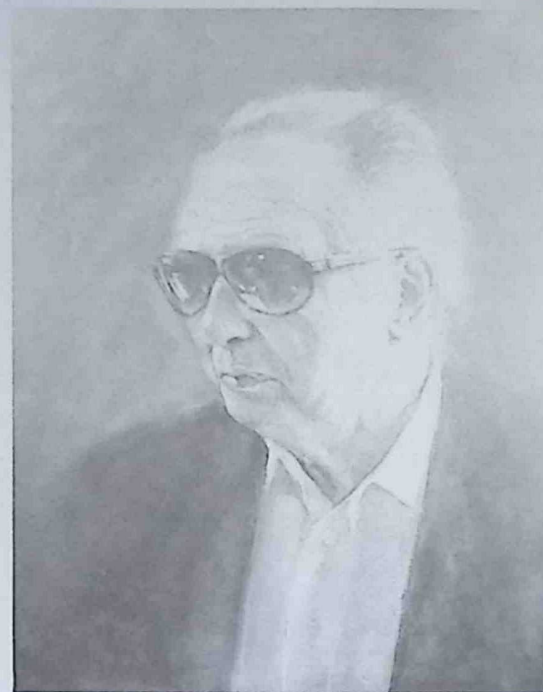
Између столова се лагано креће покретачки дух читаве ове параде, професор Ђура. Некима наздравља, с неким размени по коју реч, гледа по столовима да нешто не мањка, труди се да свакоме угоди. Не задржава се предуго на једном месту, озбиљно схвата своју улогу домаћина и организатора свих ових дводневних догађања. А они „Власински сусрети,” трају ево већ пуне две деценије. Времена су тешка, неке се године, без имало претеривања, могу назвати и претешким; шта нам све Србијицу није притискало, али „Сусрети” су опстали. Гасе се манифестације са много дужим трајањем, бришу се из регистра институције од угледа, нестају фирме и јавна гласила, а да нису нормално ни заживели, док, ево, професор Стевановић, са својим сарадницима, успева да се некако (волели бисмо да калемимо тај његов пелцер) измигољи свим невољама и гура даље. А није да се Власотинце баш матерински односило према „Сусретима,” пре бисмо рекли маћехински, као према невољеном детету.

Окупљени на крају стола, разгаљени пићем и другарском атмосфером, гледамо професора Ђуру како тешким кораком вуче ноге, не би ли извршио неку, самозадату, обавезу. Сако му некако неприродно виси са погурених рамена и поглед му је пун брига. Међутим, чим се коме обрати, или му ко год приђе, он одмах, предусретљив и обзиран, качи осмех на лице и лагано додирује саговорника. Као да и на тај начин жели да му да охрабрење и подршку, које су свима у сали, вероватно, мање потребни него њему самом. Али, такав је он, свестан да је само себи „натакао јарам на шију,” носи га уздигнута чела, без намере да устукне. Он, Ђура Стевановић, доктор социологије, професор универзитета, председник српског Удружења за социологију села и пољопривреде, председник

Балканске асоцијације за социологију села и пољопривреде, члан Балканске академије наука и културе, потамак је ко зна коликих мученика, прогнаника, који су своје породично гнездо свили у засеоку чије име довољно говори – Прогон, а које је, опет, део села са именом коленића, Дејановића – Дејан. Има на шта да буде поносан, и зато он то својим ставом, речју, држањем и делом стално показује, сведочећи на тај начин истинитост песникових речи о „крви плавој, сељачкој.”

Ми, који му годинама помажемо у по нечему око организације, поносни смо на њега и на „Сусрете” (мада нисмо баш сигурни да то умемо да заслужимо, нити да знамо да то ваљано покажемо), питали смо га недавно: докле ће да издржи темпо који је себи наметнуо. Одговорио нам је: „Све би ми било лакше када би Власотинце схватило значај Сусрета!” За ових двадест и кусур година наша је општина дала за „Власинске сусрете” (понављамо: Међународни научни скуп) мање пара него за једногодишње плате чланова Општинског већа. Али, не боли толико изостанак финансијске подршке колико стално нераумевање општинских власти за значај и улогу које они имају (не мислимо овде толико на допринос науци о селу (и није на нама да о томе судимо) колико на могућност за представљање саме општине). За последње две деценије много се је председника општине и њихових сарадника променило, много је општинских министра продефиловало ходницима локалног парламента, трудећи се, најчешће, што више окористе могућностима општинског буџета, понајпре као уживаоци благодети његовог платног списка. Били па прошли, многих се ликова више и не сећамо, а њихових доприноса локалној самоуправи још и мање.

Међутим, понекад помислимо: неком чаролијом, професор Ђура и „Власински сусрети,” и поред свих невоља, још увек трају. Наравно да овде нема места мистификацији, једноставно – у питању је искреност принципа за који се залажу, добра утемељеност организационе структуре, прихватљивост научних ставова који се истражују, истовестност проблема за чијим се решавањем трага, разумевање да су неопходни удружени напори у тражењу решења. Кад већ спомену смо проблем финансирања, као одговор на ту највећу пуцоглавину организаторима, најједноставније је рећи – још много добрих људи хода овим светом: неко помогне парам, неко спонзоришући пиће, неко храну, неки се искажу поклањањем књига, неки допринесу својим радом, сеоска основна школа (сваке године друга) припреми ручак, месне заједнице, које учесници Сусрета посећују, не пропуштају прилику да се покажу као добри домаћини – и ето рецепта за успешно обављени посао. Када се томе додају племените намере организатора, благонаклоност учесника, ентузијазам сарадника и добра воља покровитеља, посао не може да омане – и да не траје тако дуго. Јер, „Власински сусрети” нису само збир научних радова, дуга излагања на задате, актуелне теме,

Ђура Стевановић (уље на платну), рад Властимира Стојановића Шилге

исцрпљујуће расправе и размене искустава умних глава, званична саопштења и зборници радова који се том пригодом штампају. То је и прилика да се учесници Сусрета, наши гости (а то, изгледа, треба стално наглашавати, они су за нас гости око којих се ваља потрудити), упознају са нашим крајем и могућностима које он има. Нема Власотинце баш много прилика да му људи, уважени у својим струкама, долазе организовано у посету. Можда тек да побројимо Вински бал (који је одавно урушеног угледа), Богојављенско пливање (које још увек не уме да искористи привилегију окупљања великог броја људи) и Песнички час – Учитељству у част (који, и поред дужег трајања, и даље нема чврсту концепцију). Треба, дакле, искористити привилегију што нам долазе људи од поштовања и заслужни у областима којима се баве, чија реч има тежину и чији се ставови уважавају, и представити се у што бољем светлу, мислећи на свој развој и приоритете.

Другим речима, „искористити” људе, а професор Ђура уме са људима, зна да подстакне оно скривено, а вредно, у њима, спреман је да несебично пружи, па му се зато нештедимице и враћа. Коликима је само помогао док је био предавач на Учитељском факултету у Врању. На ту тему он скромно каже: „Нисам одмагао,” али је чињеница да су му врата свих власотиначких школа широм отворена, да му просветари увек стоје на услузи, и да од њих има неограничену подршку. Делом захваљујући и томе, „Сусрети” не лутају пуно код одабира домаћина. У Власотинцу се зна, довољно је рећи професор Ђура – и сва је пажња усмерена ка томе: „дошао је професор Ђура,” „звао је професор Ђура,” „рекао је професор Ђура”... Кратко и јасно, крилатица лебди над нама – као, рецимо (не знамо зашто нам то увек прво падне на памет), када се каже: херој Пинки или хајдук Вељко, или... прича о њему иде испред њега и (желели ми то да признамо или не) прераста у легенду. Своје величине и знаменитости упознајемо и постајемо им привржени тек пошто их изгубимо. Песник, тај пробуђени глас народни, одавно је схватио да „ко не слуша песму слушаће олују” – а нама као да је суђено да оно што имамо багателишемо, омаловажавамо, спутавамо и прекидамо. А онда, када то што смо имали оде у неповрат, величамо га и слаavimo. Ко зна зашто је то добро, само нека нам Бог да бар мало памети и воље да на својим грешкама све мање учимо, и да их све мање правимо, да „Власинске сусрете” сачувамо, пригрлимо их чвршће и учинимо их заштитним знаком нашег Власотинца. Док је Ђура Стевановић још увек међу нама и док још имамо од кога да научимо.

Дугогодишњу пријатељицу и сарадницу Зорана Давинића, Светлану Пешић, замолили смо да напише његов кратак животопис, а поводом представљања његове последње књиге „Четири кавалера,” која је недавно изашла у издању наше Библиотеке. У почетку невољно, пристала је да то уради, и то у великом стилу, онако како приличи њиховом дугогодишњем пријатељевању.

ЧОВЕК ИЗВАН СВИХ КОЛОТЕЧИНА (Есеј о једном, помало чудном, животу)

Зорана знам од детињства, нешто је старији од мене, дечак из комшилука. Памтим га увек у групи другова: Јове Воћке, Цонета, Мирољуба Маце, Пере Великића, Веље Ноћића, Цеке, по „Политикином забавнику” који сам позајмљивала од њих, по змајевима од папира што су правили и балонима које је топли ваздух из запаљеног памука дизао високо у небеса, изнад наших задивљених погледа, касније по студентским кермесима, такмичењима у певању „Летњи глас Власотинца,” по турнирима малог фудбала, по скечевима на Радио Нишу и у „Веселој вечери” Радио Београда, по представама КУД-а, на које сам ишла сасвим мала, јер је глумио и мој отац...

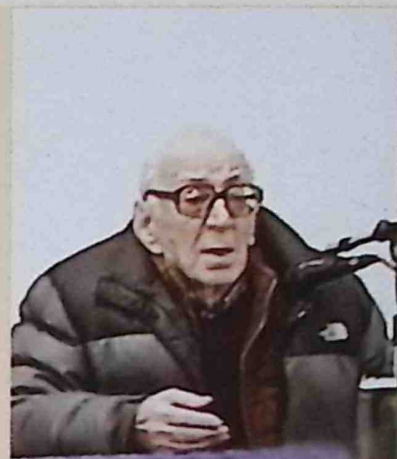
Светлана Пешић

Кад сада боље размислим, то детињство испуњено интересовањима за разне ствари, аеронаутику, за дворишне дечије представе по шупама „ајетима,” писање, фудбал, осветљено сновима о необичним згодама и далеким пределима из књига, већ је указивало на будућег „светског” путника и писца. „Ренесансни карактер,” говорио је за Зорана неко, чини ми се књижевни критичар и ерудита Ђорђе Јанић, друг му из гимназијске клупе. Али такав темперамент, у тим данима, од старијих из мог окружења схватан је сасвим другачије. Моје временске комшинице из Васе Чарапића, улице мог детињства, седећи предвече на сокаку, по клупама које су биле и дебатни клуб и информативни пункт и својеврсна осматрачница, упоређујући смерност Зоранове сестре Гордане са његовом дружељубивом и необузданом природом, видовите као древне пророчице, говориле су: „Што си је фино овој Бранково девојче! Од оној мушкаре, не мож’ ништа да будне! Само једно мангупирање!” Показало се да ова предвиђања нису била тачна, јер је Давинић завршио школе, постао угледни адвокат познат изван ове шаршије, постао члан Удружења књижевника Србије (у време кад је то нешто значило)... Први је, у својству председника Културно-просветне заједнице (иако, не само да није био у партији, већ је отворено исказивао неслагање са системом, тадашња власт му је допустила да ради у култури и за културу, што је данас немислииво) први је, дакле, довео велике песнике у Власотинце, Николу Дреновца, Десанку Максимовић, Миру Алечковић и Драгана Колунџију, уприличио сусрет чувеног сликара Милића од Мачве са власотиначком публиком. Обишао је, о свом „руву и круву,” свет, поред тога, стигао да у КУД-у „Синиша Јанић” глуми, пише, режира, буде председник и 1977. године састави победничку екипу Власотинца на „Турниру доховитости” у организацији „Политике експрес” и Радио Београда и постигне да, првенствено захваљујући његовим текстовима и ентузијазму чланова КУД-а, извођача, Власотинце буде боље од многих великих градова ондаш-

ње Југославије. Уз то, освојио је много награда на литерарним конкурсима (Стеван Сремац, нпр.). Дичи се Октобарским наградама Власотинца, Златним кацигама на Међународним конкурсима сатире и хумора у Крушевцу и признањем Борин печат. Дуго је био незаобилазан у организацији Винског бала, а изабран од групе интелектуалаца који су одлучили да обнове лист „Власина,” две године га је уређивао. Учествовао у стварању књижевног клуба „Росуља” и иницирао објављивање два песничка зборника „Росуљаца,” затим је са професором Луком осмислио конкурс за песме и карикатуре на тему вина и грођја, у склопу Винског бала, а зборник тог конкурса – петогодишњи преглед награђених песника и карикатуриста уредио. Стигао је још да напише 180 епизода ТВ серије „Агенција за СИС” и „Кафаница близу СИС-а” и да објави неколико књига: „Рупа до рупу” – анегдоте, „Мени се свађа” – смешна историја Власотинца, монографију „Власотинце 2000” – пропагандно-информативног садржаја, „Минђуше од цветних грана” – комад за децу у стиховима, „Капија за други свет” – роман, „Maybe next time” – збирка путописних прича и ову коју представљамо сада, „Четири кавалера” – сабране комедије, која је угледала светлост дана захваљујући библиотеци „Десанка Максимовић” и Срби Такићу као издавачу, а изгледа овако отмено захваљујући дизајну Зорана Мицића Мицка. Вредност јој додаје разговор прослављеног писца Синеше Павића, Зорановог пријатеља, приврженог Власотинцу као да се овде родио, тако да стварно пред собом имате несвакидашње лепу и вредну књигу.

Дружио се Давинић са друговима из детињства, једнако присно као и са највећим уметницима Лесковца и Србије, а поред њега смо и ми из КУД-а и Књижевног клуба, имали срећу да их упознамо ближе и да видимо колико су то велики, а једноставни људи. Да је било могуће снимати „спонтане хумористичке сесије” из Књижевног клуба „Росуља,” када се, буквално, падало од смеха, са сликарем Мишом Нагорним, др Мишом Манићем, Николајем Тимченком, Мишом Дедићем и Милетом Величковићем, уверавам вас да би то данас били најгледанији клипови на мрежи. Исто важи и за играње таблица, уз бубњару, под свећама, у време рестрикција струје, са професором Луком, професорком Маријом, нашом Славицом Анђелковић, Јасмином Митровић,

Невенком, Љиљом, те сада младим професорима, тада још ученицима, Славишом Шушулићем и Олгицом Димитријевић и песницима Звонком Стојиљковићем и Срђаном Милошем. Посебна „посластица” била су ситна шаљива „задевања” између Давинића, Жике Шушулића и Жике Ђонића, једна таква епизода записана је у комедији „Где ћемо течу.” Чланови КУД-а памте дружење са глумцима Николом Симићем, Дејаном Тончићем, са редитељем Кнежевићем. Свуда где би га позвали, на песничка дружења, књижевне вечери или позоришне догађаје, водио је и нас, зависно од прилике, из Књижевног клуба или КУД-а. Дружење са њим никада није зави-

Зоран Давинић

На представљању књиге Зорана Давинића, „Четири кавалера”

сило од идеологије, друштвеног статуса и имовинског стања: само од ширине духа и љубави за људе и уметност.

Зоран, једноставно, од младости па надаље, није подносио паланачку колотечину, а био је и остао заљубљен у Власотинце, које је за њега и реална тачка из које се креће и враћа и његов митски Макондо, неисцрпно врело прича, необичних судбина, несвакидашњих појава и јединствених људских нарави. Та љубав, врло честа код Власотинчана (признајем, мени неразумљива), која га је спречила да постане београдски новинар, читљива је на страницама његовог романа „Капија за други свет,” а посебно је наглашена у путописним причама „Maybe next time,” и као нека фина паучина све их обавија. Иако се диви светлима

Париза и чарима Лондона, енергији Истанбула, веселом ритму Бразила, сва чудеса света мери и пореди са Власином и Власотинцем. Ваљда се на далеким светским меридијанима нарочито појачавала чежња за родним крајем, па је при сусрету са странцима испредао „бајке” о Власотинцу, у његовом срцу „најлепшем градићу на свету,” толико, да га је ћерка Анђелка морала опомињати због претеривања.

И у овој књизи, у којој су укоричена четири драмска остварења – две комедије, једна драмска минијатура, својевремено награђена у Крушевцу и једна дуо драма, писане у различитим периодима његовог живота, иако се нигде изричито не помиње, присутно је Власотинце и Власотинчани. Препознајемо то у ликовима (сујетним,

наивним, лажљивим, лукавим и превртљивим, осећајним и заљубљивим, склони манипулацијама, оданим ближњима и спремним на издају) и у односима међу ликовима, у смешним ситуацијама и неким трагикомичним заплетима. Све пишево искуство из детињства, из адвокатске праксе, и свог и туђег породичног живота, измиксовано је и прерађено тако да не буде горко и тешко „за варење“ конзументима, преливено благим хумором и лековитом сатиром, сакупљено је у Давинићевим комедиографским остварењима.

Драмска књижевност је његова прва и највећа љубав, још од студентског писања скечева за радио и, изгледа, највише одговара његовом погледу на живот, као својеврсну и непрестану драмску радњу. Понекад живот има одлике водивилја, каткад фарсе, комедије или трагедије, а највише и најчешће је очаравачућа трагикомедија. Ако се мало више удубимо и у друге његове текстове, свуда ћемо наћи на искричав дијалог, напете интеракције између ликова и сукоб ликова и актуелних друштвених дешавања, све сами елементе драме и оно што покреће „радњу, а у теорији драме зовемо „драмски сукоб.“ Давинић је дугогодишњи пасионирани слушатељ радио-драма, проучавалац дела о теорији драмског стваралаштва, неуморни читалац драмских текстова, љубитељ филма и позоришта, а његовом ведром, човекољубивом и оптимистичном духу највише лежи баш – комедија. Писао их је и због још једне своје велике љубави – КУД-а „Синиша Јанић,“ да би их власотиначки аматери оживљавали на позорници. У КУД-у је његов отац водио тамбурашки оркестар, његов ујак Васа глумио, ту је Давинић у великој мери формирао своје животне ставове и проналазио пријатеље, млађе и старије. Чале Давинић, Крчмарик, Чеци, Чољка, Ђока, Миза, Пепи, Соса, Тома, Герза, Боге, Лале, деда Веља, Миле Жути, Лаза... Пријатељ старијима, саветодавац млађима, а свима адвокат про боно, по потреби. У КУД-у се, одмалена, напајао читајући драмске текстове наших и страних писаца из некада богате библиотеке КУД-а, а која се, током седам деценија, при неколико поправки и реконструкција сале и просторија, нетрагом расула.

Неких давних дана беше општина КУД-у, тј. Давинићу, поверила дужност да набавља филмове за биоскоп. У то време је сала била свакодневно пуна, нажалост, млади се тога не сећају, а ми старији памтимо уживање у највећим и најпопуларнијим остварењима домаће и стране, највише холивудске филмске индустрије.

Давинић, ево, ни сада не посустаје да подржава и богата културну понуду града, труди се да покрене, усталаса умове и заинтересује суграђане за нешто више од блјутаве свакодневице, за лепше, радосније, креативније ствари које обогаћују дух и уносе животну свежину и Власотинчани су му, и ја лично, на томе дубоко захвални!

Са последњим даном 2022. године завршила се једна револуција. Да, мислим на то чувено окретање наше вољене планете око Сунца... Не, не мрзим ја ту новогодишњу представу баш толико, јер славио ми још много чуднијих ствари, али оне, у овој причи, нису нимало битне. Аутору овог текста ће тај последњи дан лета господњег 2022. остати трајно записан као дан када се завршила једна велика ера, за њега лично, највећа од свих ера које познаје.

КАФЕ-БАР „ФОКУС“ – ЈЕДНА ЕРА, ЈЕДАН БРЕНД

Ера, сама по себи, као дефиниција раздобље је које се разликује од других по неким битним карактеристикама. Зато је и памтимо. Власотинце је у разним сферама било познато јавности. Од чувених вина из власотиначких подрума, преко серије „Врућ ветар,“ катастрофалне поплаве 1988. године, до Винских балова. И све то је нагињало да постане неки бренд по коме би наша чаршија била позната или препознатљива. Имамо и много заслужних људи који би то могли бити, али све то не задовољава „локалне критеријуме.“ Бити бренд неког места? Саставни елементи бренда су идентитет бренда, вредност бренда, препознатљивост и свест о бренду. Бити препознатљив и доследан својих почетака. И истрајати до краја по цену свега. То су могли само они највећи. Баш ти који су пре свега ценили идентитет, вредност и препознатљивост.

Зоран Стојичић

Да, последњим даном 2022. године у Власотинцу се завршила једна ера, ера која је многим обележила живот. Са последњим даном 2022. године престао је са радом кафе-бар „ФОКУС“! Једини истински бренд који ова чаршија памти, јер, између осталог, бренд су и одређена очекивања конзумента од неког производа или услуге, а неко ко је себи поставио највише циљеве још од првог дана, и доследно их следио, по цену свега, био је „Фокус.“ Није њему био профит на првом месту, нити неки фенси изглед (а од првог до последњег дана, не мењавши баш ништа, изгледао је боље од свих постојећих у својој бранши), већ традиција. Традиција посвећена људима и само људима. Велике идеје... Велика пријатељства... Атмосфера у кафеу – породична.

Пријатељства која су ту настала, ево, трају и данас. Разговарало се, наравно уз пиће, о свему и свачему, као и у већини објеката сличне намене. Али, где чуда – баш ту настадоше неке идеје које су касније обележиле један период наше чаршије! Баш ту је настала најпопуларнија емисија: „Субјекат тражи објекат ради глагола,“ емитована на локалном радију. Баш ту смо са Богетом Мизом и Пепијем Газибаром (за оне ван наше општине – бата Ђоша и Тика Шпиц), основали „Валтер театар,“ аматерско позориште које је побрало многе награде на позоришним смотрема и било једно од десет најбољих аматерских позоришта у Србији. Баш ту су свраћали Синиша и Љиљана Павић, Зоран Николић Зозон, Жејко Хубач, Млађан Динкић, редитељ Давид Путник и многи други... Нигде у граду нисте имали

Кафе-бар „Фокус“

ситуацију да гости за првим столом разговарају са гостима за столом у самом дну кафеа, да сви учествују у здравицама, да сви славио нечије успехе, или да утешимо оне којима је то потребно. И то не само у посебним приликама, већ свакодневно... Овај бар је био и остаће урбана легенда, сведочи је о неким прошлим, непрежањеним временима, о младости и безбрижности.

„Фокус“ ће заувек остати наше усмено предање, као и сећања, слике и приче које радо делимо са нашим најмлађима. Ништа у овом граду није трајало 38 година у континуитету, а да за све то време задржи првобитну визију и карактер, и оно најважније – првобитни изглед. Кафе је отворен далеке 1984. године и за све ово време није губио на својој оригиналности, на имиџу, на квалитету. Чак 80 посто муштерија су били стални гости, а свака нова генерација је радо примљена у породицу. Већина тих „нових“ је кренула стопама својих родитеља који су се баш на овом месту и упознали или

пак највише времена у својим везама проводили баш ту. У мирној атмосфери, са предивном музиком са екс-ју простора, где никоме није било важно ко је одакле, као и светским рок и блуз стандардима. У таквом окружењу је створено на десетине генерација добрих, искрених и поштених људи. Зар бисмо пожелели ишта више од тога? Зар има већих животних мисија од стварања генерација које мисле својом главом? И тако 38 година. И тако 38 година? И тако 38 година!!!

Аутору текста је припала та, не баш захвална улога, да случајно тог дана буде и последњи гост кафеа. Изашли смо у потпуној тишини, видела се и покоја суза на лицу, али смо знали да смо сведоци нечега надреалног. Сведоци када бренд постаје вечан! П. С. Прочитавши радну верзију овог текста, ћерка ми је кратко добацила: „Ма може се сад ту отворити било шта, заувек ће остати оно познато – ЦЕ НАЂЕМО КОД ФОКУС!“

Ево заједно плачемо...